נאר דו, מיין בעשאפפער
דו גרויססער, דו שטארקער,
אללמאכטיגער גאטט!

נאר דו ביסט מיר איינער
געבליעבען אין לעבען
בעהיטעט אונ בעשיטץ מיך
פון שאנד אונ פון שפאטט.

פון עביג ביז עביג
מיין שילד אונ מיין זעגעל,
דו שטארקער, דו גרויסער
אללמאכטיגער גאטט!......"

* * *

הייסס אונ ערנסט איז ישראליק'ס תפלה... פון דעם טיעפען הערצען רייססען זיך ארויס די ווארטער; אין אללע אברים זיינע גליהעט א גרויססער, הייליגעס פייער פון ליעבע צו גאטט אונ פון האפפנונג אויף זיין הייליגען נאמען... נאר אבער...

אך, ישראלי'ק, ישראלי'ק! מען האט אבגעדאווענט נעילה אונ מעריב... מען האט זיך מיט גאטט'ס הילף אבגעפאסט אונ אבגערוהעט; הושענא־רבה, שמיני־עצרת, שמחת־תורה, זענען זיך אזעק געגאנגען איינער נאך דעם אנדערען, אונ איצט... איצט...

נאר—גענוג! איך וועל ניט רעדען פון דעם וי אזוי דו וועהסט אויס איצט אונ וי דו וועסט אויסזעהען די גאנצע צייט ביז איבער א יאהר ערב יום־כפור... ליעב ביסט דו מיר געווען אט אזוי וי איך האב דיך געזעהען איבערגעדעקקט מיט דעם טלית אונ איינגעבויגען איבער דעם מחזור... היין־ושע, ישראלי'ק, וויין! שריי צו דעם בורא! ושאלעדע ניט קיינע כחות, שריי, וויין, בעטט איהם רחמים... אפשר... אפשר וועט ער זיך שוין מאכי דערבארעמען אויף דיך, אויף דיין קראנקען, אלטען, עלענדען קאפף...

ש. פרוג.

Издатель И. С. Леви. Редакторъ д-ръ Л. О. Канторъ. Herausgeber I. Levi. Redacteur Dr. L. Cantor.

ЭЛЛЕГІЯ НА СМЕРТЬ
Л. О. Леванды.

Для фортепіано съ primo для пѣнія и скрипки съ текстомъ на жаргонѣ и переводомъ на русскій языкъ, съ портретомъ покойнаго. Цѣна 50 коп.; съ пересылкою 60 коп.

Также вышло изъ печати 2-е изданіе „Десять Еврейскихъ народныхъ пѣсенъ", цѣна 25 коп.; съ пересылкою 30 коп.; а также Ноты для этихъ пѣсенъ для пѣнія и скрипки съ аккомпаниментомъ на фортепіано, цѣна 1 руб.; съ пересылкою 1 руб. 15 коп.

Выписывать у автора: Элiокумъ Цунзеръ. Губ. гор. Минскъ, или же у М. А. Цукермана, Москва Старая площадь, д. Мичинера, кв. 35.

IN DER
PENSIONS-ANSTALT
von M. J. LÖWENTHAL
FRANKFURT A. M. MAINSTRASSE 8,

erhalten Knaben streng religiöse Erziehung, best mögliche körperliche und geistige Pflege, gewissenhafte Aufsicht. Preise mässige. Referenzen: die Herren **A. S. Grünberg** u. **Salli Halpern** in *Odessa*, **Max Meyersohn** und **L. Broido** in *Warschau*. **D. K. Halpern** in *Kowno*, **L. Papierny** in *Minsk*.

№ 90—5—2

די אדרעססע פון דער רעדאקציע:

Въ редакцію газеты „Еврейскій Народный Листокъ", въ С.-Петербургѣ, Большая Подъяческая № 35.

An die Redaction der Zeitung „Jüdisches Volksblatt," in S.-Petersburg, Grosse Podiatziskaja, Haus № 35.

Дозв. ценз. С.-Петербургъ 19-го Сентября 1888 г. Типографія И. С. Леви и К°., Больш. Подъяч. д., 35.

Прибавленіе къ „Еврейскому Народному Листку" № 39

ביילאגע צום יודישען פאלקס־בלאטט.

27 Сентября (9 Окт.) 1888 г. № 39. דיענסטאג, ד' חשון תרמ"ט.

אינהאלטס פערצייכניסס:

דריי דורות. פון מ. ק—ש—וו.
עולם הפוך. פון נחבי בן ופסי.
דער יודישער דלות. אין די בעסטע ווערקע פון אונזערע פאלקס־שריפטשטעללער. פון שלום עליכם.
מודעות.

דריי דורות.

בעארבייטעט פון דעם ראמאן „אליה מאקאוועד" פון עליזא אָרזשעשקא *).

דער לאקאמאטיוו פון דעם אויסלאנדישען צוג האט געפייפט אונ געסווישטשעט, צוגעהענדיג צו'ם באהנהאף. אין איינעם פון די גרויססע, [illegible] בעפוצטע, זאאלען פון וואגגזאל האט ארום געשפאצירט, הין אונ צוריקק, אונזער בעקאנטער העור גאָטטליעב, אָרער ווי ער האט געהייסען אויף פראסט יודיש, אברהם'קע מאקאווער, די האנד אין די קעשעניעס מיט א פאפיראס אין די צאהן. ער איז געווען גאנץ רייך געקליידעט, אין א שאנעם לאנגען פאלטא, גענאהט נאך דער לעצטען מאדע אונ אויפ'ן קאפף האט ער נאך אלץ געטראגען זיין היטעלע מיט די זילבערנע גאלונען.

אויפ'ן וואגזאל איז געווארען טומעלדיג, די פאססאזשירען זענען הערוים פון די וואגגאנען אונ האבען זיך צונויפגעפרעססט אין גרויסען זאאל, וואו אונזער גאטטליעב איז נאך אלץ ארום געגאנגען הין אונ צוריקק, בעטראכטענדיג די נייע, אונבעקאנטע מענשען; איבערהויפט די אונבעקאנטע יונגע דאמען. מיט א מאל האט ער דערהארט א בעקאנטע שטיממע, ווי איינער רופט איהם מיט זיין נאמען אונ גריססט איהם אזוי פריינדליך. ער האט זיך אומגעקעהרט אונ האט דערזעהען קלעמענס שיללא'ן מיט א סאק־רע־וואיאזש אין דער האנד, וועלכער איז צו איהם מעהר

צוגעלאפען אלס צוגעגאנגען אונ האט מיט א בעזונדערער פראהליכקייט אויסגעשריען:

— גוטען אבענד, גאטטליעב'ציק!

— גוטען [illegible], גוטען אבענד, האט זיך צולא[illegible] אברהם'קע.

[illegible], פאן קלעמענס? ווי געהט עס [illegible] מיטרער אברהם'קע— אין [illegible] אביססעל פראהליכער אלס ביי אונז... דארט מוז מאקי זיין וואס צו זעהען... האסטו דארט חאטש גוטע געשאפטען געמאכט פאר [illegible] ווי פיעל מאל, ווי פיעל מאל האב איך אלס ביי זיך געטראכט: ווי גליקליך איך וואלט זיך געשאצט, אז איך וואלט געווען אויף דיין ארט...

— געוועהנליך... — האט עפעס אונטער דער נאז געאנטווערט קלעמענס—דארט איז מאקי נאר א'נ־אנ־דער וועלט, א גרויססע וועלט, א שאנע וועלט. געלד וואלגערט זיך פשוט אין די גאססען, נאר נעהם, פאהר ארום אונ שמייד געלד... אונ ווער עס קאן שאפפט מאקי ראנדלעך הויפענס־ווייז...

— יא, דיר איז גרינג צו זאגען: ארומפאהרען אונ שמידען געלד—האט זיך אברהם'קע אבגערופען מיט א'נ־אומטיטהיגען קיל—נו, פרוב אויף ציקאווסץ ארומ־פאהרען, אז מען מוז זיטצען אויף איין ארט ווי א צוגעקאוועטערן. איך וואלט מאקי געווען א גרויססער בעלן צו זעהען, וואס פאר א בריה דו וואללסט געווען אויף מיין ארט, ווי וואלסט דו זיך ארויסגעריססען, אז די האנד אונ די פיסס וואלטען ביי דיר געווען פערבונדען, חאטש, כדומה, ווי ביי מיר, אז איך קאן זיך פשוט פון ארט ניט ריהרען...

— ווער־ווער, נאר אויב דו רעכענסט זיך צוגע־בונדען אונ פערקאוועטען אין קעטטען, ביסטו אין דעם, ווי מיר מוחל, אלליין שולדיג. וויל נאר ווי עס דארף צו זיין, וועסטו זעהען, וואס פיר א פרייער פאגעל דו וועסט ווערען...

אברהם'קע האט געוואללט עפעס אנטווערען אונ אויפגעוויזען מיט אותות ומופתים, אז ער האט נאך

*) זעהע ביילאגע נומ' 31.

אין טויזענד יאָהר טרעפֿט זיך איין מאָל אז מען בעקוממט דאָס; פֿאַרזוכטיג, רבותי! . . . האלט דאָס ווי בר דעת'ן! וואַרפֿט איהר חלילה אראָב, פֿאַללט דאָס ארויס פֿון אייערע האַנד — במזיד אָדער בשוגג — דאַנן איז פֿערפֿאַללען; ברידער! ניט וואַרט, ניט האָפֿט, און ניט ריכט אייך אין גיכ'ן ווידער צו האָבען דעם זעלבינען חפֿץ, די נאָמליכע טהייערע כלי!!! איילט אייך ניט, ווילט ניט חאפּען די פֿיש פֿאַר'ן נעטץ; שפּרינגט ניט גלייך אויפֿ'ן הימעל, קריכט ניט אויף גלאַטטע וואַנד, געהט בהדרגה: די ערשטע זאַך זוכט צו בעקוממען א רשיון פֿון דער ממשלה הרוממה, איהר זאָללט ניט דאַרפֿען טהון אייערע מעשים בשתיקה. וואָס דאָס איז ערשטענס טאַקי גלאַטט ניט רעכט, און צווייטענס פֿיהרט עס צו אללערליי רמאות און נבלות, ווי דער שטייגער איז, אז עס געפֿינען זיך גוטע מענשען וואָס ווילען פֿיש צו פֿאַנגען אין מוטנעם וואַסער. דאַנן, אז איהר וועט זיין פֿערטיג דאָמיט, העבט אָן ביסלעכווייז צו זאַממלען געלד און די הויפּט זאַך בהדרגה איינצופֿלאַנצען דעם רעיון די יונגערע ברידער, דאָס זאָלל ווערען א'ן=אללגעמיינער רעיון, און אז איהר וועט זעהען, אז איהר האָט שוין די מאָגליכקייט מוציא מכח אל הפועל צו זיין דעם רעיון, דאַנן מאַכט ניט קיין גרויסע שפּרינגע, אָבער געהט טריטט ביי טריטט, פֿון איין מדריגה, צו דער אנדערן. אַט דאַנן קאָנן מען האָפֿען צו השי"ת, אז דער רעיון וועט אויסגעפֿיהרט ווערען צו'ם גליקק פֿון אונזער אומה. עס געפֿינען זיך, למשל, אפילו קלוגע מענשען, גאַנץ געבילדעטע, וואָס זענען אפילו באמת זעהר צוגעבונדען צו'ם פֿאָלק, און וואָלטען באמת וועללען זיין טובה; ליידער זענען זיי אָבער פֿון די „עמא פּזיזא", פֿון די איבעראיילטע מענשען און ווייזען אייך ראיות פֿון די „עולי=בבל", שרייבען אייך דראַמעס „זרובבל", א. ה. ג.; פֿערגעססען אייך אָבער צו ערצאָהלען א מעשה, אז דאָרט איז געווען א „כורש מלך פּרס", וואָס האָט געהאַט א פּאָליטישעס אינטערעסס, אז די יהודים זאָללען איבערנייעס האָבען א זעלבסטשטאָנדיגע מלוכה אין פּאַלעסטינע, כדי זיי זאָללען דיענען אלס בופֿער צווישען מצרים און בבל — און דארום האָט ער געגעבען געלד אויף הוצאות הדרך און געשטיצט מיט אללע מאָגליכקייט אויסצופֿיהרען דעם רעיון. וואָס איז אָבער יעצט? קאָננען מיר גאָר האָבען חאָטש א שטיקקעל מחשבה=זרה, צו גרינדען א זעלבסטשטאָנדיגע מלוכה אין א"י? זענען מיר שוין גאָר פֿאַהיג צו זעלבסטשטאָנדיגקייט? און אז מיר וואָלטען עס זיין, קאָננען מיר דענן ווען עס איז גאָר טראַכטען די נאררעשקייט, אז מען וועט עס אונז צו לאָזען פֿון וועלכען צד עס איז? מיר דאַרפֿען אונזערע מחשבות יעצט בעשראַנקען אויף גאַנץ בעשיידענע אינטערעססען; מיר דאַרפֿען נור וואָללען, אז אונזערע אָרעמע ברידער זאָללען האָבען וואו א קאָפּף ניעדערצולעגען; זיי זאָללען האָבען א שטיקקעל ערד, וואו זיי זאָללען קאָננען בזיעת=אפּם פֿערדיענען דאָס שטיקקעל ברויט און ניט דאַרפֿען האנדלען און וואַנדלען, בעשעפֿטיגען זיך מיט אללע מיאוס'ע געשעפֿטען, כדי נור למלא בטנם, כי ירעב, דאָס לייב אָנצושטאָפּפֿען, און דאָס איז, נאַטירליך, גלייכער צו טהון אין דעם היילינען לאנד, וואו אונזערע אבות=אבותינו האָבען א מאָל גליקקליך געלעבט און אויך געגוג צרות געהאַט, אלס וואו עס איז א'ן=עקק וועלט, אין פּאַראַגוואַי, א. ה. ג. — וואָס העלפֿט עס אָבער, איך קאָנן נור רעדען צווישען אייך, מיט די גראָססטע מקורבים, און זיי עס קוממט צו וואָס בין איך א שטוממער".

רעכט האָבען אריה=ליב'ס מקורבים געזאָגט „אריה=ליב האָט א הויכע, א גרויסע נשמה, אין אקלייגעם גוף... און דאָס איז געווען זעהר ריכטיג. אריה=ליב, איז געווען א ניעדריג יודעל, א דאַרער, א מאָגערער, א בלייכער, מיט א קליין, שוואַרץ, שפּיציג בערדל; זיינע אויגען זענען געזעססען טיעפֿלעך אין שטערען, און דורך זיינע געדיכטע לאַנגע ברויען האָט מען זיי קיין מאָל ניט ארויסגעזעהען. דאָס רוב מענשען וואָס האָבען א שאָנעם פֿערשטאַנד, האָבען אריה=ליב'ן געהאַלטען פֿאַר א'ן=געביך'ל" פֿאַר א'ן=עהרליכען נאררעללע פֿאַר א „גאָטט'ס בהמה=לע"; נאָר בעה די קליינע בר דעת'ן האָבען געקוקט אויף אריה=ליב'ס חסרונות, פֿון אויבען אויף; האָט ער געקוקט, געזעהען און בעטראַכט די מעלות און חסרונות פֿון אללע זיינע ברידער מיט זייערע אללע הנהגות... דורך און דורך... און האָט שטאַרק שטאַרק, געזיפֿצעט...

ניט אומזונסט, האָט א מענש, א בר=דעה, איינער פֿון אריה=ליב'ס מקורבים, געזאָגט: אזעלכע אריה=ליב'ס האָבען מיר, יודען, ווייניג; אזעלכע עהרליכע, אמת'ע מענשען געפֿינט מען זעהר זעלטען אפילו צווישען אונזערע גדולים... צווישען אונזערע פֿיינסטע משכילים, וואָס מאַכען כל ישראל גליקקליך מיט זייער השכלה און מיט זייערע טובות... אזעלכע מענשען איז שווער צו געפֿינען אפילו צווישען יענע, וואָס מיט זייערע גבירות און עשירות, בעשיינען זיי און בעגלאַנצען דעם יודישען, אונגליקליכען, ניעדריגען מעמד...

נאָר פֿאַר וואָס האָט איהם זיין ווייב יאחנא דוואָסא גערופֿען „מיין משוגענער"? דאָס איז זעהר וואונדערליך! און כדי מיר זאָללען וויססען און פֿערשטעהן די פּליאה'דיגע זאַך, איז נאָטהיג מיר זאָללען בעקאַננט ווערען מיט אריה=ליב'ס לעבען, מיט זיינע סבות, און נאָך מעהר, מיט יאחנא=דוואָסיא'ן אלליין, און די טרחה נעהם איך אויף זיך, נאָר נעאַכטעטער לעזער, האָט געדולד!

(פֿאָרטזעטצונג פֿאָלגט):

דער יודישער דלות.

אין די בעסטע ווערקע פֿון אונזערע פֿאָלקס־שריפֿטשטעללער.

פֿון שלום עליכם.

פֿישקע דער קרומער (א מעשה פֿון יודישע אָרעמע לייט). פֿון מענדעלי מוכר ספרים (ש"י אבראַמאָוויטש).

דאָס יודעלע (פֿאָלקס=לידער), פֿון אברהם גאָלדפֿאַדען.

דער יאַנקיצער אָרעם בחור (נאָוועללע), פֿון אייזיק מאיר דיק.

דאָס פּוילישע יונגעל (א ביאָגראַפֿיע פֿון זיך אליין), פֿון יצחק יואל לינעצקי.

עניים ואביונים (ראָמאַן), פֿון מ. ספּעקטאָר.

דער יודישער פֿאַר פּסח (א ספור נפלא, פֿון רמ"... (מ"א. שאַצקעס).

א.

אבראַמאָוויטש.

(פֿישקע דער קרומער).

בעשרייבען דעם ניעדריגען קלאַס, געבען בילדער פֿון די קראַנקע, הונגעריגע, געדריקקטע, אָרעמע, עלענדע, בעלעריגסטע אונגליקקליכע לייט, אויסמאָלען דעם דלות — אַט דאָמיט פֿערנעהמען זיך אָפֿט די בעסטע שרייבער פֿון דער וועלט, און נאָך מעהר פֿערנעהמט דער דלות א'ן=אָרט ביי אונזערע יודישע פֿאָלקס=שריפֿטשטעללער, ווענן ביי'ם פֿאָלק ישראל געפֿינען זיך אָרעמע לייט, עניים ואביונים, קבצנים, דלפֿנים, ניט אויסגערעדט זאָלל זיין, א סך מעהר אלס אין אללע אנדערע פֿעלקער, און דאָס איז זעלבסטפֿערשטענדליך. דער רוססישע פֿאָלקס=דיכטער נ ע ק ר א ס אָ וו דריקקט זיך אוים וועגען דעם רוססישען מושיק, אויף אזוי א'ן=אופֿן:

וואלגא, וואלגא! דו פֿערגיעססט אזוי פֿיעל ניט די פֿעלדער מיט דיין וואַססער אין פֿריהלינג, ווי פֿיעל אונזער לאַנד איז פֿערגאָססען פֿון צרות...

היינט ווי אזוי קאָנן מען זיך שוין אויסדריקקען וועגען דעם יודען נעבעך, וועלכער האָט ניט קיין ערד, ניט קיין כח, ניט קיין שאָף און רינדער, ניט קיין לייב און ניט קיין לעבען?...

אונזער העבראַאישער משורר, י"ל גאָרדאָן, גיעססט אויס זיין ביטטערן הערץ אויף דעם יודישען דלות אין פֿאָלגענדע ריהרענדע פֿערזען, וועלכע מיר פּרובען דאָ איבערזעטצען אויף פּשוט יודיש:

„ווען האָט מיר געווייזען מיין פֿאָלק אין זיין שטאַרקער שפֿ'לקייט, און זיינע וואונדען וואָס זענען פֿיעל אָהן א צאָהל, מען האָט מיר געוויזען די שלעכטקייט און די קוועלל פֿון זיין אָרעמקייט — זיינע בעגליקקער וואָס נאַררען און די פֿאַלשע לעהרער; און מיין הערץ איז מיר פֿערגאַנגען, און האָט זיך צוגאָססען די גאַלל, און מיין פּיערעל איז געוואָרען טרויריג, און מיין געזאַנג — צו א קינה. פֿון דאַמאָלס אָן זינג איך ניט מעהר פֿראָהליכעס און נחת'דיג, איך האָף ניט אויף ליכט, איך ערוואַרט ניט קיין פֿראָהייט, איך בעזינג דעם ביטטערן טאָג, מיר חלומ'ט זיך עבינע מיאוס'קייט, משא און בלאָטע, און די טראָפּפֿענס גראָמען אויף דעם האלז פֿון מיין ליער, דאָס זענען די טהרערען אויף דאָס פֿערדערבען פֿון מיין פֿאָלק." (כל שירי יהודה ליב גאָרדאָן, שיר „בעלות השחר").

צרות, אונגליקק, און איבערהויפּט די צוויי ליעבע חפֿצים — „הונגער און נויטה" זענען אונז, יודען, ניט בעקאַננט אין היינטיגע ביטטערע יאָהרען; דארום איז אונז קיין חידוש ניט, וואָס אזוי א טאלאַנטפֿאָללער שרייבער, אזוי א'ן=אמת'ער פֿאָלקס=שריפֿטשטעללער, ווי א ב ר א מ א ו ו י ט ש פֿערנעהמט זיך אַם מייסטען אין זיינע אויסגעצייכענטע ווערק כמעט נור מיט די קבצנים, מיט'ן דלות; אויף יעדען אָרט בעגעגענט איהר זיך ביי איהם מיט א'ן=אָרעם מאַנן, א יורד, א מקבל, א שלעפּער, אָדער מיט גלאַטט א הונגעריגען יודען...

מיר האָבען דאריבער אויסגעקליבען דאָס ביכעלע „פֿישקע דער קרומער", דאָס קליינסטע פֿון אללע ווערק פֿון אונזער גראָססטען זשאַרגאָניסט, ווייל אַט דאָס קליינע ביכעלע איז אין גאַנצען איבערגעגעבען דעם יודישען דלות, עס פֿערנעהמט זיך אויסשליעסליך נור מיט יענע קבצנים, וואָס מען רופֿט זיי ביי אונז: „שלעפּפּער'ס" — מיט איינעם וואָרט,

דאָס איז א מעשה פֿון יודישע אָרעמע לייט.

הגם אין די איבעריגע ווערקע פֿון אבראמאָוויטש, אין וועלכע עס ווערען בעשריעבען אונ איבעריגע= שטיעת'ט פֿיעל, פֿיעל פֿערשיעדענע גוטע אונ שלעכטע ווייטען פֿונ'ם יודישען לעבען, חאפּט זיך אויך אָפּט מאָל ארויס „מענדעלע מוכר ספרים" מיט עטליכע טיפֿע, שארפֿע, ביטטערע ווערטער וועגען דעם יודישען דלות; אָט למשל, אינ'ם ביכעל „מסעות בנימין השלישי" זאָגט זיך בנימין דער הדיוטע אין זיינע כתבים, גלאַטט אזוי, פֿאַרביי= געהענדיג:

„די איינוואוינער אין טונעיאדעווקע זענען נעביך בעטען אללע, לא עליכם, גרויסע אביונים, שטארקע דלפֿנים; נאָר דעם אמת מוז מען זאָגען, זיי זענען פֿריילכע אביונים, לוסטיגע קבצנים, ווילדע בעלי בטחונ'ס... אז מען זאָלל איינשטייגער פֿלוצלים א פֿרעג געבען א טונעיאדעווקער יודען פֿון וואַנען אונ ווי אזוי ער איז זיך מפרנס? בלייבט ער תחילת שטעהען ווי צו מישט, וויסט נעביך ניט וואָס צו ענטוואָרען. נאָר שפּעטער אביסעל קומט ער צו זיך אונ ענטפֿערט בתמימות: — איך, ווי אָרעם איך לעב, איך? עט! ס'איז דאָ א גאָטט, זאָג איך אייך אָטאָ, וואָס פֿאַרלאָזט ניט אללע זיינע בעשעפֿענעש. ער שיקט צו אונ וועט מסתמא ווייטער צושיקען, זאָג איך אייך אָטאָ.

פֿאָרט וואָס טוהט איהר אזוינס? האָט איהר עפּעס האָנט וואָס ס'איז פֿאר א מלאכה, א פרנסה אין דער האנד? — געלויבט איז השם יתברך, איך האָב ברוך השם, אזוי ווי איהר קוקט מיך אָן אָטאָ, א מתנה פֿון זיין ליבען נאָמען, א כלי, א קול נגינה, אונ ראווען מוספֿים ימים נוראים אין דער סביבה; איך בין א מוהל, אונ א מצה רעדלער איינער אין דער וועלט; איך פֿיהר א מאָל אויס א שידוך, פֿוהר איך אויס; איך האָב א שטאָט, אזוי ווי איהר קוקט מיך אָן אָטאָ אין דער שול... היינט האָלט איך אויך, צווישען אונז זאָלל עס בלייבען, א שינקעל, וואָס מעלקט זיך צוביסלאך, איך האָב א ציג וואָס מעלקט זיך אהן עין הרע זעהר גוט אונ האָב ניט ווייט פֿון דאנען א רייכען קרוב אָטאָ, וואָס לאָזט זיך אונטער א שלעכטע ציים אויך א ביסעל מעלקען... היינט חוץ די אללע זאַכען זאָג איך אייך אָטאָ איז גאָטט א טאַטע אונ די בני ישראל זענען רחמנים בני רחמנים, זאָג איך אייך אָטאָ, נישט צו פֿערזינדיגען... (מסעות בנימין השלישי, 7).

אָט אזוי פֿיין בכבוד, לעבט זיך אָב א טונעיאדעווקער בעל הבית... אפֿשר ווילט איהר וויסען א שאָנע אילוסטראַציע פֿון אונזער בעסטען זשאַרגאָניסט אינ'ם „קליינעם מענשעלע" (זייטע 15) ווי אזוי עס וואַקסט א יודיש קינד ביי אָרעמע עלטערן?

„געבאָרען, ניט געהאָלפֿן, ווי אנדערע קינדער; אונ אז איך האָב א מאָל געוויינט, האָט מען מיך נישט אנגענומען מיט לאַקשען מיט צוקערקעלעך, נאָר מיט פּעטש אונ מיט קלעפּ; דאָס וואָרט רחמנות האָב איך קיין מאָל נישט געהערט; איך האָב ניט געהערט א שטיינער מען זאָלל זאָגען: א רחמנות ער האָט נעביך ניט געגעסען, א רחמנות, דאָס פּנים איז איהם נעביך געשוואָלען א. ז. וו. ... איך האָב געהערט נאָר זאָגען: קוקט נאָר אויף דעם שיינעם פּנים, די אָנגעבלאָזענע פּאַרצע, די רויטע פּנים ווי בוריקעס! קוק נאָר אָן דעם, פֿרעסער, ווי סע געהט איהם שוין איבער די בלינע! זעהט נאָר דעם גנב, ווי ער הויבט שוין אָן זיינע שטיטשקעלאך! צאפּלען, ציטערן אונ קלאַפּען מיט די צעהנדלאך..."

נישט פֿאר באָקיט, פֿאר שלעכטיגקייט; ניין, נאָר פֿאר גרויסע אָרעמקייט. זעהט ווייטער:

„אין אָרעמאַנס א קינד איז אויף דער וועלט אין איבעריגע זאַך; איז איטליכען גרויס אין די אויגען... נאָך איידער עס קוקט אָן די ליכטיגע וועלט איז מען דעם שוין דם-שונאים; נאָר אז סע ווערט שוין געבוירען הארעוועט זיך עס ווי סע גיט איז, אהן געפֿיהל פֿון רחמנות, פֿון ליעבע... סיידען ווען סע ווערט נעביך מסוכן קראַנק, ערשט דעמאָלט רופֿט זיך אָן דעם מענשענס הארץ, וואָס איז פֿאַרשטיינערט געוואָרען פֿון צרות אונ לייד אין דער ביטטערער אָרעמקייט... ערשט דעמאָלט צוגיסען זיך די אמת'ע ריינע עלטערנס געפֿיהלען אונ שטעלען זיך פֿאר דאָס גאַנצע אומגליקליכע לעבען פֿון זייער בינגע קינד נעביך, וואָס אזא טהייערע ביטריע נשמה איז אומזיסט פֿערוויסט, פֿערשוואַרצט געוואָרען נעביך, נישט געהאַט קיין גוטע, רוהיגע שעה... אז א פֿאַרשטיינערט הארץ עפֿענט זיך, איז עס נאָר א טייך, בשעת דאָס איז לאָזט..."

וואָס זאָגט איהר עפּעס אויף אזוי א ווייטען? אזוי א הירקקליכען פֿהילאָזאָפֿישען קוק אויף דאָס יודישע לעבען, אויפֿ'ן יודישען דלות? מיינט ניט אז אבראמאָוויטש לייגנעט אָב לחלוטין אללע מענשליכע געפֿיהלען פֿון די אָרעמע עלטערן; ער זאָגט נאָר, אז עס איז דאָ א הערץ, אונ אפשר טאַקי א גוט הערץ, א וואַרעם הערץ, נאָר עס איז פֿערגליווערט, פֿערפֿראָרען, פֿערשטיינערט פֿון הדקות, פֿון אָרעמקייט, פֿון שלים-שלימזל; אונ קוים טרוט נאָר דאָס איין א לאַז, אזוי טהוט זיך דאָס וואַסער א שפּאַר, די טהערען א גאָס — אונ עס עפֿענט זיך א הערץ, א מענשליך הערץ, א הערץ מיט אללע הערצליכע געפֿיהלען גלייך ווי ביי אללע מענשען...

נאָר מיר האָבען זיך דאָ צופֿיעל אָב געשטעללט אויף די צוויי גרויסע ווערק פֿון אבראמאָוויטש'ן, צו וועלכע מיר וועלען אין א'נ-אנדער אָרט זיך אומקעהרען נאָך א מאָל, אונ איצט וועלען מיר זיך בעסער נעהמען צו זיין קליין ביכעלע, איבער וועלכעס מיר וועלען דאָ שמועה'ן מיט'ן לעזער.

דאָס דאָזיגע קליינע ביכעלע פֿון ש"י אבראמאָוויטש, וועלכעס איז געדרוקט אין זיטאָמיר, פֿריהער מיט א יאָהר 20, אונטער דעם נאָמען

„פֿישקע דער קרומער" (*, איז ווינציג וואָס בעקאַנט דעם פּובליקום, לכל הפחות פֿיעל ווינציגער אלס „די קליאַטשע", „די טאַקסע" „דאָס קליינע מענשעלע" אונ אנדערע ווערק פֿון אבראַמאָוויטשען; נאָך מיין מיינונג מאָג טאַקי אָט דאָס קליינע ווערק'ל שטעהען גלייך אויף איין שורה מיט אללע זיינע גרויסע ווערק, עס טרעטט נישט אָב אויף קיין האָר; עס פֿערדיענט, אז מען זאָלל איבער איהם אָנשרייבען א בעזונדערע קריטיק.

ווער איז פֿישקע? פֿון וואַנען שטאַממט ער ארויס אונ וואָס איז דאָס פֿאַר א מין בריאה? מיר וועלען דאָס אייך איבערגעבען אין קורצען.

פֿישקע איז געווען נישט מעהר אלס א'נ-אָרעם בחור, א קאַמאָקער, א הינקעדיגער בחור, א פֿערזעהעניסס („ניט פֿאר אייך געדאַכט", זאָגט אבראַמאָוויטש) אזוי א מין בעשאַפֿעניסס, אז מען האָט אפֿילו געבראַקעוועט בשעה „דעם נאבאָר פֿון די חאליערע-חתנים"... אויפֿגעהאַלטען האָט זיך פֿישקע דער קרוממער אין דער גלופּסקער געמויער= טען באָד; זיין עובדא איז געווען צו רופֿען אללע פֿרייטאָג דעם עולם אין באָד אריין, אונ זוממער ארום טראָגען יונגען קנאָבעל צו פֿערקויפֿען, נאָר פּלוצלים איז פֿישקע נתגדל געוואָרען; וואָס איז די מעשה? חברה האָבען איהם חתונה געמאַכט פֿאר דער אלטען בלינדען יהומה ביי דער „טויטער שול", נאָהענט נעבען אלטען בית עולם, אונ פֿישקע איז געוואָרען" א שציאָגאָל, „מיט א שפּאָגעל נייער טשערקעסענער קאַפּאָטע, מיט א פּליסען היטעל"... נאָר אזוי ווי דאָס גליקק קאָן שטאַנדיג דעם מענשען ניט שפּיעלען, אונ אָפּט מאָל מאַכט זיך, אז ד'ר מזל טהוט אונז א בליעסק, א שמייכעל, אונ בעהאַלט זיך, ווי איינער טרייבט קאַטאָוואַס, אדער ווי א לין בעוויזט זיך עס, אונ ווערט זיך פֿערשוואונדען, אזוי איז אויך געווען מיט אונזער פֿישקען, וועלכער איז אין א שאָנעם זוממער-טאָג נאָכגעלאָפֿען נאָך א וואָגען, א נאַקקעטער, א באָרפֿוסער מיט פֿערשוואָלענע, צוביסענע פֿיסס,

*) מיר האָבען געהאָרט, אז „פֿישקע דער קרומער", ווערדט איצט גאָר איבער א ניים איבערגעאַרבייט אונ איבער= געדרוקט דורך דעם פֿערפֿאַססער; די הקדמה, וועלכע איז ווי א מוסטער אָבגעדרוקט געוואָרען אינ'ם „הויז-פֿריינד" 1888 יאָהר, בעווייזט, אז דאָס איבערגעאַרבייטע ווערק וועט זיין פֿיעל בעסער אלס דאָס אלטע, אויב עס איז נאָר מעגליך צו שרייבען בעסער ווי עס איז געשריעבען.

דער מחבר.

מיט א הייזעריג קול: „יודען האָט רחמנות אויף א קאַליעקא, פֿיהרט מיך אביססעל אונטער אין שטאָדט אריין!"

— „ווי קומסט דו אהער, פֿישקע? פֿון וואַנען האָסט דו זיך פּלוצלים גענוממען?

— אוי, א רוח אין איהר טאַטען אריין! ענטפֿערט פֿישקע מיט א קרעכץ.

— וואָס איז די מעשה פֿישקע? וועמען שעלסט דו דאָס אזוי פֿישקע?

— אוי, א רוח אין זיין טאַטען אונ איהר טאַטענס טאַטען אריינגעפֿלויגען!

— וואָס-זשע איז פֿאָרט די מעשה? דערצעהל אונז פֿישקע, דערצעהל; מיר וועללען דער ווייל ראווען מנחה אונ דו דערצעהל..."

אונ פֿישקע דערצאָהלט זיין טרויעריגע געשיכטע מיט דער ריהרענדערן, בהסימטה'דיגען שפּראַכע, מיט דער קונציגער שפּראַכע, וועלכע עס פֿערמאָגט נישט קיין יודישער שרייבער ביז אבראמאָוויטש'ן אונ נאָך אבראַמאָוויטש'ן.

זיין געשיכטע איז אייגענטליך א קורצע געשיכטע: פֿישקעס פּלונית'טע, די בלינדע יהומה, וועלכע האָט זיך געצויגען איהר פרנסה פֿונ'ם בעטטעלן אונ וועלכע האָט אויסגעלערנט איהם אויך זיין א בעטטלער, האָט מורד געווען אָן פֿישקען; זי איז איהם געוואָרען אונגעטריי אונ האָט זיך בעגאַנגען מיט'ן מאַנן זעהר העספּאַטיש, נאָר ניט לייטיש, אזוי ווי מיר וועלען זעהען ווייטער; נאָר אָט די קורצע, איינפֿאַכע געשיכטע דיענט אבראַמאָ= וויטש'ן פֿאר א קאַנווא צום אויסנאָהען פֿער= שיעדענע בלוממען, אויסצומאָלען מיט אללערליי פֿארבען דאָס לעבען פֿון די יודישע אָרעמע לייט, די „שלעפּפֿער'ס", מיט וועלכע עס איז זעהר אינטע= רעססאַנט אונ טאַקי כדאי זיך בעקאַנט צו מאַכען; אונ פֿאר וואָס דען ניט? אינטערעססירט אונז דאָך דאָס לעבען פֿון חיות אונ בהמות, פֿון עלפֿהאַנטען אונ מאַלפּעס, פֿון ביענען אונ אפֿילו פֿון מילבען; היינט א פּשיטא שוין פֿון די אָרעמע לייט, וואָס זענען דאָך, ניט אויסגערעדט זאָלל זיין, פּונקט אזעלכע מענשען ווי מיר זענען?... האָרט זשע זיך צו מיט קאָפּף!

די אָרעמע לייט ווערען איינגעטהיילט ביי אבראמאָוויטש'ן: אין שטאָדט-אָרעמע לייט אונ אין פֿרעמדע אָרעמע לייט; די פֿרעמדע טהיילען זיך, ווי סאָלדאַטען, אין פּיעהאָטע אונ קאַוואַללעריע, דאָס הייסט: פֿוס-אָרעמע= לייט, וואָס שלעפּפּען זיך ארום צו פֿיסס, אונ בויד= אָרעמע-לייט, וואָס שלעפּפּען זיך ארום אין

בײדלעך; די לעטצטען זענען גאָר װי ציגײנער; טאָג און נאַכט װאנדערן זײ פֿון אײן אָרט צו'ם אנדערן; זײ װערען געבאָרען, אויפֿגעװאַכסען, האָבען חתונה, לעבען און שטארבען אויפֿ'ן װעג. זײ זענען פֿרײע מענשען; איהר װילט אפשר װיסען, װאָס מײנט אבראַמאָװיטש מיט'ן װאָרט „פֿרײע"? פֿרײע הײסט: „זײ זענען פטור פֿון אללע זאַכען, פֿון פּאַראַט, פֿון א פּאַספּאָרט, פֿון דאַװנען און פֿון דער גאנצען יורישקײט; זײ האָבען פּאַ־עװע קעשענײעס, זײ זענען ניט מילכיג ניט פֿלײשיג, און זענען עפּעס גאָר אנדערע מינים מענשען"... פֿישקע מיט זײן װײב זענען געװען, במחילה, פֿון די פּיעחאָטנע אָרעמע־לײט; נאָר אזוי װי פֿישקע האָט אונטערגעהונקען אויף א פֿוס, לכן האָט איהם דאָס װײב, די בלינדע יתומה, גענומען גריזען, זאָגען שטעכװאָרטליך און ביסלעכװײז טאקי צו זידלען און צו שעלטען; זי האָט געלערנט מיט פֿישקען „הלכות אָרעמאַן" און האָט איהם גוט געיאָרעט...

אזוי זענען זײ געגאנגען בײ׳ן כאַלטע, זיך געשלעפּט עטליכע חדשים, ביז זײ האָבען זיך צו געשלאָגען צו א „טשאַטע" פֿעלד־אָרעמע־לײט, „קאַװאַלעריע", און דאָ האָט פֿישקע אָנגעהױבען זיך צו צוקוקען צו דער חברה, צו זײערע תנועות, צו זײערע פּאָטענפּקים — הכלל עס האָט זיך פֿאַר איהם געאָפֿענט גאָר א שפּאָגעלנײע װעלט. פֿישקע האָט זיך גענוג אָנגעזעהען און אָנגעהאָרט, װי די דאָזיגע לײט לאַכען אוים און שפּאָטען אָב פֿון דער גאנצען װעלט, װי זײ מאַכען דאָך אביסעל חוזק פֿון אונז, די נגידים, און מאַכען אונז גאָר אויסצודרעהען; זײ שעלטען אונז און קאָרעניען אונז אויף װאָס די װעלט שטעהט, און אז זײ קומען צו אונז, מאַכען זײ א נעביך־פּנים, זײ פֿערשטעללען זיך פֿאַר קאַליעקעס, זײ דינגען זיך פֿאַר א גראָשען, זײ בעטלען, זײ רײסען די הויט, און אָפֿט מאָל „לקחנ'ט" מען עפּעס אװעק, מען „זאַבאָרעט" א ברױט, מען „זאַלאַבערט" א הוהן, א. ז. װ.

אויך האָט פֿישקע בעמערקט צװישען דער קאמפּאַניע פֿעלד־אָרעמע לײט, בחורים שמועה'ן מיט מאָדלעך, טרײבען קאַטאַװאַס; װי אזוי אײן בויד איז זיך משדך מיט דער אנדערער בויד, נאָר דעם (זאָגט פֿישקע) פּאַסט ניט צו דערצאָהלען...

אָט דאָס האָט איהר א ריכטיג בילד פֿונ'ם אינגערליכען לעבען פֿון אונזערע אָרעמע לײט, און טאָמער מײנט איהר, אז עס עקסיסטירט ניט בײ זײ קײן אינטריגוע'ס קײן ספּליאָטניעס, קײן מעשׂות מיט קײן הישטאָריעס אזוי װי בײ אונז? עס איז דאָ אינטריגעס אויך, געװאָהנליך, ניט אזעלכע װילדע, פֿערפּלאָנטעטע, מנושם'דיגע אינטריגועס, װי בײ אונזערע פּוסטע, נאַררישע ראָמאַניסטען, — איך האָב געװאָלט זאָגען, „ראָמאַנמאַכערס" — נאָר אמת'ע, מעגליכע אינטריגועס, װי איהר קאָנט זיך נאָר פֿאָרשטעללען. אָט האָרט, זײט מוחל, װאָס פֿישקע דערצאָהלט אונז אויף די בלאַטלעך 29 און 30;

„אײנער פֿון דער בויד, א רויטער, א געזונטער אָרעמאַן, האָט זיך צו געליעקט צו מײן װײב; ער פֿלעגט מיט איהר אָפֿט רעדען, טרײבען שפּאַס; אז ער האָט בעקומען ערגעץ א שטיקעל קוילעטש, א קיכעל, אָדער געקאָכטע ארבעס, האָט ער איהר דאָס אװעקגעגעבען, װאָס זאָל איך דאָ איבערטראַכטען? װאָס פֿאַר א דאגה איך האָב! קיכעל זו דיר, לויב זי, באַלאַגורע מיט איהר און גיב איהר נאָך פֿון מײנטװעגען אפילו די שכר! זײ האָבען זיך אָבער װאָס װײטער אזוי אײנגעלעבט, אז זײ האָבען צום סוף אָנגעהױבען פֿון מיר חוזק צו מאַכען, צו יאַרען מיך און צו מאַכען מיר א פֿאַרפֿױלטע גאַל, ביז דער נאָך האָבען מיט מיר אללע בײזען געהאַט צו טוהן ...״װאָס א מינוט איז איבער מיר געפֿאַלען א המצאה; װאָס א רגע האָב איך געהײסען מיט אײן אנדער צו—נעמניש; איך בין געװען דאָס כפּרה היהנדעל; איטליכער האָט מיט מיר געטוהן װאָס זײן הארץ גלוסט; אז איך פֿלעג מיך צו בײזערין, האָט עס איטליכען אונטער געטראָגען: „זעהט נאָר זעהט, װי דער יתסן האָט זיך „צו יאַהמערט", ער װעט שוין באַלד „פֿלאַנכענען"! ...

„מע האָט מיך געהרגעט געשלאָגען, און אז איך האָב זיך צו װײנט פֿאַר װײטיג, פֿאַר יסורים, פֿלעגט מען מיר זאָגען: „װאָס איז מיט דיר די שמחה פֿישקע? װאָס האָסט דו זיך אזוי צולאַכט מיט צעהן? און, טוהט איהם נור עטװער א טעלעמטשע צװישען די ליסקעס, א גלאָט איבער די לאָפּעטקעס..."

„אמאָל פֿלעגט מען מיך ארויסװאַרפֿען פֿון דער בויד, איך האָב זיך געמוטשעט מיט מײנע קרײנקע פֿיס נאָך צו לויפֿען נאָכ'ן װאָגען, האָט מען צוגעפֿליעסקעט מיט די הענד און געשריען מיט א געלעכטער: „בראַװאָ פֿישקע! אָט אזוי פֿישקע! טאנץ טאנץ אביסעל! הײב פֿיסלאך!"

„אמאָל האָט נאָך אײנער געזאָגט—און טאקע אלץ דער אײנער, װאָס האָט געקאָשקעט מײן װײב. פֿאַר װאָס זאָל ער װערען! — אז איך בין א גלײכער. אז איך מאך זיך הונקענדיג... הכלל, ידען, מען האָט מיך געפּײניגט! ... איך פֿלעג מיך דערמאָנען אָן די גוטע גליקליכע יאָהרען, װען איך בין מיר געװעסען װי א שרה אין כאָר און געלעבט װי גאָט אין פֿרײנקרײך; װאָס איז מיר דאָרט אָפּ געגאנגען? ..."

װײט זיך מודה, ליבער לעזער, אז עס טהוט אפשר ניט קײן צײה׳ בײ'ם הערצען, אויסהאָרענדיג די ריהרענדע נאַאיװע ערצאָהלונג פֿונ'ם אונגליקליכען פֿישקע? אָט דאָ ליעגט בעהאַלטען דער גרויסער סוד, די מערקװירדיגע קונסט פֿון אבראַמאָװיטש'עס פֿעדער: א ציפּ טהון, א ריהר טהון, א שלעפּ טהון, גלאַטט

אזוי, פֿאָרבײגעהענדיג. און ניט װיללענדיג טהוט איהר א זיפֿץ, א קראַכץ, און אמאָל שענקט איהר איהם א טהרער אויך — און דוקא אָהן הערצרײסענדע, שרעקליכע סצענעס פֿון מאָרדערײ, װי אין די געװיסע „האָלסט אינטערעסאַנטע ראָמאַנען"... קײנער, קײנער איז ניט אים שטאַנד נאָכצומאַכען אבראַמאָװיטש'ן דאָרט, װאו ער מהוט אײך הינטען ארום א חאַפּ און א קיצעל, מיט זײן װעלטענעם הומאָר, און אפילו אזוי א פֿערזעהעניס, מס'טענס־געזאָגט, װי פֿישקע דער קרומער, רופֿט ארויס בײ אײך סימפּאַטהיע, מענשענגעפֿיהל, רחמנות—און מיט װאָס? מיט עטליכע פּשוט'ע, ערנסטע װאָרטער, נישט מיט קײן הויכע, קלינגענדע, פּוסטע, שרײענדע פֿהראַזען.

נאָר מיר האָבען זיך פֿערערט װעגען אבראַמאָװיטש'ן און האָבען פֿערגעססען אָן די אָרעמע לײט. אפֿשר מײנט איהר, אז אָט די חברה־לײט האָבען זיך נישט זײערע אײגענע אידעען? און נאָך װאָסערע פֿרײע אידעען! אָט האָרט אויף א ציקאַזאָסץ, װאָס פֿישקע דער־צאָהלט אונז װײטער (זײטע 31—32).

„אז מע איז געקומען ערגעץ אין א שטאָדט, האָט זיך חברה אביסעל צו לאָזט אין די הײזער, צו זײט און צו שפּרײט, דער אהין, דער אהער; הכלל מע האָט בעפֿאַלען די שטאָדט װי די הײשעריקען; דאָס האָט בײ זײ געהײסען געהען אויף דער ארבײט... נאָך זײער מײנונג האָט זײ איטליכער בעדאַרפֿט אקעגען טראָגען די נדבה: װאָס איז? פֿאַר װאָס קומט עס זײ, די נגידים, זײ זאָלען זיך זיצען בשלוה אין דער הײם און איטליכער זאָל אויף זײ האָרעװען, פּאַנקעװען? ... חלעבין, עס װאָלט רעכט געװען שוין איבערבײטען די יוצרות: לאָזען זײ שוין אביסעל פּרוװען געהן איבער די הײזער; מיר זענען אזעלכע „שמילגע" װי זײ, נישט קשה..."

נו, װאָס זאָגט איהר עפּעס אויף אזעלכע הײכע געדאַנקען פֿון דער „פּיעחאָטע" מיט דער „קאַװאַלעריע"? איאָ, קײן מעשׂה ניט? און זאָגט אפשר, אז עס איז ניט ריכטיג, ניט קלאָר װי דער טאָג? א װאונדער אין נאָר, װי אזוי װײסט דאָס א שרײבער מיט די אללע „פּישטשעװיקעס" אפילו מיט'ן לשון פֿון דער דאָזיגער חבריה? דאָס שמעקט עפּעס ניט מיט קײן אויסגעטראַכטען ראָמאַן, מיט קײן בבא־מעשׂה; אזוי קענען דעם אָרעמאַן, אזוי טיעף ארײנקריכען צו איהם אין זײן לעבען ארײן, מוז מען אפּנים, חוץ א טאַלאַנט, טאקי ארײנקוקען אומאַונדאום, זיך צו קוקען צו יעדער זאַך, שנאָרען און שמאַקען, נישטער'ן און װאַלגען— מיט אײנעם װאָרט, װיססען אז דאָס, װאָס איך שרײב—װײסס איך, און דאָס װאָס איך װײסס—שרײב איך, נישט גלאַטט אין דער װעלט ארײן, א מעשׂה פֿון א'נ־ענגעל מיט א רעספּאַט, אָדער װי יענע מעשׂות פֿון א רבי מיט א רבי'צין, א בן מלך מיט א בת־מלכה...

— ס'מײטש, עס איז דאָך אָבער דאָ נישטאָ קײן ליעבע! צו װאָס טויג א ביכעל אָהן א שום ליעבע?... אזוי זאָגען צו מיר אײניגע פֿון מײנע לעזער...

אזוי? ליעבע װיללט איהר? נאָט זשע אײך ליעבע; נאָר נישט קײן „געמאַלטע" ליעבע, װי בײ יענע ראָמאַנמאַכערס, נישט קײן אלטנעבאַקענע ליעבע פֿון א בלאָנדין צו א ברוינעטין, װאָס האָבען מעהר נישט װאָס צו טהון, אלס קוססען זיך געגען דער „אונשולדיגער" לבנה, זינגען סענטימענטאַלע נאַררישע ליעדלעך און פֿערגיעססען װאַססערדיגע טהרערען... נײן, דאָס װעט איהר בײ אבראַמאָװיטש'ן נישט געפֿינען, הגם אבראַמאָװיטש װײסט אויך, אז דאָס פֿאָלק, דער המון־עם, פֿאָדערט אזעלכע האָלסט אינטערעסאַנטע און הערצרײסענדע ראָמאַנען, דענן דער אמת'ר שרײבער, װאָס האָט א טאַלאַנט צו'ם שרײבען, און װאָס פֿיהלט מיט'ן הערצען װאָס די האַנד שרײבט, דער קאָן גאָר ניט געבען, װאָס יענעם געפֿעללט; דער שרײבער, דער פּאָעט, איז א קינסטלער, װאָס פֿאָלגט דער מוזע, דעם אינגערליכען גײסט; עס נעהמט איהם אָן א חשק אויסצוגיעססען זײן הערץ, זײנע מחשבות, נאָך זײן אײגענעם פֿערשטאַנד און נאָך זײן אײגענעם געשמאַקק; מיט אײנעם װאָרט, דער שרײבער איז ניט קײן בעל מלאכה, װאָס קאָן מאַכען אשטיקעל ארבײט נאָך בעשטעללונג (פֿאַ זאַקאַז)... נאָר אזוי װי איהר האָט זיך פֿערעקשנט און װיללט דוקא ליעבע, לכן װעלען מיר אײך אבװלען ליעבע בײ פֿישקע דעם קרומען אויך. האָרט א שאָנע מעשׂה:

דאָרט אין דער בויד, װאו פֿישקע האָט זיך אויפֿגעהאַלטען, איז געװען א האָרבאַטע מאָדעל, א'נ־עלענדע, א פֿערבלאָנטע, א'נ־אונגליקליכע, װי פֿישקע. װער איז זי? פֿון װאַנען? פֿון װעמען? װעגען דעם שװײגט די היסטאָריע און עס פּאַסט ניט צו שמועה'ן װעגען דעם... — אבראַמאָװיטש דערצאָהלט אונז נאָר, אז זי איז געװאַקסען אײנגעענגט אין א קעך, צװישען אויבען פֿערדרוקט און פֿערשטופּט װי טרפֿה סחורה... דאָרט איז זי געזעסען אײנגעהויקערט אין צעהנטער, און מען האָט פֿון איהר נישט געהאָרט הערען קײן פּאַרע; עס פֿלעגט איהר נעביך איבערגעהען די סלינע שמעקענדיג די ריחות פֿון די געבראָטענע גאַנז און געפּרעגעלטע לעבערליך; שטולערהײד האָט זי זיך געליטטען הונגער, ביז מען האָט

זיך אַ מאָל דערמאָהנט אריינצושטופען איהר אין האַנדטל א שטיקקעל ברויט, אָדער אַ'נ-אָבגעלעקט ביינדיל, און אז זי האָט חלילה א פיפס געטהאָן, פלעגט זיך ווייזען אין דער הויך פֿונ'ם אויבען א קאָטשערגע א לאָפּאַטאַ, אָדער פאָלאָניק און דער-לאַנגען איהר איבער'ן קאָפּ, איבער די האַנד, וואו עס האָט זיך פּאַפּאַדעט... אָט אזוי האָט זי פֿערבראַכט איהרע קינדעס-יאָהרען; שפּעטער איז איהר אויך ניט בעססער געווען, דענן איהרע מוטטער, די קאַלין, האָט חתונה געהאַט און דאָס הארבאַטע קינד האָט זי אונטערגעוואָרפען אירגענדס אין א גאַססעל...

„ווער ביסט דו מאָדעלע? האָט זי געפֿרעגט עפּעס א יונגע, א סערעלע.

— איך בין דער מאַמע'ס; האָט זי געענטפֿערט; איך בין דער מאַמעס; זי האָט מיר געהייסען אָט דאָ זיצען, ווען ניט, וועט קומען א קאָטשערגע מיט א לאָפּאַטע און מיך שלאָגען...

„אַ קאָטשערגע מיט א לאָפּעטע"—אָט דאָס איז געווען די איינציגע זאַכען אויף דער וועלט, וואָס זי האָט געזעהען און געפֿיהלט. ביי דער ליעב-הערציגער יודינע, ביי דער שדי'כע, האָט זי אָבער אויך קיין האָניג נישט געלעקט: א גאַנצען טאָג האָט זי איהר געוויעגט דאָס קינד, און פֿאַר נאַכט האָט זי זי ארויסגעשיקקט אויף דער ארבייט, דאָס הייססט בעטטעלן ברויט... געהענדיג אזוי איבער די הייזער האָט זי זיך איין מאָל אראָב געשלאָגען פֿונ'ם וועג און האָט געבלאָנזעט, ביז עס האָבען זי דערזעהען די בויד-אַרעמעלייט, די „קאַוואַללעריע" און האָבען זי גענוממען צו זיך, און פֿון יענער צייט אָן בלאָנזעט זי ארום מיט דער גאַנצען קאָמפּאַניע און טראָגט איבער נענוג צרות פֿון די דאָזיגע לייט, וואָס בעגעהען זיך מיט איהר זעהר רעספּאַטיש.

„למאַי זאָל איך לייקענען? זאָגט פֿישקע; איך האָב זי טאַקע אָנגעהויבען שטאַרק ליעב צו האָבען אין הארצען פֿאַר גרויס רחמנות; עס האָט מיך עפּעס צו איהר געצויגען... נישט איין מאָל האָבען מיר ביידע געשמאַק געוויינט און געשמועסט בשעת אללע האָבען זיך געלייגט שלאָפֿען; מיר האָבען איינער דעם אַנדערן אויסגעגאָססען וואָס אויפ'ן הארצען, חלילה נישט פֿעמיינט קיין שום הכמות; יענער ממזר אָבער (דער הויקער), קיין עולם הבא זאָל ער ניט האָבען, האָט דאָס אללעריגנ בעמערקט און אָפּגעטראָגען מיין ווייב מיט פֿופֿציגטויזענד ליגען; זי האָט זיך עס אביסעל געבעסט אויף מיר, און אויף צו ווערנגיש נאָך בעססער זיך איזנייזכעט מיט יענעם ממזר, די כפּרה זאָל ער איינעהמען, און פֿלעגען ביידע ארום געהן אין די הייזער, ווי א פּריין מיט א פּריצע און זענען געוואָרען חבר-לאַס, גאַנץ גאָהנטע שמעלקעס..." (פֿישקע דער קרומער; זייטע 36—37).

נו, וואָס ווילט איהר נאָך? אָט האָט איהר איך אי ליעבע, אי אינטריגע, אי רעווּנאַסט (אייפֿערזוכט) אללעס וואָס א ראָמאַן דאַרף האָבען! עס פֿערשטעהט זיך, ביי „יונגע שרייבערס" וואָלט שוין דאָ געווען אי א דועלל אי אַ מאָרדעריי, אי א מת פֿון א קבר, אי בלוט און טהרערען, אי הייססע פֿייעריגע קיססע, אי „פֿערבאָטענע פֿריכטע פֿון דער ליעבע"... אָדער נאָך מעהר: עס וואָלט זיי גאָר גישט אָנגעשטאַנען צו פֿערנעהמען זיך מיט אזעלכע קלייניגקייטען, מיט אזוי, דער רוח ווייסט וואָס, ווי פֿישקע דער קרוממער, און מיט אזוי א פֿער-וועהעניסס, ווי דאָס הארבאַרטע מאָדעל; אויך מיר א ראָמאַן!? א ראָמאַן—זאָגען זיי — דאַרף האָבען א „אינטריגע", א „פֿאַרפּלאָנטעטע אינטריגע", וואָס זאָלל וואַרפֿען דעם לעזער אין היטץ און אין קאַלט—ווען ניט, איז דאָס ביי זיי קיין ראָמאַן ניט...

איך שטעלל מיר פֿאָר די איבעראַשונג פֿון איינינע געוויססע לעזער, אז מען וועט זיי זאָגען, דאָס אין דעם דאָזיגען קליינעם ביכעלע פֿון אבראַמאָ-וויטש'ן „פֿישקע דער קרומער", וואָס איז איגענטליך ניט קיין ראָמאַן פֿון ליעבע, נאָר גלאַטט אזוי א מעשה'לע פֿון יודישע אָרעמע לייט, געפֿינט זיך א סך מעהר ליעבע און פּאָעזיע אלס אין אללע 1000 ראָמאַנען פֿון דער גאַנצען באַנדע ראָמאַנמאַכערס, וואָס באַקקען ראָמאַנען ווי בייגעל און שיטטען ווי ווי מישט...

אום צו בעפֿעסטיגען מיינע וואָרטער מיט א בעווייז, מוז איך נעהמען און ציטירען (ברענגען) גאַנצע 2 שטיקקער פֿונ'ם דאָזיגען קליינעם ביכעלע; אין וועלכען יעדעס בלאַטט'ל איז א בעזונדערע בעשרייבונג, יעדע פּעריאָד איז א בעזונדערער טיפּ, און יעדע שורה, יעדעס וואָרט, איז געוואָגען אין גע-מאָסטען, דענן אינ'ם זשאַרגאָן איז אבראַמאָוויטש דער איינציגער שטיליסט, די געדאַנקען קוממען ארוס ביי איהם הויך פֿהילאָזאָפֿיש, תמיד מיט א מין אָל מיט א וואונק, די וואָרטער געשליפֿען און געפֿיהלט און פֿעסט געשלאָססען, האַרמאָניש און איבערהויפּט יודיש...

„— אז מיר זענען געקוממען איינמאָל ערגעץ אין א שטאָדטיל אין חערסאָנער גובערניע — דערצעהלט פֿישקע דער קרומער — האָט זיך דאָרט חברה צו לאָזט אויף דער ארבייט; יענער ממזר (דער הויקער) מיט מיין ווייב זענען זיך געגאַנגען בעזונדער, און איך בין מיר געגאַנגען אלליין... דאָס מזל האָט מיר דעמאָלס געשפּיעלט און איך האָב בע-דאַרפֿט אָנטרעפֿען אזא ישוב, וואו ס'איז געווען א בריה, מען האָט מיר געגעבען א גוטען טרונק בראָנפֿען, א גאַנץ קרויש גלעזעל, אַ גרויססע שטיק לעקעך און דער צו נאָך א פּאָאָר גראָשען געלט... איך האָב מיר געטראַכט: אָט דאָס וועל איך היינט זיין א היבשער חשוב ביי מיין ווייב!... פֿראָהע איך האָב אָבגעבראָכען א היבש שטיקעל לעקיך

פֿאַר מיין הארבאַטער מיידעל, וואָס איז מיר געווען איינגע-באַקקען אין הארצען, און האָב זיך געטראַכט אין הארצען, בשעת דער עולם וועט זיך לייגען שלאָפֿען וועל איך איהר דאָס געבען. לאָז זי געניך אויך הנאה האָבען, זי איז געביך פֿאַר וויסט, פֿארוואָגעלט, האָט א הארץ פֿול מיט מכות, מיט וואונדען, זי האָט ניט געהאַט אין איהר לעבען א זיססע מינוט; נאָ לאָז זי וויססען אז פֿישקע איז אגוטער ברודער, אז ער זאָרגט פֿאַר איהר און היט זי אָפּ ווי דאָס שווארצ-אַפּעל פֿונ'ם אויג. פֿישקע וועט אלליין ניט עססען און וועט איהר דעם לעצטען, דעם בעסטען ביססען אוועק געבען!... עס האָט זיך שוין אפילו אויסגעדאַכט, אזוי ווי פֿאַר די אויגען, ווי איך זיטץ מיט איהר אין דרויססען אויף א שטיקקעל אָרט, וואָס איז פֿאַרוואַכסען מיט גראָז, געגען דער גרויססער שול; דער הימכעל איז אויסגעשטערנט, אומערום איז שטילל; זי זעטצט זיך איינגעהויקערט, טרעהרען שטעהן ביי איהר אין די אויגען און זינגט זיך מיט א שטילל היינענדיג קול דאָס בעקאַנטע ליעדעל:

„דער טאַטע האָט מיך געקוילעט,
די מאַמע האָט מיך געגעססען..."

ווי זי פֿלעגט עס תמיד זינגען... איך טרייסט זי, איך רעד איהר אויס דאָס הארץ, און גיב איהר דאָס שטיקקעל לעקיך; זי ווערדט אביסעל פֿריילילער, קוקט מיר אין די אויגען אריין און לאַכט:

— פֿישקע! דו ביסט זעהר א גוטער, רופֿט זי זיך אָן דו ביסט מיר זעהר טהייער, פֿישקע, דו ביסט מיין איינציגער אויף דער וועלט; דו ביסט מיין טאַטע, מיין מאַמע, מיין ברודער! זעה, פֿישקע, זיי מיר געטרייה און פֿארגעס מיך ניט! שווער מיר ביי דער שול, וואָס איצט דאַווענען דאָ מתים, און צווישען די מתים, קאָן זיין, שטעהט אויך מיין טאַטע, וואָס איך האָב איהם קיין מאָל ניט געזעהען, און ער איז איין עדות! שווער מיר, פֿישקע, אז דו וועסט מיך ניט פֿארגעססען!..." (פֿישקע דער קרומער, זייטע 38, 39, 40).

ליעבער לעזער! אריינקריעכען אין הערצען אריין צו אזוי א נפֿש, ווי דאָס אָרעמע הארבאַטע מאָדעל, דאַרף מען זיין א גרויססער פּאָעט און א גרויססער פּסיכאָלאָג! ווער עס האָט געליינט דאָס ווערק פֿונ'ם געוויססען פֿראַנצאָזישען פּאָעט „וויקטאָר הוגא" אונטער דעם נאָמען „דער מענש וואָס לאַכט", דער האָט געפֿיהלט די הייליגע, גאָטטליכע ליעבע פֿון דער אָרעמער בלינדען דעאַ; דאָס גאָטטליכע גע-פֿיהל פֿונ'ם מענשען, די הייליגע ליעבע איז אז'א מתנה פֿון זיין ליעבען נאָמען, וואָס עס קאָנן האָבען יעדער עהרליכער מענש, יעדעס וואָרעם הערץ, וואָס איז נאָך ניט פֿערקיהלט געוואָרען אינ'ם מבול פֿונ'ם לעבען; מאָגליך איז, אז דאָס הארבאַטע מאָדעל האָט געקאָנט זיין פֿערליעבט אין פֿישקען ניט וועניגער (און אפֿשר נאָך מעהר) אלס די גליקקליכע רייכע עליזאַבעטה, אָדער די שאָגע זינאידע; מאָגליך איז, אז אָט דער שלים-מזל פֿישקע האָט געקאָנט זיין איינגעליעבט אינ'ם הארבאַטען מאָדעל ניט וועניגער (און אפֿשר נאָך מעהר) אלס דער בלאָנדין סאָלאָמאָן מיט די הימעלהאָר... גישט אומזיסט זאָגט מענדעלע מוכר ספֿרים אויפֿ'ן בלאַטטעל 36 פֿון פֿישקע דעם קרומען: „— הערט איהר ר' אלטער? פֿישקע איז חלעבען, עפּעס טאַקע פֿערליעבט אינ'ם הארבאַטען מאָדעל; עס איז חלעבען, עפּעס ניט גלאַטט!..."

נאָר איהר ווילט אודאי וויססען דעם סוף פֿון פֿישקעס מעשה? זעהר זעהר א טרויעריגער סוף! דאָס שטיקקעל לעקיך, וואָס ער האָט בעהאַלטען פֿונ'ם הארבאַטען מאָדעל'ס וועגען, איז ניט בע-שערט געווען אָנצוקוממען צו פֿישקעס געליעבטער און פֿון אללע זיינע לופֿט-שלאָססער האָט זיך אויסגעלאָזט א בוידעם, דענן אז פֿישקע איז געקוממען צוריקק אין הקדש אריין (די סטאַנציע פֿון דער קאַוואַללעריע) האָט ער שוין ניט געטראָפֿען דעם גאַנצען עולם; שוין פֿריהער מיט א פּאָאָר שעה איז אוועק געפֿאָהרען דאָס גאַנצע ביידעל מיט די אָרעמע לייט; איך זיין בלינד ווייב מיט „אָט יענעם ממזר, פֿערחאַפּט זאָלל ער ווערען"!", מיט'ן הארבאַטען מאָדעל; און פֿישקע איז געבליעבען עלענד, אלליין ווי א שטיין, און האָט זיך ווי עס איז דערשלאָגען קיין אדעססא, און וואָלט זיך איצונד עפּעס א רעכטע שטעללע אין א באָד; נאָר די אדעססא'ר באָדען טויגען נישט פֿאַר איהם, אין די אדעססא'ר באָדען שמאָקקט גאָר ניט דער ריח, וואָס עס דאַרף שמאָקקען אין א יודישער באָד; היינט די מקוואות זיינע איז גאָר א געלאָכטער; אונזער גלופּסקער מקוה-וואַססער פֿיהלט מען, עס האָט נאָר א'נ-אַנדער טעם, א'נ-אַנדער קאָליער, און איז עפּעס געדיכטער, מען פֿיהלט באַלד, אז עס איז יודישליך... און דאָרט אין דער אדעססא'ר מקוה, איז דאָס וואַססער—גלאַטט וואַססער, לויטער וואַססער וואָס מען קאָנן עס גאָר טרינקען... אָט אזוי ענדיגט פֿישקע זיינע ער-צאָהלונג:

„— מיין אָרט איז טאַקע נאָר אין גלופּסק; אהין טאַקע וועל איך מיך צוריק קעהרען; ווי זאָגט מען עפּעס ביגד מיך און וואַרף מיך צווישען מיינגע... נו אצונד ווערען, געה איך אין מיין מנוחה, קיין גלופּסק; א מיתה משונה אויף מיין בלינד ווייב מיט יענעם ממזר, פֿארהאַפּט זאָלל ער ווערען! נאָר די הארבאַטע נעביך טוהט מיר שטאַרק באַנק!..."

— נו, און מעהר נישט? אָט דאָס איז גאָר טאַקע כדאי געווען צו רעדען אזוי פֿיעל איבער אזא קליין מעשה'לע!...

Прибавленіе къ „Еврейскому Народному Листку“ № 40

ביילאגע צו'ם יודישען פאלקס-בלאטט.

4 Октября (16) 1888 г. № 40. דיענסטאג, י"א חשון תרמ"ט.

אינהאלטס פערצייכניסס :

דריי דורות. פון מ. ק.—ש—וו.
עולם הפוך. פון נחבי בן ופסי המכונה גח"ל.
דער יודישער דלות. אין די בעסטע ווערקע פון אונזער פאלקס-שריפטשטעללער. פון שלום עליכם.
אויף די חורבות. פון גינוה: פון וכש"ל.
דער אינסטינקט פון די חיות. פון ג. ד. האפמאן.
שיר: דער הימעל שפאלט זיך. פון ש. פרוג.
מודעות.

דריי דורות.

בעארבייטעט פון דעם ראמאן „אליה מאקאווער“

פון עליזא אָרזשעשקאָ *).

אויף מארגען, אז דער אלטער ווינער מיט דעם ווילבערנעם ציפערבלאט ביי אליה מאקאווער אין שאנק-הויז האט געשלאגען צוועלף, זענען אריינגעגאנגען בידע יונגע לייט, אברהם'קע מיט קלעמענס'ן; חיה, אליה'ס ווייב, די גאנצע פיהרערקע פון דער שטוב-פרנסה, א גרויססע עקרת-הבית, איז געזעססען נעבען בופפעט, וואו עס זענען געווען אנגעשטעללט פערשידענע פלאשער, גרויססע און קליינע, מיט פערשידענע האלזלעך, קורצע און לאנגע, מיט אללערליי משקאות און עטליכע צעהנדליג טעללער מיט פערבייסענס, טאקי אלץ וואס א מויל קאנן נור אויסרעהען. חיה האט דערזעהען איהר אברהם'קען, איהר גאנצען נחת, און זי איז מיט א מאל לעבענדיגער געווארען; אויף איהר געזיכט האט זיך בעוויזען א פראהליכע מינע; זי האט איהם שוין עטליכע טאג ניט געזעהען און זי האט זיך איצט אביססעל אויפגעהעבען פון איהר ארט, נאר אברהם'קע האט איהר געגריססט מיט א האלבען מויל, עפעס גאר ניט וויללענדיג, און איז אריין מיט זיין אלטען פריינד אין גרויססען זאאל, וואו עס זענען געשטאנען אלטע פארצייטיגע שפיגלען, פריססישע קאנאפעס מיט גאנץ וויכע שטולען; די פענסטער זענען געווען פערהאנגען מיט שאנע גארדינען, און ליוסטרעס מיט האנגליינטער אין געווען פללרוב, טאקי אביססעל צופיעל; דא איז אויך געשטאנען א'ן-אייזערנער שראנק, וואו אליה מאקאווער האט, אונטער צעהען שלאססער, געהאלטען זיינע מזומנים און די נאטהיגע פאפירען און דעם ווינקעל האבען די דארטיגע פריצים גערופען מיט'ן נאמען פרוד, וויל דא, נעבען שראנק, ביי א קליינעם טישעל, פלעגט ר' אליה אבמאכען זיינע אללע געשאפטען מיט די ארומיגע אדונים און פלעגט פון זיי שינדען די הויט, ניט ארגער ווי קלמן דער קצב שינדט אב א קאלבעל. מיט דעם ווינקעל זענען גוט געווען בעקאנט ווי יודען, ווי פריצים, און ניט איינער פלעגט טרויריג ווערען, דערמאהנענדיג זיך אן ר' אליה מאקאווער מיט זיין אייזערנעם שראנק.

— דו ביסט היינט פערנומען? דער אנגענט האט דיר היינט אויך אויפגעגעבען וואס' צו טהון? — האט א פראג געטהון אברהם'קע, צוגעהענדיג צו'ם קיילעכדיגען טיש.

קלעמענס שיללא איז היינט געווען גאר ניט אזוי אויפגערייטמט ווי נאכטען; אויף זיין געזיכט איז קענטיג געווען, אז ער איז עפעס היינט צוטראגען און זעהר אונמוטהיג.

— חאפט איהם דער טייוועל, דעם פערפלוכטען אגענט, מיט אללע זיינע געשאפטען, ער מאג ליגען צעהן קלאפטער אין ד'ערד מיט'ן קאפף אראב! — האט קלעמענס אויסגעשריען מיט גרויסס כעס — שטעלל זיך נאר פאר, וואס פאר א סחורה ער איז! דו וואלסט נאר זעהען מיט וואס פאר א חוצפה, מיט וואס פאר א העזה ער האט מיך נאכטען בעגעגנעט, בעת איך בין צו איהם געקוממען, אזוי ווי איך וואלט געווען עפעס א הונד, וואס לויפט ארום איבער די גאססען. ער האט מיך אזוי צוגענוממען, אז איך האב מיר פשוט קיין ארט ניט געקאנט געפינען און האט מיר געזאגט מיט זיין דינן-קול'כעלע, ימח-שמו זאלל ער ווערען, אז איך זאלל מעהר צו איהם ניט קוממען, פאר מיר

*) זעהע ביילאגע נומ' 39.

אט אזוי, האב איך, זאגען די ליעבהאבערס פון „האבכט אינטערעסאנטע ראמאנען“. איך האב, איך ווייסס, איך פיהל, אז אט אזוי דארפען זאגען איניגע געוויססע לעזער, און איך פאלל ביי מיר דאמיט גאר ניט אראב; נאך ווינציגער פאללט ביי זיך אראב „דער טאלאנטפאללער פערפאססער פונם דאזיגען, קליינעם מעשה'לע“, דער אונשטערבליכער זשארגאנישער שריפטשטעללער, דער פאטער פון אללע זשארגאניסטען, אונזער איינציגער אבראמאוויטש.

Издатель И. С. Леви. Редакторъ д-ръ Л. О. Канторъ. Herausgeber I. Levi. Redacteur Dr. L. Cantor.

ЭЛЛЕГІЯ НА СМЕРТЬ

Л. О. Леванды.

Для фортепіано съ primo для пѣнія и скрипки съ текстомъ на жаргонѣ и переводомъ на русскій языкъ, съ портретомъ покойнаго. Цѣна 50 коп.; съ пересылкою 60 коп.

Также вышло изъ печати 2-е изданіе „Десять Еврейскихъ народныхъ пѣсенъ“, цѣна 25 коп.; съ пересылкою 30 коп.; а также Ноты для этихъ пѣсенъ для пѣнія и скрипки съ аккомпаниментомъ на фортепіано, цѣна 1 руб.; съ пересылкою 1 руб. 15 коп.

Выписать у автора: Элiокумъ Цунзеръ. Губ. гор. Минскъ, или же у М. А. Цукермана, Москва Старая площадь, д. Мичинера, кв. 35.

אין דער רעדאקציע פונם „יודישעס פאלקסבלאטט“ געפינט זיך צו פערקויפען א נייער בוך:

„(ЕВРЕИ—ЗЕМЛЕДѢЛЬЦЫ)“

א בעשרייבונג פון דער יודישען קאלאניזאציאן אין רוסלאנד פון **1807** ביז **1887**, לויט אפפיציעללע דאקו ענטען,

פון **וו. נ. ניקיטין.**

פרייז—4 רו"כ, מיט פאסט פארטא.

IN DER
PENSIONS-ANSTALT

von M. J. LÖWENTHAL

FRANKFURT A. M MAINSTRASSE 8,

erhalten Knaben streng religiöse Erziehung, best mögliche körperliche und geistige Pflege, gewissenhafte Aufsicht. Preise mässige. Referenzen: die Herren **A. S. Grünberg** u. **Salli Halpern** in *Odessa*, **Max Meyersohn** und **L. Broido** in *Warschau*, **D. K. Halpern** in *Kowno*, **L. Paperny** in *Minsk*.

№ 90—5—3.

טהעע קאמיסיאנער.

זייט 20 יאהרע בעשאפטיגע איך מיך הייער מיט טהעע-איינקויפע פיר רוסלאנד; איך בין אין דיעזעם ארטיקעל ספעציאליסט אין יעדער בעציעהונג. איך ביטטע די געעהרטען טהעע-האנדלער מיך מיט זייערע אויפטראגע בעעהרען צו וואללען. פיר פינקטליכע און רעעללע בעדיענונג ווירד דער הערויסגעבער דיעזער צייטונג גאראנטירען. איך נעהמע אויך אנדערע ארטיקלען צום איינקויף אונד פערקויף אן.

מיינע אדרעססע:

A. G. Abramsohn, Königsberg. in Pr.

די אדרעססע פון דער רעדאקציע:

Въ редакцію газеты „Еврейскій Народный Листокъ“, въ С.-Петербургѣ, Большая Подъяческая № 35.

An die Redaction der Zeitung „Jüdisches Volksblatt,“ in S.-Petersburg, Grosse Podiatziskaja, Haus № 35.

Дозв. ценз. С.-Петербургъ 26-го Сентября 1888 г. Типографія И. С. Леви и Ко., Больш. Подъяч.д., 35.

שווער, בפרט ביי היינטיגע צייטען, אז שרוכים טהוען שוין ניט עלטערן מיט טלטערן, אבער נור אחתן מיט א כלה. דארום איז ביי מיר געבליעבען, מיר זאללען אונזער רוזא'לען אוועק שיקקען קיין „תל־תלפיות" צו דער מאדאם וואהלגעמוטה אין פאנסיאן, דארט, וועט זי זיך גוט פערפוללקוממען אין בילדונג, וועט צוזאממען קוממען מיט מענשען, שאן איז זי, קלוג אויך, אונ געבילדעט וועט זי ווערדען, אביססעל נדן וועלען מיר אי"ה איהר קאננען געבען—דארף מען האפפען צו'ם בורא ב"ה, אז ער וועט איהר דארט בעשעערען איהר בן־זוג, אונ מיר וועלען אי"ה נחת האבען פון איהר.

ניט אויף איין מאל האט רבי אריה־ליב געקאננט פועל זיין ביי יאחנא־דוואסיא'ן, זי זאלל זיך אבזאגען פון דעם נחת־רוח וואס זי האט ביי־נאכט, אז זי קוממט פון קלייט אנגעפראַרען, ארער פערבראננט פון היטץ, אונ געפינט אין דער היים איהר נחת, איהר קרוין, איהר לעבען, וואס זיצט אפילו איבער איהרע ביכלעך, שרייבט, רעכענט אונ צייכענט עפים אזעלכע שטריכלעך מיט פערשיעדענע פארבען, וואס האבען ניטו קיין טעם אונ קיין ריח, אבער דאך איז א נחת אויף איהר שאן פנים צו קוקען, אויף איהרע שאנע, לאנגע אונ גערינכטע צאפף. אויף איהר צארט האלזיל אונ שאנינקע הענדלעך. דאך האט רבי אריה־ליב מיט געדולד— ווי די רעגענטראפפענס, וואס מאכען מיט דער צייט א לאכעל אין א שטיין—געפועלט לסוף ביי יאחנא דוואסיא'ן, מוציא מכח אל הפועל צו זיין, זיין טיעפען רצון, אונ נאך שבת־נחמו, אויפ'ן 17־טען יאהר אלטער, האט רבי אריה־ליב אליין אוועקגעפיהרט זיין בת יחידה קיין תל־תלפיות אונ אבגעגעבען זי אין פאנסיאן, צו דער מאדאם וואלגעמוטה.

(פארטזעטצונג פאלגט):

דער יודישער דלות.

אין די בעסטע ווערקע פון אונזערע פאלקס־שריפטשטעללער.

פון שלום עליכם.

ב.

גאלדפאדען.

(„דאס יודעלע")

„אז דער הייליגער טאג

טהוט זיך א יאג,

טהוט מיר א קלאפ אין פופיק:

איך הייב אן צו זארגען,

וואס וועל איך טהון מארגען?

צו פארדיענען בין איך מסופק.

מע דארף צאהלען, אוי, אוי,

פאר האלץ, פאר שטרוי—

דאס מוז ווערען איינגעבראכט:

אונ דא, טאטע געטרייער!

איז ניטא א דרייער,

חאטש קוילע מיך דא ביי דער נאכט!...."

(דאס יודעלע, א. גאלדפאדען, „המבדיל").

אט אזוי זינגט זיך שטיללערהייט „דאס יודעלע" ביי גאלדפאדען, שבת צו נאכט, ווען

„ער פארלעשט די הבדלה

„די ליכטע, די שמאלע",

אט אזוי זינגט זיך שטיללערהייט יעדער יוד; ער זינגט אונ זארגט וואס וועט ער טהון מארגען!, צו פערדיענען איז ער מסופק. . . ווארום די יודישע פערדיענסטען זענען דאך, מ'שטענס געזאגט, אין גאנצען געגרינדעט אויף ווינד אונ אויף רויך, אונ דאס וואס דער יוד האט געחאפט נאכטען, קאנן עס מארגען אנטלויפען, דענן אויף יעדען גס איז דא 100 בעלנים; אללע ווילען עססען, אללע דארפען עססען; מען איז דאך, ווי זאגט מען, נישט מעהר ווי א מענש. . .

„וואו זאל איך לייען?

האר איך מיין נייב שרייען,

אויף דער פוללער וואך וויל קינער בארגען מיר

קויפען די קינדער ווילל איך

אויף וועטשערע מילך, —

צי האסט די ניט עטליכע גראשען ביי דיר?

איך נעם דאס ביטעלע ארויס,

איך קראץ דאס אויס,

קראץ היינט, קראץ מארגען, ס'איז פערשמאכט!

וואס העלפט דאס שרייען?

איך וועל עם פריווען בעשפייען, —

טאמער נעמט דאס מזלדיג ווערען פון דער דאזיגער נאכט?...." (דארט).

ווער עס קאנן גוט דעם יודען, דער זעהט אין דעם טרעפפענדען בילד פון ה' גאלדפאדען דאס

גאנצע יודישע לעבען; ער זעהט פאר זיך א'נ־ארעמען יודען, וואס האט נאר וואס איבערגעלעבט דעם ענג־שבת, ווענן אללע דאגות ווערען פערשוואונדען, מען ווארפט זיי אראב פונ'ם קאפף אויף א גאנצען מעת־לעת; נאר וואס קוממט ארויס דער פון? דער „גאטט פון אברהם, פון יצחק אונ פון יעקב—דער ליעבער שבת קדש געהט אהין". . . דער ליעבער שבת קדש געהט אוועק, אונ די אללע וואכעדיגע דאגות קעהרען זיך אום צוריקק אונ דאקוטשען, אונ לאזען נישט אטהמען דעם יודען, וואס איז, געוועהנליך, א מטופל מיט קינדער, אונ מען דארף ברויט, אונ מען דארף מילך, אונ מען דארף האלץ אונ מען דארף שטרויה, אונ מען דארף א העמדעלע, א שיכעלע. א קליידעלע, א שכר־למוד־געלד, אונ מען דארף. . . אונ מען דארף. . . — אוי דארף מען! וועה' צו די באזע מעשים; ווי פיעל מען דארף, אונ עס איז ניטא!. . . אונ פון וואנען זאלל עס זיין? דער יוד האט דאך נישט פערזאעט, היינט פון וואננען זאלל עס וואכסען? זיין מאיאנטיק איז דער קאפף, אונ זיין רעכטע זענען די 5 פינגער; ער זאעט אויפ'ן ווינד אונ שניידט דעם רויך. . .

נאר דער לאנגער גלות, דער שטאנדיגער דלות האבען געבראכט דעם יודען דערצו, אז ער זאלל ארויס קוקען אויף נסים, אונ קיין אומה ולשון לעבט ניט אזוי מיט בטחון ווי דער יוד, דענן אמונה אונ בטחון—אט דאס האלט אונז אויף די פיסס. . .

„ביי איהם כלי זיין האבען קיין ווערט:

זיין פאנצער איז ב ט ח ו ן, א מ ו נ ה זיין שווערט!

זיין הילף אין איין נויטה איז אין דעם געוועגט

ער דארף נאר צו גאטט א הייב טהון די האנט ....

דאס יודעל! דאס יודעל! די קאנסט איהם, צו זיין?

גיב איהם אפ כבוד, האלט איהם נישט קליין!...."

(דאס יודעל א. גאלדפאדען)

יא, בטחון אונ אמונה איז זעהר א וויכטיגער כלי־זיין ביי דעם, וואס האפפט אונ גלייבט מיט א'נ־אמת; צו דעם כלי־זיין וועט זיך דער יוד קיינמאל ניט נעהמען, אפילו ווענן עס זאלל איהם ווי שטארק דריקקען, אפילו ווי־ען עס זאלל איהם זעהר שלעכט זיין. . . דער יוד קוקט מעהר ארויס אויף נסים, אלס אללע אנדערע מענשען; דא לעבען מיר שטאנדיג מיט דער וויססען האפפנונג אויף מארגעדיגען טאג, וואס וועט, אם ירצה השם, זיין בעססער אלס נאכטיגער, אונ מיר קוקען תמיד ארויס אויף ישועות ונחמות אונ אויף בשורות טובות. . .

אללע ווייססען דאס, אללע קעננען אט דעם טרויריגען צושטאנד פון יודען, נור דער ה' גאלדפאדען בעצייכענט עס מיט קורצע ווארטער, אין א שאנער פארעם, ווי פאלגט:

„איך ליג די נאכט

אונ גיב א טראכט:

אליהו הנביא זאל מיך וועלען פרעגען,

ווי פיעל ווילסט דו ברודער,

איך לייג דיר א גידער,

ווי גרויס זאלל זיין דיין פארמעגען?

איך וואלט געזאגט באלד,

וואס איך וואלט געוואללט:

מאה אלף! גאר אומגעטראכט...

בקיצור, איין עק א סוף,

א רענדיל אראפ, א רענדיל ארויף—

איך וועל מיך ניט שטעלען דינגען קעגין נאכט..."

(המבדיל, א. גאלדפארען).

א, גאלדענע חלומות, גאלדענע חלומות! דאס איז דאס איינציגע וואס מע קאנן נישט אוועקנעהמען ביי'ם ארעמאנן, וועלכער קלייבט פערגניגען פון די „מאה אלף" חאטש אין חלום, ווענן ניט אויף דער וואהר; אונ פאר וואס טאקע ניט אויף דער וואהר? וואס איז? קאנן דענן זיך איה נישט טרעפפען דער איינציגער נס, וואס האט געטראפפען א סך עהרליכע יודען, וואס האבען נישט פערלארען דעם בטחון אינ'ם גוטען, גרויססען גאטט, אינ'ם גאטט פון אברהם, יצחק ויעקב?

„אט פונ'ם אלטען זיידען,

האב איך געהערט רעדען, —

ער קאנן קונצען זעהר פיעל:

ליידיגע פלאשליך, אז ער ווילל,

ווערען מיט בוימאהל פולל..."

(דארט).

נאר מיט אזעלכע זיססע געדאנקען איז נישט תמיד פערנוממען דעם יודענס קאפף; דאס איז אלס מאגליך שבת־צונאכט, ווענן די „נשמה יתירה" איז נאר וואס ארויס, אונ מען איז נאך זאטט פונם,

ליעבען שבת קודש, מיט די טהייערע מאכלים, וואס מען האט געטהאן געניעססען, און פונ׳ם אויסרוהען וואס מען האט זיך אויס־גערוהט; אבער גאר אנדערס טראכט שוין דער יוד אין א וואכעדיגען טאג, ווען ער לויפט נאכ׳ן קארבעל...

לויפען נאכ׳ן קארבעל—דאס איז די בעסטע כאראקטעריסטיק פונ׳ם יודישען לעבען; דאס גאנצע לעבען לויפט דער יוד נאכ׳ן קארבעל; דער יוד לויפט, און דאס קארבעל אנטלויפט...

א שאנעס, הומאריסטיש בילד פונ׳ם יודישען לויפען נאכ׳ן קארבעל גיט אונז דער בעסטע פון אללע שארגאניסטען, אבראמאוויטש, אין איינעם פון זיינע ווערק, איבער וועלכעס מיר האבען גערעדט אינ׳ם ערשטען קאפיטעל:

„שטעהענדיג געבען א ביידעל—האט ר׳ אלטער אנגעהויבען צו רעדען—האב איך מיך גענומען צו בעטראכטען דעם יריד; דער גאראד איז געוועזען זעהר גרויס; יודען זענען געווען שטארק בעשעפטיגט און געהאט, אהן עין הרע, גרויס שפע; צווישען די סוחרים האב איך געזעהן „בעריל טעלעצע“: אמאל איז ער געווען א בעהעלפער, דער נאך א משרת און היינט שטעהט ער מיט א קראם, אויף מיר געזאגט געווארען, דארטען האב איך געזעהן לויפט א יודעל פארשוויצט, דאס מיצעל אויפ׳ן שפיץ קאפ און פערדינט געלד מיט פינף פינגער... פאר ביי מיר זענען געלאפען גאר אהן איין נשמה מעקלער, שדכנים, טאנדעטניקעס, מאחליארקעס; ביי איטליכען האט געפלאמט דאס פנים און עס האט אויס געזעהן, או אט האפען זיי דאס גליק; איך האב מיך אין הארצען מתקנא געווען, ווי איטליכען געהט דאס מזל, ווי איטליכער פארדינט געלד, שעפט געלד, און נאר איך, שלום מזל, שטעה פארלייגט די הענד, א. ז. וו. ... (פישקע דער קרומער)

איהר האט עפעס א ידיעה, ווי אזוי א יוד שאפט געלד אויף א יריד? איהר האט עפעס א ידיעה אין אללע יודישע מסחרים, וואס העבען זיך כמעט שטענדיג אן מיט א ווינד און ענדיגען זיך מיט א רויך? זעהר לעבעדיג שטעללט דאס אונז פאר הערר גאלדפאדען אין זיין לידע׳ל „די ווינט־מיהל“:

„דער ווינד בלאזט קיהל
ארום דער מיהל;
די פליגעל דרעהען זיך,
די מיהלגער פרעהען זיך,
מע לויפט,
מע קויפט,
נאר א מציאה
וואלוועל תבואה:
מע פאקט אין פעק,
אין גרויסע זאק,
מע פיהרט אוועק, א. ז. וו...
לויפען אויפן מארק,
געהמען אויף בארג,
עס פליהט דאס געלט
מע הארט קיין וועלט, א. ז. וו.
מראך: שאט וואס איז דער מראה?
דער ווינד בלאזט קיהל
ארום דער מיהל:
די מיהל איז פוסט,
מע ווארפט דאס קוסט...“

אט אזוי לויפען אוועק ביי׳ם יודען אללע יאהרען, דאס גאנצע לעבען, און ער האט קיין צייט ניט אפילו ארום צוקוקען זיך ביז ...

„א פראסטעל הויבט אן אויף זיין קאפף צו געהמען
דער ווינטער קלאפט שוין אין דער טהיר...“
(דאס יורעלע).

נאר דא מיינט גאלדפאדען די האלבסטע קלאסס יודען: די סוחרים, די נגידים, די פאלשע נגידים, אבער דאך נגידים, ניט אזוי אבער איז די פון דער מיטטעל קלאסס, — פון די בעלי בתים, פון יענע בעלי בתים, וואס זיי געהען אויס טאקי פשוט פאר הונגער, און צו שמעלצען ווי א ליכט שטיללער־הייד, פערבארגען אורגענדס אין א גרוב—דאס ווערדט בעשריעבען פון הערן זאמאשטשין, וועלכער איז ערשט ניט לאנג ארויס אויף דער בימה פון דער שארגאנליטעראטור מיט ליעדער:

„מע ליעגט אין דער קעלט אין א גריב אין א לאך
דער גראשען קומט אן מיט׳ן ביטערן טויט
קיין לעפעל געקאכטס נעהט מען די וואך,
מע לעבט נור מיט הערינג, ציבעלע און ברויט...“
(בילדער פון ה׳ זאמאשטשין, הויזפריינד 1888).

אט אזוי ראסקאשנע לעבט זיך אב דער יוד אומאונגדאס, ברוך השם, אין יעדען ארט, האו דער יוד נעהמט שטאנדיג איינגעשפאנט אין דער „פרנסה“ און דער „דלות“ טרייבט איהם אן ... די גאנצע וואך, ווי גאטט גיט, מען הונגערט, מען עססט קרחת מיט כשר׳ע פארעס, נאר אויף שבת, געוואלד, אויף שבת, וואס טהוט מען?!

„היינט רייסט מיך דער דאנערשטאג שוין ביי דער פאלע:

אויף מעהל גיט נאר בעל הבית!
דער פרייטאג זאגט אויך: קטיטש צו דער חלה
דארף מען נאך דאס און דאס...
(דאס פארזארגטע בעל־הבית׳ל, א. גאלדפאדען).

דער דאנערשטאג רייסט ביי דער פאלע און דער פרייטאג טענה׳ט אויך. אך, ווי נאטירליך דאס איז! דאס גאנצע לעבען האלט דער יוד מלחמה מיט׳ן דאנערשטאג און מיט׳ן פרייטאג; עס איז א קלייניגקייט? „מען דארף נאך דאס און דאס...“

אט אזוי טרעפפליך דריקקט זיך אויס וועגען דעם יודישען דלות הערר גאלדפאדען, וואס איז גוט בעקאנט צווישען יודען דורך זיינע ליעדער און דורך דעם יודישען פאלקס־טהעאטער, וואס ער האט ביי אונז געגרינדעט.

ג.

אייזיק מאיר דיק.

(„דער יאנשיצער ארעם בחור“)

די נאוועלען פון ה׳ דיק, וועלכע ער האט אנגעשריעבען (ווי מען זאגט) מעהר אלס 200 שטיק, טראגען אויף זיך עפעס א מין צוויבערליכקייט, א מין רייץ, או זיי לעזען זיך מיט פערגניגען און זעהר לייכט, אפילו ביי׳ם וואהלינער לעזער, דאס הייססט ביי דעם ניט ליטווישען לעזער; זיינע מעשה׳לעך זענען זעהר וויטליך, האבען שטענדיג א געוויססען צוועק, א מוסר, זענען בעלעבט, פריי בעארבייטעט, אינטערעססאנט צום לעזען, האבען טיפען פון לעבענדיגע מענשען, פון יודען.

מיר ווילען ארייקוקען צו דעם סימפאטהישען שארגאניסט אין זיינע מעשה׳לעך ארייך, און אין ווי ווייט ריכטיג ער בעשרייבט דעם דלות פון די ליטא׳שע יודען. וואס מיינט איהר, מיינע פוילישע לעזער, דער ליטא׳שער דלות איז עפעס מיט הארנער? ניין, דאס איז דערזעלבער דלות וואס ביי אונז, אין פוילין, מיט אללע זיינע „פליטטערליך“ הונגער, קעלט צרות און חורבנות, מען וויל פרנסה, א קארבעל... פונקט ווי אין פוילין, אין וואהלין, נאר מיט אנדערע פארמען, דאסס הייססט: „די אייגענע „קאטשקע“ נאר אנדערש געשלייערט“.

דער אייגענער תכלית, וואס עס ווערדט פונ׳ם „פוילישען יונגעל“ ביי לינעצקין, ווי עס וועט ווייטער שטעהען, ווערדט פונ׳ם יאנציצער „ארעם בחור“ ביי אייזיק מאיר דיק, נאר ביי פערשיעדענע אומשטאנדען.

שעפקע דער יאנציצער ארעם בחור, איז ר׳ איצעלע האנקרעהיי׳ם א זוהן, און אזוי ווי ער האט געהאט א גוטען קאפף, האט איהם דער פאטער צו 16 יאהר אבגעשיקקט קיין ווילנא אין דער ישיבה אריין. אבשיקקען דאס קינד אין דער ישיבה אריין, איז אין דער ליטא פונקט אזוי גרינג ווי ביי אונז אבגעבען דאס יונגעל אין חדר אריין; דער ליטוואק שיקקט עס אב אין די ישיבה אריין נישט אויף א יאהר אדער אויף צוויי, נאר אויף שטאנדיג, אויף עביג, און דאס הייסט ביי׳ם ליטוואק פערזארגט דאס קינד, געמאכט א תכלית...

„ווארום אזוי ווי א מת קעהרט זיך ניט אום פון דעם בית־עולם, אזוי קעהרען זיך שוין ניט אום די דאזיגע פארלאזענע קינדער צוריק אין זייערע שטאדליך; ווי זיי האדעווען זיך אונטער, מאכען זיי פרומע ווייבער חתונה, און מאכען אן דורך דעם גאנצע זאווארען פון ארעמעלייט... דאס רוב ווערען מלמדים, זאגערס אין די קלייזליך, דען קלייזליך זענען דא גענוג אין ווילנא; אין יעדער אכסניה איז דא א קלייזיל, און אין וועלכען הויף איז דאס ניטא קיין אכסניה? און אזוי ווי יעדע אכסניה האט זיך איהר מנין, לכן געפינט איהר דארט אפטער א ישיבה מיט א זאגער הערצו, וויל יעדער בעל אכסניה שפיעלט א רבנישע ראללע...“
(„שעפקע דער יאנציצער“ א. מ. דיק.)

מיר ווילען „דער מיט ניט זאגען“, או דער געעהרטעסטע מחבר רעלענט, או דאסס געהמט זיך פון יודישע אכזריות, ניין! עס איז פשוט דארום, דאס דער קליינשטאדטעלדיגע ליטוואק, וואס איז על פי רוב א מטופל מיט קינדער און א מחוסר לחם, קאן זיך אנדערש ניט בעגעהען מיט׳ן קינד, וואס האט א גוטען קאפף צום לערנען, און מי יודע? אפשר וועט ער זיין א למדן, א חריף, א גאון? בעשולדיגט איהם ניט, רבותי, לאזט איהם צו רוה׳, דעם ארעמאנן, דעם אביון: ער האט דאס זעלבע געזעהען ביי זיין טאטען, היינט פאר וואס זאל ער דאס אויפטהון א נייעס און וועללען מאכען דאס קינד פאר א בעל מלאכה, ווען עס קאנן פון איהם ארויס א גאון עולם, א ציאצקע? אי, פונ׳ם גאון עולם לאזט זיך גאר אויס א׳נ־ארעמער מאקלער, א׳נ־אבגעריססענער שדכן, א הונגעריגער מגיד, נו, מילא איז וואס? עס איז דא ביי יודען אזוי פיעל קבצנים, וועט זיין נאך א קבצן, א גרויססעס אונגליקק!...

עס איז עפעס ניט קיין צייט, ליעבער לעזער, צו מטנה'ן מיט א מענשען פון אזעלכע ווילטיגע זאכען, ווען עס האנגט איהם איופ'ן האלדז א גאנץ געזינדעל מיט הונגעריגע, נאקעטע, דורכגעפרארענע קינדער, אונשולדיגע נפשות'לעך; עס קריעכט ניט קיין פהילאזאפהיע אין קאפף אריין, ח'לעבען, ווען דער בויך איז לעדיג אונ דער מאגען בעט עססען! . . .

אונ אזוי איז זיך נוהג דער ליטוואק; אונ אזוי האט זיך נוהג געווען דעם ליטוואק'ס טאטע, דער זיידע, דער אלטער־אלטער זיידע: אונ אזוי וואכסט דער דלות אין דער לאנג אונ אין דער ברייט, ער וואכסט ווי ווילד פלייש, ווי א טשיריק, ווי א ראק — אונ עססט רעב יודען לעבעדיגערהייט.

אט זעהט א בילד פונ'ם יודישען לעבען אין דער ליטא:

„דאהער האט זיך שאפקע דער יאנציצער ארעם בחור געמוזט וועגדען צום „אויף שבת נעהמען אויס־רופער . . .“

איהר, וואהלינער בעלי בתים, קאנגט אוודאי ניט וויססען, וואס איז דאס פאר א מין חיה, עפעס אזא לאנגער נאמען, אזא טיטול: „דער אויף־שבת נעהמען־אויסרופער, דענן דער נאמען איז לאנג חי דער יודישער גלות, נא דיר גאר „דער אויף שבת נעהמער אויסרופער!

„דאס איז אזא יוד — זאגט אייזיק מאיר דיק — אין אונזער שטאדט, וואס שטעהט פרייטאג אויפ'ן שול הויף, פאר קבלת שבת, אונ אויך יום־טוב פאר מעריב, אונ ארום איהם שטעהט א גאנץ רעדעל פון ארעמע בחורים אונ יונגלעך, אונ שרייט זיך אוועק, ביז דער עולם געהט שוין צוריק פון שול מיט קולי קולות: ווער וויל א מצוה פארדינען זאלל געהמען אויף שבת (אדער אויף תם טוב) איין ארעם קינד צום טיש!!! . . .“ (שעפקע דער יאנציצער).

היינט ווייסט איהר שוין, וואס הייסט „א'נ אויף שבת נעהמען אויסרופער“? איהר קאנגט אוודאי מיינען, אז דאס טהוט זיך גלאטט אזוי, צוליעב א מצוה? ניין: דאס איז ביי'ם יודען אין דער ליטא א'זא מין פראפעססיע, א'זא מין פרנסה, רחמנא ליצלן!

„ער טוהט עס ניט אומזיסט, „וואריס איטליכער“ ארעם בחור שיינקט איהם דער פאר דריי — פיער קאפיקעס, אונ ער מאכט אזוי דער פון בערך א האלבען קארבעל; אויך בעקומט ער דער פאר הספקה פון צדקה גדולה, וואס איז ארבונרען צו זאממען מיט חברה קדישא . . .“ (דארט).

איהר פערשטעהט ווי דעם יודען איז רק קארג די גאנצע וועלט? פון איטליכער זאך מאכט ער זיך א געשאפט; וואס זאגט איהר עפעס אויף א־זעלכע עקספלאאטאטארס, אזעלכע פערדארבענע לייט אין דער ליטא? . . .

אט אזוי, ברוך השם, לעבט זיך דער יוד אין עושר אונ אין כבוד אומיטאום, אין פוילין אונ אין ליטא; אט אזוי וואכסען אויס קינדער, ווערען ערצויגען, פערזארגט . . . נו, וואלט זיך, דאכט זיך, דער ליטוואק, אדער די ליטוואטשקע בעדארפט גאטט בעטען, ער זאלל זיי פערהיטען פון קינדער האבען, „פון פרוכפערן אונ מעהרען זיך אונ אנפיללען דאס לאנד מיט קבצנים“? האט איהר ווידער נישט געטראפפען; זעהט, זייט מוחל, אט האט איהר נאך א שאנעס בילד פון דעם ליטאשען דלות ביי'ם ליטא'שען שריפטשטעללער א. מ. דיק, אין א'נ־אנדער ארט, נאמליך: אינ'ם קליין נאוועללכען: „די אורחים אין דוראצעשאק“.

„קורץ דער פון, עס וואר דארט א גאנץ פרייטאג א יאריד אין דער אכסניה מען האט געטראגען געלד צום בעל שם ווי מצה וואססער; פיעלע יונגע ווייבליך האבען איהם אוועקגעגעבען זייערע אויהרינגליך, ווייערע פינגערליך, אונ האבען געדאנקט גאטט, וואס ער האט דאס ביי זיי צו גענוממען, דענן זיי וואהלטען איהם זעלבסט די נשמה אוועק געגעבען, אום נור צוריק בעקוממען די מאגען, אדער א קריש צו דער לעבען, וכפרט א קדיש צו בעקוממען . . .“ (די אורחים אין דוראצעשאק 22).

נו, מהיכי תיתא, זעהר פיין; א קדיש — איז א קדיש . . .

א, דלות, דלות, דו ביסט מיר בעקאננט! „סדנא דארעא חד הוא“ זאגט די גמרא: „די ערד איז אומיטאום איין ערד“ — דער יודישער דלות איז אומיטאום איין דלות; נאר ער בעווייזט זיך ארויס אין יעדען ארט אויף א'נ־אנדער אופן; ביי יעדען שרייבער אין א'נ־אנדער ארט, אין א'נ־אנדערע סגנון: דער טאלאנט פונ'ם שרייבער בלייבט א טאלאנט, אונ דער דלות, וואס ער בעשרייבט, בלייבט דלות, ער, ד. ה. דער דלות, ווערדט בעשריעבען ביי'ם רייכסטען בעללעטריסט אייזיק מאיר דיק אין פיעל נאוועללען, אונ דא איז דער ארט צו קליין צו־ פערנעהמען זיך מיט אללע זיינע „חבורים“, ווייגען וועלכע מיר וועלען שמועה'ן אין א'נ־אנדער ארט באריכות.

ביי די חורבות פון נינוה העיר הגדולה.

פון ד"ר ל. ע. בראווסקי.

איבערזעצט פון דער צייטונג „בערלינער טאגעבלאטט“.

(פארטזעטצונג פון № 35)

אין תל־קאיונדייק האט מען אנגעפאנגען די אויסגראבונגען ערשט שפאטער, אבער אין א גרויססער מאסס; מעהרערע הונדערט פועלים האבען דארט כמעט אהן אויפהאר א סך יאהרען נאך איינאנד געארבייט. די מציאות וואס מען האט דארט געפונען זענען געווען אהנליך צו די זאכען פון נמרד, נור קיין קברים אונ זארקאפהאגען האט מען דארט ניט געפונען.

אויף א סך שטיינער פון א קאנינגליכען פאללאסט, וואס זענען אין די חורבות געלעגען פריי, געפינט זיך מיט קיילשריפט דער נאמען פון סנחרב, אלס דער וואס האט געבויעט דעם פאללאסט. דאס, וואס מען געפינט דעמזעלבען נאמען אויף אזעלכע שטיינער אין דער סביבה פון בירותה (בארוה) אונ ביי דעם אויסגאנג (אשד־נהר) פון דעם טייך „נהר־אל־כלב“ (הונד'ס־טייך), אין סוריא, ווייזט דאריף, אז צו יענער צייט, וואס סנחרב האט געבויעט דעם פאללאסט אין תל־קאיונדייק, האט די מלוכה פון אשור געגרייכט ביז צו'ם ברעג ים־התיכון (מיטעל לאנדישעס מעער). פיעל אותות־ומופתים, וואס עס איז שווער דא אויסצושרייבען, איבערצייגען, אז די בנינים פון כהארזאבאד, קאיונדייק אונ דער פאללאסט פון נמרד אין דרומית מערבית זענען אללע אין איין צייט געבויעט געווארען, וואהרענד דער פאללאסט פון נמרד אין צפונית־מערביה איז אהן ספק געבויעט געווארען א סך פריהער. דער פאללאסט איז ווידער ניט אזוי אלט, אלס דער בנין אין מיטטען, אונטער די קברים. אין די אלטערע חורבות געפינט מען קיין שום סימן ניט, זיי זאללען זיין חרוב געווארען פון א שריפה, וואהרענד אויף דעם פאלאסט אין דרומית־מערבית פון נמרד, אין כהארזאבאד אונ תל־קאיונדייק איז קלאר ניכר אז זיי האבען געברעננט. עס איז נאטירליך יעצט די שאלה, אויב די אללע חורבות, וואס ליעגען אין די פערשיעדענע ארטער, נאהענטער אדער ווייטער איינע פון די אנדערע, האבען ניט פארגעשטעללט א מאל איינע, א גאנץ גרויססע שטאדט? אויף די שאלה קאנן מען גאר אהן א ישוב־הדעת אנטווערן: יא עס איז אבער נאך א גרויססער ספק, אויב די אללע געביידען זענען חלקים פון דער שטאדט נינוה וואס זענען געשטאנען צו זאממען אין איין צייט אונ צו גלייך חרוב געווארען. עס קאנן זעהר מאגליך זיין אז איין חלק איז חרוב געווען, בעת די אנדערע חלקים האבען זיך געבויעט, ווי מען זעהט עס נאך עד היום הזה אין די שטאדט פון ארצות־המזרח, פון הודו אונ פון מיטטעל־אזיא, אז איין האלפט איז פריש לעבעדיג, וואהרענד די אנדערע האלפט איז חרוב ומחרב.

דיאדארוס זיקולוס בעשרייבט נינוה, אז די שטאדט איז ניט געווען ווי בבל גלייך פיערקאנטיג, נור זי איז לאנגער אלס ברייטער, דהיינו זי האט געהאט אין דער לאנג 150 שטאדיען *), אין דער ברייט 90 שטאדיען אונ אין אומפאנג (הערום) 480 שטאדיען, אלזוי א'נ־ערך פון 12—15 געאגראפהישע מיילען.

דער נביא יונה זאגט אז די שטאדט נינוה האט געהאט א'נ־אומפאנג פון דריי טאג רייזע (וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים. מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים יונה ג'), ניט קיין בעשטיממטעס מאאס, וואס עס האבען נאכהער אויך אנגענוממען די גריעכישע, ראמישע, פערזישע אונ א'ראבישע שריפטשטעללער. הערראדאט**) (הורדס) דערמאהנט אין דעם קאפיטעל וואו ער רעדט וועגען דעם גרויססען וועג פון סארדיס קיין זוזא, אז רייזענדע פלעגען געוואהנ־ ליך געהען אין א טאג 150 שטאדיען, אונ אין א'נ־ אנדער ארט (וועגען סציטהען) בערעכענט ער, אז א טאג רייזע איז 200 שטאדיען, אדער בערך פון 4½ ביס 6 מייל. מיר קאנגען אלזוי דורכשניטליך 200 ***) שטאדיען אננעהמען אלס טאג־רייזע.

---

*) שטאדיום הייססט אייגענטליך א'נ־ארט צו'ם לויפען אונ נאך דעם מאאס פלעגט מען בעשטיממען דעם מהלך פון א וועג.

**) הערראדאט איז א'נ־אלט גריעכישער געשיכטש־ שרייבער, געבארען אין האליקארנאסס אין קאריען 484 יאהר פאר כריסטוס, געשטארבען אין איטאליע 408 פאר כריסטי־ געבורט, אלזוי האט ער געלעבט 76 יאהר.

***) דא מוז זיין א טעות אין דפוס. דער מחבר מוז מיינען אז מען דארף פון ספק וועגען אננעהמען דעם מספר צווישען 150 אונ 200 אונ ניט דוקא 200 שטאדיען, דענן אז מען זאלל אננעהמען דעם לעצטען מספר דוקא, וועט אויסקוממען, אז דער חשבון פון דעם מהלך וואס יונה הנביא ווייזט אן, שטיממט ניט מיט דעם חשבון פון זיקולוס. דענן נאך דעם חשבון האט געדארפט דער אומפאנג האלטען ניט 480 אבער 600 שטאדיען; וואהרענד אז מיר וועלען אבער אננעהמען א מיטטעל ציפפער צווישען 150 אונ 200 קוממט טאקי אויס ריכטיג, אז דער אומפאנג פון נינוה האט געהאט א מהלך פון דריי טאג רייזע. (דער איבערזעטצער).

Прибавленіе къ „Еврейскому Народному Листку“ № 42

ביילאגע צו׳ם יודישען פאלקס־בלאטט.

18 (30) Октября 1888 г. № 42. דיענסטאג, כ״ה חשון תרמ״ט.

אינהאלטס פערצייכניס:

דריי דורות. פון מ. ק.—ש—וו.
עולם הסוף. פון נחבי בן ופסי המכונה גח״ל.
דער יודישער דלות. אין די בעסטע ווערקע פון אונזער פאלקס־שריפטשטעללער. פון שלום עליכם.
דער סאדאגארער רבי פון כלב בן יפונה.
אויף די חורבות פון ניגוה (ביי דער טייך חדקל) פון יבש״ל.
ידיעות.

דריי דורות.

בעארבייטעט פון דעם ראמאן „אליה מאקאווער“

פון עליזא ארזשעשקא*).

אין דעמועלבען טאג, גאנץ שפאט אין דער נאכט, זענען געשווינד געגאנגען איבער׳ן גאסס צוויי יונגע לייט. די קאפף אראבגעלאזען, און האבען זיך, צווישען זיך, געשושקעט אזוי שטילל, גלייך ווי זיי וואלטען מורא געהאט, אז עס זאלל ווער ניט דערהארען וואס זיי רעדען. אין אללע הייזער זענען די לאדענס שוין געווען צוגעמאכט, די קראמען זענען געווען פערשפארט און, וואו ניט וואו, האט נאך גע־ברענגט אונטוטהיג און חושכ׳דיג די לעצטע לאנטערן; אויף די גאססען איז געווען שטילל, זיי זענען געווען אזוי פוסט, אז מען האט קיין לעבענדי־גען מענשען ניט געזעהען, נאר אט האט זיך בע־וויזען איין דראזשקע, נאך איהר די צווייטע, די דריטטע — דער עולם האט אנגעהויבען צו פאהרען צו׳ם וואגגזאל; אין א שעה ארום דארף אבגעהען דער אויסלאנדישע צוג.

— דו ביסט בטוח, אז ער וועט ערשט מארגען קוממען און ניט היינט? — האט זיך אבגערופען איינער פון די יונגע לייט.

— מאגסט זיין זיכער, אז ער וועט קוממען, וועט ער מיך שוין גיט געפינען — אפילו א סימן ניט.

— וואס הייסט ער וועט דיך ניט געפינען? און זיך וועט ער א פנים געפינען? פון אונז בידען וועט דאך א וואגיע ניט בלייבען.

— פערשטעהט זיך פון אונז בידען — האט גע־אנטווארט דער ערשטער — א הויכער יונגער מאנן — מיר פאהרען דאך צוזאממען.

— ווי־זשע אנדערש? דו דארפסט דאך אללין פער־שטעהען, אז אהן מיר וואלסטו דא נאך ניט ארויס־געקראכען. וועניג האב איך געהארעוועט, וועניג האב איך קריעה געריססען און טאקי וועניג האב איך דיר געהאלפען? איך בין, דאכט זיך, ניט איין מאל גע־קראכען מיט א געזונדעם קאפף אין א קראנקעס בעטט אריין. נאר יעצט בין איך רוהיג, איך בין זיכער, אז אהן מיר וועסטו גאר נישט ניט מאכען, איך האב שוין — מען קאן אנדערש ניט זאגען — שאנע בעקאנטשאפט, און איך ווייס א וועלט א ביססעל מעהר און בעססער פון דיר — אמת, דו האסט געלד, אבער מיינע וועלט־קענטניס איז אויך ווערטה געלד . . .

ש...א! — האט א מאך געטהון דער הויכער יונגער מאנן, אבשטעללענדיג זיך געבען א האלצערנעם הויז מיט א גלאזערנער טהיר, וואו עס איז געווען אנ־געשריעבען מיט גרויססע רויטהע אותיות, אז דא פער־קויפט זיך בראנפען, וויין און נאך אנדערע משקאות. דורך דער טהיר האט מען ניט געקאנט בעמערקען, אויב עס איז דא פייער אין הויז, ווייל די לאדענס זענען געווען צוגעמאכט טאקי גאנץ פעסט.

— נו, — האט זיך אבגערופען איינער פון די יונגע לייט — דו ערווארט מיך דא אויפ׳ן גאסס, די קאנסט שפאצירען הין און צוריקק, אזוי ווי נים דיך מיינט מען גאר, און אויב דו וועסט דער־זעהען, אז איינער וועט צופאהרען אדער צוגעהען, וואלסטו מיר גלייך, טאקי הוס״י, אנקלאפען אין פענסטער, אט אין דעם דריטטען פון טהויער, איך וועל זיין דארט . . .

— איך פערשטעה, . . . דאס פענסטער וואס אין

*) זעהע ביילאגע נומר 40

בית ישראל.

מ״ע חדשי בוין. בו יבואו א) מאמרים בשאלות הזמן, השקפה חדשית, ידיעות ובשורות מקהילות ישראל, שאלות החיים, ספורים ושיחות. ב): מאמרי מדע, כתבי יד עתיקים, אבני בנין או מאמרים קטנים והערות, הרשות בעולם הספרות ובקורות, מלבד זאת הוספה בשפת אשכנז. מ״ע „בית ישראל“, אשר דרך „השחר“ בחר לו, ילחם בשיטת ההתבוללות, רוח לאומי טהור תמיד תפעמנו ולא ישא פני איש, אך את האמת ידבר בעתה. — חוברת א׳ כבר באה בגבול רוססיא, ועתה הנה יצא יצאה גם חוברת ב׳ „דער פאמיליענטיש“ ההוספה האשכנזית אחריה. —

מחירו לשנה עם ההוספה ששה רו״כ, שלשה לחצי.

בלא ההוספה ארבעה רו״כ, שנים לחצי.

סוכנים ומו״ס יקבלו פ״ט.

המו״ל י. קאפעלאוויץ.

האדרעססא של הרדקציון.

Въ Австрію.

Wien II. Miesbachgasse № 5.

IN DER
PENSIONS-ANSTALT
von M. J. LÖWENTHAL
FRANKFURT A. M. MAINSTRASSE 8,
erhalten Knaben streng religiöse Erziehung, best mögliche körperliche und geistige Pflege, gewissenhafte Aufsicht. Preise mässige. Referenzen: die Herren A. S. Grünberg u. Salli Halpern in *Odessa*, Max Meyersohn und L. Broido in *Warschau*, D. K. Halpern in *Kowno*, L. Papierny in *Minsk*. № 90—5—5.

אין דער רעדאקציע פונם „יודישעס פאלקסבלאטט“ געפינט זיך צו פערקויפען א נייער בוך:
„(ЕВРЕИ—ЗЕМЛЕДѢЛЬЦЫ)“
א בעשרייבונג פון דער יודישען קאלאניזאציאן אין רוסלאנד פון 1807 ביז 1887, לויט אפפי־ציעללע דאקומענטען,
פון וו. נ. ניקיטין.
פרייז—4 רו״כ, מיט פאסט פארטא.

איין ציערונג אין א יודישעס הויז!!!

איין פראכטפאללעס גראסארטיגעס על־ביל ד פון הרב הגדול דון יצחק אברבנאל ז״ל, דעם געוועזענעם מיניסטער פון איספאניען. געארבייטעט אין 18 פארבען־עהל, 11×8 ווערשאק.
פרייז נור 1 רו״כ; פיר 10 שטיק 7. 50 רו״כ.
ראמען דאצו פאן 75 קאפ ביז 6 רו״כ פער שטיק.

איין אויסגעצייכנעטעס גראססעס זאלאן־בילד פאטאגראווירא:
„הר־ציון“.
12—16 ווערשאק, אויף פראכט פאללעס קריסטאלל־פאפיער, פרייז 1 רו״כ; פיר 10 שטיק נור 7. 50 רו״כ.
ראמען דאצו פאן 1. 50 רו״כ ביז 10 רו״כ פער שטיק. —

ווידער פערקויפער בעקאממען איין גוטטען ראבאט.
אדרעססע דעם הערויסגעבערס:
М. А. Цукерману, Москва, Старая площадь, д. Мичинера, кв. 35.

אויך צו בעקאממען די בילדער דורך די רעדאקציאן פאן דעם „יודישען פאלקס-בלאטט“. —

די אדרעססע פון דער רעדאקציע:

Въ едакцію „газеты Еврейскій Народный Листокъ“, въ С.-Петербургѣ, Большая Подъяческая № 35.

An die Redaction der Zeitung „Jüdisches Volksblatt,“ in S.-Petersburg, Grosse Podiatziskaja, Haus № 35.

Дозв. ценз. С.-Петербургъ 10-го Октября 1888 г.

Типографія И. С. Леви и К°., Больш. Подъяч.д., 35.

נדבות קלייבען. נור ער האט עס אויעקגעשיקט \אין די אססעקוראנץ־געזעללשאפט און האט מאקי באלד בעקומען אויסגעצאהלט, טריל טראל במזומנים, עטליכע מיזוענד רובל. (אין זיינע חפצים איז אליהו הנביא אריינגעקראכען: אין זיין קליינעם שאנקעל זענען פערברענט געווא־ען אזוי פיעל חפצים און סחורות, אז װען ניט אליהו הנביא, װאלטען זיי ניט אריין אין גאנצען דארף. דאס איז מאקי מעשה ניסים!)

צו דער צייט, וואו מיר האלטען דא, „איז רבי שאפטיל שוין ב״ה א גרויססער סקלאדטשיק אין „עמק־השדים", האט א גרויססען האראמשני זאוואד, עטליכע האראמשני מאגאזינ'ס, א גרויססער בעל־נחלה, א סוחר פון פלאכס און תבואה, וואס בייטען ביי איהם די בעקאנטע דארף־בויערן אויף דעם בימטערן טראפפען, אין א רעכטער שטיקעל מלוה, און א בעל־מפטיר, ווי מיר האבען דא שוין געהערט דעם שמועת פון די עמק־השדים'ער בעלי־בתים פון מנחה למעריב. און שפרינצא, איז שוין ניט שפרינצ'קע די געלע, נור שפרינצא'לע רבי שאפטיל־תערובות'עס, א יורינע ווי א פאסט — א ברייטע בעל־הבית'טע, און האבען זייער אייגענס א בן־יחיד — א צאצקע. א למדן איז ער קאפעני ווי דער פאטער, א חלש איז ער קאפעני ווי די מוטער, און א הייך הערץ האט ער ווי ביידע צוזאמען. נאר וועגען איהם, וועלען מיר שפעטער רעדען.

(פארטזעצונג פאלגט)

דער יודישער דלות.

אין די בעסטע ווערקע פון אונזערע פאלקס־שריפטשטעללער.

פון שלום עליכם.

ד.

ליניעצקי.

(דאס פוילישע יונגעל).

„ליניעצקי" ... „דאס פוילישע יונגעל" ...

אט די צוויי ווערטער זענען שוין געווען אים הערויסצורופען א שמייכעלע ביי יעדען יודישען לעזער; אזוי ווי עס איז דיעזער ערשטע יודישע סאטיריקער בעקאנט דעם עולם.

די סאטירע — דאס איז אז'א מין טהייער אינסטרומענט אין די געלערנטע האנד פון א טאלאנט־פאללען שרייבער, אז עס פערלייכטערט די שווערסטע ארבייט און טרעפט שטאנדיג דעם נאגעל אויפ'ן קאפף; דער עולם ווערדט צו שטאלצען לאכענדיג און זעהט גאר ניט, אז דאס לאכט ער פון זיך אלליין. דאס איז א ביטטערער געלעכטער, רבותי!

אט דאס וועלטענע טאלענט בעזיצט אונזער בערימטער זשארגאניסט ליניעצקי. „ער אין א פשוט גוט ברודערל, ער איז א בלאזנער יונג, א נאש בראט, ער רעדט, ער פלוידערט, מאכט ליצנות, א „פארשלעפטע קריינק"! ... „אט אזוי קומט עס אוים ביי'ם נאראר, און דערפאר איז ליניעצקי ביי'ם פאלק אזוי בעוואוסט און בעליעבט.

נאר לאמיר זעהען אקארשט, ווי אזוי ווערדט ביי ליניעצקין בעשריעבען דאס יודישע וואכענדיגע לעבען, דער יודישע דלות אינ'ם ערשטען און אינ'ם בעסטען פון אללע זיינע ווערק — „דאס פוילעשע יונגעל".

די לעבענס בעשרייבונג פונ'ם „פוילעשען יונגעל" דאס איז די לעבענס־בעשרייבונג כמעט פון יעדען יודען אין יענע צייטען (און אביסעל אויך אין היינטיגע צייטען); דאס איז א קינה, פון א יודיש הערץ, פון א יודישער נשמה; דאס איז א מין אבקומטעניסס אויף דער וועלט, א מין עולם ההתו — מיט איינעם ווארט, דאס איז דער מקור פונ'ם יודישען דלות מיט אללע זיינע ביטטערע און פינסטערע זייטען, וועלכע ליניעצקי שטעללט ארוים גאנץ אפפענטליך לפני כל עם ועדה; ער קעהרט איבער דאס גאנצע יודישע לעבען, דעם גאנצען יודען אויף דער לינקען זייט און זאגט צו אונז: „גאט, קוויקקט זיך!" און מיר קוקען עס אן און קוויקקען זיך; מיר לאכען, נאר מיר לאכען מיט קרעמענים: או אך און וועה איז צו אונזער געלעכטער! . . .

אז מיר לייענען די ביאגראפיע פון דעם פוילנישען יונגעל לאכען מיר, און קלייבען נחת ווי הומאריסטיש עס איז בעשריעבען דאס אונגליקקליכע לעבען פון דעם יונגעל, און בעדויערן איהם צוגלייך; מיר פערגעססען אבער, אז מיר לאכען דאס פון זיך אלליין און בעדויערן אונז אלליין; דענן פון דער רגע, ווי דער מלאך ניט אונז דעם ישנאלל אונטער דער נאז, מיר זאללען פערגעססען די תורה, וואס מיר האבען געלערנט אין מוטטער־לייב, פון דעם ערשטען סיגנאל, אז באלד וועלען מיר דערזעהען די ליכטיגע זונן פון אונזער פינסטערן וועלט, ביז צו

דער רגע, אז דער שיכור'ער שמש זאגט אונז אב פון אללע חברות און בעט אונז מחילה פון אללעמענס וועגען — הערען מיר לײדער ניט אויף צו האבען צרות, ווי עס איז בעשריעבען דאס לעבען פונ'ם פוילנישען יונגעל. פון וועמען און פון וואס האט דער יוד ניט קיין צרות דאס גאנצע לעבען? ווער נעהמט ניט קיין חלק אין די צרות. וואס דער יוד האט? ווי ער איז זיך נור מכין הערויסצוגעהען פונ'ם מוטטער־לייב, שיקקט מען איהם צו קבלת־פנים א העב־אמם, וואס האט איהר דיפלאם דארויף נור פון מצרים, וואו עס איז געזאגט: „כי חיות הנה", ווי זענען העב־אממען. און באמת, דארף דענן א יודישע באבע עטוואס לערנען? וואס איז שייך? א יודיש קינד האט א גוטען קאפף און פערשטעהט אללעס, ניט געלערנטערהייט. נו, און אט די העב־אמם, די געניטטע באבע, האט ניט קיין קליינעם חלק אין די קראנקהייטען און יסורים וואס די אונשולדיגע נשמה'לע וועט נעביך דורכטראגען אין גאנצען לעבען. דאנן קוממט די ניאנקע, וואס לאזט איהם 20 מאל א טאג פאללען און ער בעקוממט זיך נעביך א הארב'ל אויף דאס גאנצע לעבען, בעקוממט אויסגעדרעהטע פיססלעך, א רעכט ביססעל צרעת דורך די אונריינליכקייט, א. ז. וו. — די עלטערן, וואס האבען קיין השגה ניט פון קינדער־ערציעהונג, האבען אויך א גוטען חלק אין די צרות און יסורים פון די אבגעקוממענע נשמה'לעך, און זיי צו הילף קוממען שפעטער: די בעהעלפער, וואס גארדען אוים די ווארעמעסען; די מלמדים וואס שמייססען פאר וואס מען ברענגט זיי ניט קיין ראש־חדש געלד; די חברים'לעך, וואס לערנען אן צו כל תועבה; די לאנד־שדכנים, וואס ברענגען צוזאממען א בערג מיט א טהאל, נור אום די עטליכע רובל שדכנות צו בעקוממען; דאס ווייב וואס קאנן שוין זיין זיינע א מוטטער, אדער דארף נאך שפיעלען אין קוקלעס; דער שווער און שוויגער וואס זאגען צו עביגע קאסט — חוראבעס, דער סבארשציק, דער „ער זאלל לעבען" מיט זיינע גבאים און משולחים, דאס מטופל'ן מיט קינדער, די ליעבע פרנסות און צולעצט די ק ב צ נ ו ת, דער דלות. אח, דער יודישע, טויזענדקאפפיגע און מילליאנענפיססיגע ד ל ו ת, דאס „יאה עניותא לישראל"!

אט ליעגט עס, דאס קליינע יודעלע, געבונדען, געפענטעט, איינגעקרעספעוועט, און א מולטער, מען שטופט איהם אין מויל אריין א שמאטקעלע: ען וויל עס אבנארדען, עס זאלל מיינען, אז עס אין די ברוסט . . . שפעטער שרעקקט עס די ניאנקע, אז אט קומט א רוח, א בעטלער, א קוימענקעהרער און חאפט עס אין טארבע אריין; נאך שפעטער קריעכט עס שוין ארום מיט'ן „ווי הייססט מען דאס" אין דרויססען, עס נהרג'עט זיך 18 מאל א טאג, און ס'עסט אש פון דער הרובע...

נאר דאס „פוילישע יונגעל" וואכסט ב״ה און טאטע מאמע זענען עס מחנך אזוי ווי עס דארף צו זיין, דהיינו, דער טאטע לערנט איהם שטעללען דער מאמען א פייג, און די מאמע לערנט איהם שפייען דעם טאטען אין דער בארד אריין, און פרעמדע מענשען זאלל ער זאגען א חכמה:

„שלום־עליכם א גוטער יוד,
א האלבען דאס . . . אפגעבריהט! . . ."

נאר די צייט שטעהט ניט: דאס „פוילנישע יונגעל" איז שוין, ברוך השם, אלט 4 יאהר; שוין צייט אין חדר אריין; אט דא ווערדט א מחלוקת: די מאמע וויל איהם אבגעבען צו „נחמיה שטורמאק", דענן היה'משע די זאגערין דערצאהלט, אז „נחמיה" קאנן א סך בעססער לערנען אלס א'נ־אנדער מלמד; און דער טאטע דרינגט דוקא פערקעהרט, אז „נחמיה שטורמאק" פאהרט נאר קיין ווערקעהר צום רבי'ן, אין ער א יונגאטש, און די מאמע איז א פראסטע בהמה, און א גוטער מלמד איז טאקע פארט „נחמן טראסק".

נאר איהר ווערט אודאי וועללען זיך בעקענגען מיט'ן חדר פון ר' „נחמן טראסק"? ער איז אייך בעקאנט, רבותי, ער איז אייך גוט בעקאנט...:

„אין שטוב איז געהען א בלאטע איבער'ן חאלו, א פארשימעלטע פאמעניצע ביי דער טהיר פולל מיט א ווערך און פון אויבען שוימטעט ארום דאס, וואס המנ'ן איז געפאללען אין קאפ אריין . . . פון דער הרובע זעצט א רויך, ווי פרייטאג אין באד . . . דער רבי זיצט אויבען אן מיט א צושפאלטענע פארשמאלצעהעטע יארמעלקע און מיט א געלען בערשעדער טלית־קטן פארוואראפען איבער די פלייצעס און טשוכעט זיך ביי דער הרובע; אין איין האנד האלט ער א קאנטשוק מיט 5 רימענדליך, מיט דער אנדערער קראצט ער זיך אין בוזעם . . . די רביצין ליגט קראנק אויפ'ן טויטען בעט; 2 קליינע קינדערליך קריכען ארום אויף דער ערד מיט פארדריפטע העמדלאך איבער'ן קאפ; אויפ'ן טיש שטעהט א קאשעק מיט טאפליך, און א ראבער קאטער מיט 2 גראהע אויגען, ווי ביי'ם מלאך דומה, שטעהט און לעקט זיך; צעהען פארסמארקעטע יונגליך קוקען אין איין סדור אריין; די בעהעלפערס קנאקען מיט די קאנטשוקעס, די יונגליך שרייען נא גוואלד! . . .

— זעהסט דו דעם קאנטשוק? — האט מיך דער רבי א פרעג געטהון; אט מיט דעם קאטעהעט מען א יונגעלע, אז סע וויל ניט לערנען . . . און אז דו וועסט באגעהרען צו

לערנען, וועט דיר דער מלאך וואַרפֿען א גראָשען פֿון דער סמעלי, אונ אז בית וועט מען דיך שמייסען מיט אייזערנע קקורזעס אונ שרים וועלען דיך אוועק טראַסקען אונטער די הרי-חושך, נו, זאָג אלף! זאָג בית!..."

(דאָס פוילעשע יונגעל, זייטע 10, 11.)

אין פלוג איז דאָך עס אפילו זעהר א וואָכעדיג, געוועהנליך בילד, אונ וואָס האָט מען דאָ אַנצוקוועללען? דאַרף מען דוקא זיין א „ליניעצקי" אוועלכעס צו בעשרייבען? עס איז דאָך אזוי פשוט, אזוי איינפאַך! אמת, עס איז זעהר פשוט, זעהר איינפאַך, אונ דערפאַר טאַקע איז דאָס גוט, וויל עס איז נאַטירליך.

איינע פֿון אזעלכע איינפֿאַכע, נאָר נאַטירליכע בילדער ווערדט פּאָעטיש בעשריבען דורך דעם בעקאַנטעסטען יודיש-רוסישען פֿאָלקס פּאָעט, ש. פֿרוג, וועלכער האָט ניט לאַנג אונז אָנגעהויבען צו שענקען זיינע זעלטענע לידער אויף פשוט יודיש, אונ דאָס איז, דאַכט מיר, אויב ניט דאָס ערשטע ביישפּיעל, וואו א יודישער שריפֿטשטעללער, וואָס קענגט נאָך א שפּראַך, שאַמט זיך ניט מיט זיין פֿאָלקס-לשון, מיט זיין אָרעמער טוטטער שפּראַך.

און דאָ ביי אונז? עס זינגט, עס קלינגט,
עס קאָכט, עס זידט פֿון אַללע זייטען:
די היהנער שטוהען וועגען היהויש,
דער האָהן שטודירט חזנות,
דער גאַנער דרשנ'ט אויפ'ן קול,
דער קאַטשער העלפֿט איהם מיט כוונות;
דער רבי'צענ'ס מוזיניקעל
פּרובט איבערשרייען ביידען;
דאָס קאַלבעל טהוט זיך איהרם... עס שמעקט
מיט ריחות פֿון גן-עדן...
און טאַקע דאָ טהוט געהן א קול
א וויעדער-קול, פֿערהאַפֿט דעם אָטהעם
„נו, נו! מיט חשק! לעבעדיג-
ואלה המשפטים!...

(„נאַכט לידער" ש. פֿרוג *).

זעהענדיג פֿאַר זיך אז'א בילד, טראָגט איהר זיך איבער אין אייער געדאַנקען אהין, אין חדר אריין,

*) יודישעס פֿאָלקס-בלאַטט 1888, נומר 23 ביילאַגע.

צו די היהנער, צו'ם האָהן, וואָס שטודירט חזנות, צום גאַנער, צו'ם קאַטשער, צום קאַלבעל, אונ צו דער רבי'צענס מוזיניקעל, אונ עס מאַלט זיך אייך אוים אָט, אָט פֿאַר די אויגען דער שמוציגע, אָרעמע חדר, דער שמוציגע אָרעמע מלמד אונ די פֿערשמוצטע, אָרעמע קינדער... אזוי מייסטערהאַפֿט מאַלט אונז אָב אונזער בעליעבטער פּאָעט, ה' פֿרוג, דאָס אָרעמע יודישע לעבען בסך-הכל, אין עטליכע געצאָהלטע שורה'לעך... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריקק צו ליניעצקין.

„די דרדיקע-יאָהרען—זאָגט ליניעצקי ווייטער—זענען א-יעך ווי א חמאָרע, אונ דאָס פוילנישע יונגעל איז אלט געוואָהרען צו מזל דאָס זיבענטע יאָהר. די מאַמע האָט אפילו א זאָג געטוהן דעם טאַטען: — „וואָלטשע, חלעבין, סע איז שוין צייט מע זאָלל קויפֿען דעם קינד אפּאָר שיכלאך". — „וואַרט אוים!, האָט דער טאַטע געענטפֿערט; אויף סוכות איה"ש וועל איך אריינרוקען דעם קישקעווער רענדאר מיינע 2 לעכערדיגע אתרוגים..."

פֿונ'ם קורצען שמועס קאָנגט איהר שוין פֿערשטעהן דאָס מזל-ברכה, די פרנסה, די שפע פֿון א פוילנישען יורען; אז גאָטט וועט איהם ה' לפֿען אונ ער וועט אריינרוקקען דעם קישקעווער רענדאר זיינע 2 לאָכערדיגע אתרוגים, וועט שוין דאָס קינד האָבען א פאאר שיכלעך... א דלות, דלות! נאָר אויב דאָס קינד וועט האָבען שיכלעך, אָדער ניין, צו דער קישקעווער רענדאר וועט האָבען א פאאר לאָכערדיגע אתרוגים, צו ניין, דערווייל איז שוין דאָס „פוילישע יונגעל" אלט, אזוי גרויסס ווי 7 יאָהר, לכן איז שוין צייט איהם אָבצוגעבען צו א „גמרא-מלמד".

דער „גמרא-מלמד" איז דער געוויססער ר' „אברהמ'ל חיריק" מיט דער בראָכעטאַוושנער ליפּ (ווער קענן איהם ניט?) מיט זיין צחות-הלשון, מיט זיין גלאַטער שפּראַכע, וואָס איז מחיה נפשות. ר' „אברהמ'ל חיריק", אז מען האָט צו איהם אריינגעטראָגען דאָס פוילישע יונגעל, האָט ער מיט איהם קיין לאַנגע מחוקות נישט געמאַכט: עס האָבען זיך גע[illegible] פֿון אונטער דער פֿאָלע 2 בעריאָזינע ריטער, מען האָט איהם גאַנץ פֿיין אניעדער געלעגט אויפ'ן באַנקעל, אונ מען האָט איהם „אריינגעצימבעלט" א סך מעהר וויפֿיעל ער האָט געקאָנגט איבער-צאָהלען... נאָר אזוי ווי ר' „אברהמ'ל חיריק" האָט פֿערבראַכט מעהר צייט אין בית המדרש, אלס אין חדר, לכן האָבען די תלמידים געטהאָן דער רבי'צען

אללערליי שטוב-ארבייט, היינו: טראָגען די פּאָמניצע, זעטצען דאָס ברויט אין אויבען אריין, פֿערקנעטען לעהם, שאַרען אש, א. ד. ג. ... געלערנט האָט מען מכות; דאָך דאַרף מען ברענגען אללע שבת די גמרא, אז דער טאַטע זאָל „פֿערהאָרען"; נאָר ניט שטאָנדיג ליעגט דעם טאַטען אין זינען צו „פֿערהאָרען" דעם יונגעל, דענן אין דרויסען איז אָסיען: דער טאַטע אונ מאַמע מיט די קינדער שטאַרבען פֿאַר הונגער; נאָך „טעמרוה געלר" קאָנן דער טאַטע נישט געהען, ווארום ער האָט שוין צווי פּאָאר פֿאַנטאָפֿעל פֿערלאָרען אין דער בלאָטע... אונ דאָ זעהט איהר די קבצנות ווי זי טאַנצט, דעם דלות ווי ער טוישטשעט; הכלל דלות, דלוה אין אללע ווינקעלעך!

אויף דער זייט 28 פֿונ'ם „פוילעשען יונגעל" גיט אונז דער טאַלענטפֿאָללער סאַטיריקער א קורצען, נאָר א ריכטיגעס בילד פֿונ'ם יודישען דלוה:

„יאַקאַש דער ליעבע סוכות איז אוועק, אוועק ווי אליטוועשער פּרוש פֿון ווייב אונ קינדער; אוועק, ווי א זומערדיגע פרעפּעראַנס-נאַכט; אוועק ווי א היסע ליעבע באַלד נאָך דער חתונה; אוועק, ווי דער בלאָז פֿון דער שפּרודלענדע אויף איין עין הרע; אוועק, ווי דער לעצטער אויגענבליק פֿון אפֿאַלשער האָפֿנונג... פֿון די חסידישע שטריימלעך זענען געוואָרען שמייסגע הוטלאך; פֿון די ראַצעבאַרענע זשופּעצים—דימענע ברישלוקעס, אונ פֿון ווייבערשע שטערענטיכלאך— פֿאַרשמאַלציוועטע קאָפּקעס... זינגען איז פֿאַרקעהרט געוואָרען צו קרעכצען, פֿריידען אויף ליידען, פֿאַנטאָפֿעל אויף שקראַבעס אונ יונגע ווייבליך אויף אלטע באַבעס... נאָר מיר איז נאָך ערגער פֿון אללע: מע דאַרף געהן צו „אברהמ'ל חיריק" אין חדר אריין..."

אָט דאָס אלליין איז שוין א היבשע איללוסטראַציע פֿונ'ם אָרעמען יודישען לעבען: „זינגען איז פֿערקעהרט געוואָרען אויף קרעכצען; פֿריידען אויף ליידען"; פֿאַנטאָפֿעל אויף שקראַבעס אונ יונגע ווייבליך אויף אלטע באַבעס..." אך, ווי אמת, ווי טרוייעריג דאָס איז!

„נאָר יאָהרען ציהען,
„יאָהרען פֿליהען,
„יאָהרען לויפֿען,
„נאָר א שרעק!... (א. גאָלדפֿאַדען).

דאָס „פוילעשע יונגעל" איז שוין דאנקען גאָטט אלט 9 יאָהר! קיין מלמד איז שוין פֿאַר איהם ניטאָ (עס איז טאַקי ניטאָ פֿון וואָס צו צאָהלען שכר-למוד אויך), דאַרום מאָג ער שוין יאַריין אין קלויז „זיך רייבען צווישען אלטע סקאַרבאָווע בחורים"... ווי אזוי די חברה פֿערברענגען די צייט אין א פוילישער

קלויז—איז בעוואוסט יעדען: מען שטיפֿט, מען ארבייט, מען טרינקט „תקון" (בראַנפֿען), מען עססט קאַרושעס, מען שפּיעלט אין „ציגענוואָלף", מען גנב'ט פֿוילע אָפּעלעך, מען באָרעט זיך, מען שלאָגט זיך, אונ מען טהוט מעשים אשר לא יעשו: מען ברעכט שטאַנדערס, מען צושניידט סדורים אויף לאָקשען, מען טהוט אָב „שפּיטצלעך*)" — אונ דאָצו איז דאָס „פוילעשע יונגעל" א חוואַט, א מזיק... נאָר שאַט! ער איז שוין א בחור צו לייטען, מען רעדט איהם שוין א שידוך! מען טהוט איהם אָן דעם טאַטענס שבה'דיגע קאַפּאָטקע אונ א „פּריזער"—א יוד א למדן—„פֿערהאָערט" איהם דעם הכשים... דער „פּריזוער" מיט'ן שרכן פֿערקריעלען העט, אין די ווייטע דרכים אריין, אין פּלפּול אריין. זיי געהען ארוים ווי די גבורים אויף א דועל, ווי האַלטען מלחמה איבער א נ-אויבען. וואָס „מען האָט איהם אָנגעהייצט מיט שטרויה אָדער מיט שפּאָנדלעך", דער טאַטע מישט זיך אויך אריין; דער פּריזוער פֿערבענט דעם גראָבען פֿינגער אונ שרייט: „אָט דאָס איז דער קוועטש פֿון דער משנה!..." דער שרכן ציעהט אויס אללע 5 פֿינגער ווי א באָבע, בעת זי דאַרף צו נעהמען דאָס קינד, אונ דרינגט גאָר פֿערקעהרט, אז דער חתן איז געראָלט; מען שרייט אונ מען פּילדערט אזוי, אז מען פֿערגעסט גאָר אָן דעם חתן; ענדליך בלייבט דאָס „פוילעשע יונגעל" זעהר א וואָהל-יונגעל אונ מען מאַכט א וואָרט אין א גוטער שעה.

„נדן האָט מען צו געזאָגט 50 רו"כ; האַלב זאָל מען מסלק זיין באַלד נאָך דער חופה אונ האַלב נאָכ'ן ערשטען קינד האָבען... מתנות האָט מען געבראַכט גרייטע: א פּיקסען מיצעל פֿון ר' איכעשען, איין אלטען שבט מוסר, יוזעפֿאָוער דרוק, נאָך פֿונ'ם גרויסען מגיר, אונ הײַן לזה א יחוס ברויף פֿונ'ם מחותן, אז ער איז שוין 52 דורות פֿון מקבלים!..."

אָט פֿון דעם מאָמענט, רבותי, העבט שוין אָן צו וואַכסען דער יודישע דלוה אין דער לאַנג אונ אין דער ברייט, אונ ביי מיר איז לאו דוקא, אז דאָס „פוילעשע יונגעל" דאַרף חתונה האָבען, ווי עס שטעהט בעשריעבען ביי ליניעצקין, צו 13 יאָהר, צו דער בר-מצוה; ובפֿרט נאָך היינטיגע צייטען, אז ביי ווערען האָט מען שוין אויך ניט חתונה פֿאַר 20 יאָהר;

*) מיר מוזען אונז מודה זיין, אז מיר האָבען אזעלכע מעשים תעתועים אין די קלויזען קיין מאָל ניט בעמערקט, דאָס מיר פֿלעגען אָפֿט דורכלערנען גאַנצע נאַכט אין די קלויזען. אפשר איז דאָס דער מנהג אין די אָרטער וואו די העררען ליניעצקי אונ שלום-עליכם זענען; דאַפֿיר נעהמען מיר אויף אונז ניט די אחריות.
די רע"ד.

גאר דארויך איז נאך דאס יעצטיגע „פוילעשע יונגעל" ניט זעהר ווייט אוועק פון לינעצקי'ס „פוילעשען יונגעל". אמת, איניגע בילדער פונ'ם גרויססען סאטיריקער ווענען אביססעל איבערטריעבען: למשל, די „ר' אייבעשעס מיטצעל וואס סע איז ערגעץ פארקראכען..." אדער „די 6 כלי זמר וואס ווענען בעשטאנען פון דער דאזיגער שאגע קאפעליע (ארקעסטאר).

„איינער מיט א פויק פון א וויקשעפעל מיט 3 האלצער; איינער מיט א פאר טאצען פון 2 געגלייזטע פאקרעשקעס; דער דריטער מיט א פידעל פון א רובעל מיט א קאטשעלקע; דער פירטער מיט א האלועל פון א צובראכענער פלאש. פאר א פליט; דער פינפטער האט געקלאפט דעם זעקסטען מיט די פינגער אין פלייצע אריין..."

(„דאס פוילעשע יונגעל" זייטע 57).

דאס איז אמת צופיל קאררִיקאטוריש, עפעס נישט אזוי רעאלנע, עפעס נישט הולע אמת, דען מען ווייסט ניט, אפילו פריהער, מיט 100 יאהר צוריקק, אז אין יעדעם יודיש שטאדטיל שוין געווען יודישע „כלי זמר" מיט א פידעל, מיט א טראמפיט (טראמפעטע) אונ מיט א פויק? נאר מיר ווייסען, אז דער בעריהמטע רוססישער סאטיריקער „שצעדרין" ערלויבט זיך א מאל ארויסווארפען אז'א שטיקעל, וואס א'נ אנדערן וואלט עס געוויסס ניט אבגעגאנגען גלאטט. דאס איז שוין א פריווילעגיע ביי'ם גרויססען שרייבער, אונ מיר, די לעזער, ווענען דאס איהם מוחל בשתילה גמורה.

איהר ווילט אפשר וויסען, ווי אזוי איז אבגעלאפען די שאגע חתונה ביי'ם „פוילעשען יונגעל" די דרשה פון חתן? דאס דרשה־געשאנק? די גערייטען פונ'ם ברחן? די גאלדענע יויך? א. ז. וו., אדער איהר ווילט אפשר וויסען, ווי אזוי לעבט זיך נאכדעם אב אז א פערטיגער קבצן, פון וועלכען עס קוממט ארויס שפעטער א גאנצער דור פון קבצנים?, טא נעהמט, זייט מוחל, דאס „פוילעשע יונגעל" וואס איז פערפאססט פון יצחק יואל לינעצקי'ן אונ איבער־געדרוקקט שוין א מאל 20, אונ לייענט עס איבער פון אלף, ביז ת', וועט איהר הנאה האבען. צוזאממען מיט לוסטיגע, פראהליכע, לאבערליכע בילדער, וועט איהר בעגעגענען פיעל טרויריגע, אינטוזיאסטיגע קארמינעס, אונ לאבענדיג, וועט זיך אייך גלוסטען וויינען, וויינען אויפ'ן ביטטערן, „ביגון" יודישען דלות, וואס האט ניט קיין גרונד, ווי דער ים, וואס איז גרויסס, ווי די וועלט איז גרויס, וואס איז אלט, ווי דער יודישע גלות!...

דער סאדאגארער צדיק אונ זיין הויף.

א זכרון פון א נסיעה פון פארצא.

איבערזעצט פון „פעשטער ללאיד"[1].

ווי עס מוז דאס אויסזעהען די וועלט דארט הינטער די קארפאטהען[2]? דענן איך האב נאך קינדהייז געהערט, אז דארט וואהנען אויך מענשען. אונ באמת: עס וואהנען טאקי דארט עפיס א מין מענשען ווי פון הינטער די הרי־חושך — עכט פרומטע יהודים. איך האב זיי אלליין געזעהען, איך האב מיט זיי גערעדט, אונ נאך מעהר: דער צדיק פון סאדאגארא אלליין, בכבודו ובעצמו, האט מיך, זינדיגען מענשען צו גענוממען ביחידות. דאס איז

[1] ווי עס שיינט איז דער ערצאהלער א כריסט, אדער ווייניגסטענס א יהודי־ניט קיין מאמין. דאך, חוץ די לצנות וואס ער מאכט בכלל פון די מנהגים אונ פון דער מראה פון די דארטיגען יהודים, רופט ער זיך זעהר גוט אב פון דעם סאדאגארער „צדיק" רבי, אברהם'צע, רבי ישראל'צע ריזשנער, ע"ה, זוהן, וועלכער, ווי מען זעהט פון דעם ספור, איז ניט קיין רמאי, ווייניגסטענס געברויכט ער ניט קיין רמאות'ע מיטטעל כדי דעם המון־עם אמונה אין זיינע נסים ונפלאות איינצופלאססען, אונ איז גאר ניט שולדיג דארין, וואס די חסידים, וואס זענען זעהר פרעסט אונ פהאנאטיש, זענען מאמין אין איהם. ער מוסס־ברויכט אבער ניט זיין איינפלוסס אויף די חסידים (не злоупотребляетъ) נור, אדרבא, ער ווירקט אויף זיי זעהר וואהלטהאטיג. אייך קאנן דער שרייבער פון די שורות מעיד זיין, וואס ער האט געהערט פון דעם זעליגען פירשט מ. א. אבאלענסקי, וועלכער איז אויך געוועזען ביי רבי אברהם'צען אין סאדאגארא, אלס גוטסבעזיטצער פון יענער געגענד, אונ האט איהם זעהר געלויבט אלס קלוגען, עדלען אונ געוויססענהאפטען מאנן, וועלכער האט א זעהר וואהלטהוענדען איינפלוסס אויף זיינע חסידים, דענן ער איז א גרויססער אמת'ער אונ ארדענטליכער מאנן, אונ האלט אב די פראסטע מענשען פון אללע מעשים רעים. דאס האט ער אבער אויך געזאגט, אז אללע גוטסבעזיטצער ציטטערן פאר איהם, דענן ער דארף נור איין ווארט זאגען, האלטען אללע יהודים אויף צו מאכען עסקים מיט דעם גוטסבעזיטצער אונ אין א קורצער צייט קאנן ער בדלות ווערען; נאטורליך, טאר מען אזעלכע זאכען ניט טהון, ווייל עס איז געגען דאס געזעטץ; אבער מען מוז זאגען דעם אמת, אז אזעלכע מיטטעל געברויכט ער נור, אז א גוטסבעזיטצער איז באמת אונגערעכט קעגען די יהודים, וואס וואהנען ביי איהם אונ ער ווילל זיי טהוען גראבע עולות; דאגעגען לאזט ער די חסידים ניט צו עולות צו טהוען כריסטען. (דער איבערזעטצער).

[2] קארפאטהען הייססען די בערג וואס רינגלען ארום אונגארן אונ זיעבענבירגען האלבראנד פון מזרחות צפונית־אונ דרום־זייט אונ אין אנדערע שטעללען זענען זיי הויך ביז 8000 פוסס. (דער איבערזעטצער).

קיין קלייגער חסר ניט; צו'ס היילינגען פאפסט פיום איז גערינגער געווען צו צוקוממען.

IX

אין התחלה פארינגען זוממער האב איך מיך ארומגעטריעבען אין די געגענדען וואס ליעגען בין טייך פרוטה אונ בין—פון די גרינגע, אונ פון דעם טייך טשעראָבעשהענקטע, טהאלען — אריינגעפאהרען קיין טשער־נאוויץ, אין די הויפטשטאדט פון בוקאווינא. איך בין אריבערגעקוממען פון מאלדאווע, אונ דארום האט עס זעהר גוט געטהאן מיינע אויגען אונ מיין הערצען, אז איך האב דערזעהען פון דעם ראטה־הויז־טהורעם דעם גרויססען צווייקאפפיגען אדלער.

דארט אנגעקוממען האב איך אנגעהויבען ארומצוטרייבען זיך אין די גאססען, ארויף אונ אראב, אונ האב גרויסס הנאה געהאט פון דער ריינליכקייט, פון די שאגע הייזער מיט די בליהענדע פאליסאדניקעס פאר די הייזער, אונ האב בעוואונדערט די יהודים וואס שפאצירען ארום אין די גאססען מיט די לאנגע קאפאטעס, מיט די לאנגע פאות, וואס ווארפען זיך ווי די שלאנגען פון אבענד־ווינדל. אונ מאכען מיט די האנד אזוי ווי זיי וואלטען עפיס דרעהען פון א מאטיק פאדעם, בעת זיי ווענען זיך מתוכח; אפט רייססט זיך איינער אב פון די חברים, געהט צו צו א לאנטערן־שטאלב אונ שטעללט זיך נעבען איהם מיט'ן רוקקען אונ קראטצט זיך גוט אויס.

איך בין געשטאנען ביי'ן ברעג טייך אונ גע־קוקט אין טהאל אריין. די זונן האט זיך געהאלטען ביי'ן הערבלאזען. מיין שאטטען האט זיך אויס־געצויגען אויפ'ן טייך, אונ מיין קאפף האט גענרייכט ביז צו'ס שטאדטעל אויף יענער זייט, וואו עס זעהען זיך ארויס פון די טאפאלען־בוימער צווי בנינים מיט הויכע דאכער: די העזירענ'ן פון דעם סאדאגארער רבי'ן אונ דאס בית־הכנסת.

ווי קוממט מען אבער דארט אן? — האב איך מיר געטראכט — אז היינטיגע צייטען קאנן מען אפילו אין גיהנם ניט אנקוממען אהן פראטעקציעס, היינט פשיטא שוין אין דעם שער־השמים, וואס זעהט זיך דארט הערויס פון די טאפאלען אויף יענער זייט טייך! איך האב מיר אבער מישב געווען, אז עס קאנן ניט זיין, עס זאלל נור ליכטיג זיין גאר אהן שאטטען; מסתמא מוז דא ביי'ן רבי'ן אויך זיין א שאטטען, א מין „גיחזי", וואס וועט אבער ניט אבשטופען פון דעם צדיק אפילו א'נ־אשה, אויב זי וועט נור פערשטעהען ווי נושא חן צו זיין ביי

איהם, ביי'ן גבאי. דער רעיון איז געווען מיין מורה־דרך, אונ האט מיר טאקי געוויעזען דעם ריכטיגען דרך צו'ם שער השמים. איך האב אנגעהויבען אין שטאדטעל נאך צופרעגען, ווער איז דער שומר צו'ם שומר פון שער השמים, אדער א גוטער בעקאנטער פון איהם, אונ מען האט מיר געוויעזען אויף א גע־ווייססען רבי קאפראליק, דעם הויפט־פאקטאר פון אללע פאקטורים, וואס בעדעקקען דעם היממעל פון טשערנאוויטש, ווי די היישרעקקען אין מצרים. רבי קאפראליק איז א'נ־אגענט פון עסטינראנטען, רבי קאפראליק איז א רעדאקטאר, רבי קאפראליק איז א מעבאניק, א גלאסני, א נאמן־בית פון דעם ערצבישאף, אונ פון דעם רבי'ן אין סאדאגארא, א תקיף ביי'ן גובערנאטאר אונ א חשוב ביי אללע בויערן. בקיצור קאפראליק איז „מלא כל העיר כבודו".

אונ מיר דארף מען דאך נור וויזען א דרך, וועל איך דאך שוין מסתמא אין איהם טרעפפען אפילו צו'ם מלאך־רומה. איך האב טאקי גאר קיין שהיות ניט געמאכט, אונ בין מיר באלד געגאנגען צו רבי קאפראליק'ען. איך בין אריינגעגאנגען אין א שאגע דירה (רבי קאפראליק איז א בעל־פרנסה, ער האלט א קאזיארנע), וואו עס האבען מיך באלד מקבל פנים געווען היבשע נימפהען (נאך דער מיטהאלאגיע, די קאממער־פארלעך פון די גאטטינען) אונ האבען מיך בעגליקקט מיט א האנד־קוסס[*]. איבערן צימער האט זיך ארומגעשפאציערט, אהין אונ צוריקק, א זקן; די האנד פערלענגט פון הינטען. שפיעלענדיג זיך מיט א לאנגער טאבאק־לולקע אונ זיננענדיג אונטער'ן נאז א פראהליך חסיד'עס־ניגונ'דעל. זיינע מלבושים, בכלל, האבען באלד געוויעזען, אז דאס איז א פוילישער יהודי, נור דאס וופיציל שלעפפט זיך ניט אויף דער ערד, ד. ה., עס איז ניט די א שלעפפקלייד, וואס די נשים טראגען אויף א טאנצ־באלל, נור ווי די איצטיגע פראמטענאדען־קליידער פון א דאמע וואס האט א שאן פיססעל, וואס

[*] אין דייטשלאנד זאגט מען אנשטאט „גוט מארגען" א. ד. ג. — „דיענער!", ה. ה. אום די צייט, וואס איז וועהר טהייער, ניט צו פערליערען, איז מען מבליע דאס ערשטע ווארט „אייער", וואס די כונה איז צו זאגען, אז איהר זייט ביי מיר אזוי חשוב, אז איך בין מוכן ומזומן צו זיין „אייער דיענער", אונ אין אסטערייך זענען זיי נאך פריינדליכער, אונ ווי איהר קוממט אריין אין א קאפפע, זאגען אייך באלד די משרתים אונ משרתות: „קיססע די האנד!" (דער מעתיק).

אין 1743 איז געקומען דער פרוישער רוצח ראדיר־שאך אונ האט בעלאגערט די שטאדט מאסול. אין די מויערן פון דער פעסטונג העררם שטאדט זענען שוין געוועזן דורכגעשאסען גרויסע ברעשען (חללים) אונ דאס חיל אויף דער פעסטונג איז שוין געוועזן שטארק מיר', אזוי אז ראדיר־שאך'ס חיל האט נור געדארפט נאך א מאל שטורמען די פעסטונג, וואלט עס געוויסס מנצח געוועזן; נור פלאטצליך איז ראדיר־שאך מיט זיין חיל ענטלויפען פון דארט, אונ אז דאס חיל איז דעם מארגענס ארויף אויף די פעסטונגס־מויער מיט גרויסס פחד, האט עס צור גרויססען שמחה דער־זעהען, אז פון דעם בעלאגערנדען חיל איז קיין זכר ניטא מעהר. די לעגענדע געהט, אז דעם נס האט מען צו פערדאנקען די תפלות, וואס די

האט דשינגיס־כהאן ניט אויפגעהערט צו פליגדערן, הרגנ'ן אונ ברעננען מדינות אונ איז אזוי וויט אריין אין רוסלאנד, אז ער איז שוין געוועזן ביי'ן דניעפער, אונ דעם 31 מאי 1223 האט ער ביי'ם טייך קאלקא, (יעצט קאלעצא) אין יעקאטערינאסלאווער גובערניע, ניט וויט פון מאריופאל, געהאט א גרויססען נצחון אויף דעם רוססישען חיל. אין 1225 יאהר, אז ער איז שוין אלט געוועזן 70 יאהר, האט ער נאך אונטערגענומען א גרויססע מלחמה אין די מדברות פון גאבבי מיט דעם קאניג פון טאנגוט (אין אראביע), וועלכער האט פערלארען אין דער מלחמה א האלבע מיליאן חיל. נור אין דער מלחמה האט ער שוין אנגעפאנגען צו שפירען, אז דער טויט איז איהם שוין נאהענט, האט צוזאמענגערופען זיינע פיער זיהן, אונ האט צווישען זיי מחלק געווען די ירושה, האט זיי געלאזט צואה זיי זאללען צווישען זיך האלטען אחדות, אונ איז געשטארבען דעם 24 אגוסט 1227 אונ איז מקובר געווארען אונטער א בוים ביי טאנגוט, לויט זיין צואה. דאס רציחה'דיג לעבען פון דשינגיס־כהאן האט געקאסט דאס לעבען פון וועניגסטענס 5—6 מיליאן נפשות, זקנים ונערים, זכרים אונ נקבות. זיין ענקיל איז לסוף געווארען מלך פון גאנץ כינא. נור איין זכר פון איהם האט מען געפונען אין די חורבות פון נערטשינסק (א פעסטונג אין אירקוטסקי גוב., וואו עס איז געוועזן די קאטאלושנאיא ראבאטא) א גראניט־טאוועל מיט א מאנגאלישער איינשריפט, וואס דער הערר שמידט אין פעטערבורג האט ענטציפפערט—דאס איז געוועזן א זכרון אן דעם נצחון איבער די מלוכה טאנגאל, אדער קאראקיטאי, אין 20—1219, (נאך ערדמאנ'ס „מעמוארען דער אוניווערזיטעט קאזאן" ליפציג 1862.)

דארטיגען כריסטען האבען מתפלל געוועזן אין זאקק מיט אש אויפ'ן קאפף די גאנצע נאכט, נור באמת איז די מעשה, אז ראדיר־שאך האט בע־קומען א טרויעריגע ידיעה, אז אין פרס איז א מרידה, אונ דארום האט ער זיך געאיילט מיט זיין חיל צו געהען צוריקק, אום צו דערשטיקקען די מרידה אין לאנד.

אין אכטצעהנטען אונ ביז האלפט פון דעם ניינצעהנטען יאהרהונדערט איז די שטאדט מאסול געשטאנען אונטער דער הערשאפט פון א'נ'איינגע־בארענעם אין לאנד פירשטען, וואס פלעגט געוואהלט ווערען פונ'ם פאלק אונ בעשטעטיגט ווערען פון דעם שולטאן אין שטאמבול, מיט דעם טיטעל פון א פאשא; די פירשטען האבען נור געדארפט צאהלען דער טירקי־א בעשטימטען מס, אבער אין דער הנהגת־הממשלה זענען זיי געוועזן גאנץ זעלבסטשטענדיג, ווי זייער הערץ געלוסט, אונ די פירשטען האבען טאקי געמאכט ניט ווייניג געברויך פון דעם זכוה: אללערליי רשעות, גזילות, ארויפלעגען קאנטריבוציעס אויף רייכע בעלי־בתים, בפרט פון כריסטען, ארויסטרייבען מענשען, וואס האבען ביי זיי קיין חן ניט געפונען, פון זייערע הייזער, גיטער אונ אפילו פון דער שטאדט—דאס זענען געוועזן די מעשים־טובים פון די פירשטען, אונ דער סוף פון די מעשים־טובים, איז נאטירליך געוועזן: רציחות, הריגות, מרידות אונ בלוטיגע מחלוקות צווישען פערשיעדענע פארטייען אונ אפטערע פער־טרייבונגען פון די רשעים, די פירשטען. נור מען פלעגט ארויסיאגען איין רשע, אונ אויף זיין ארט פלעגט נבחר ווערען א'נ'אנדער טיראן, וועלכער פלעגט זויגען דאס בלוט, ביז מען פלעגט ווידער איהם ארויסיאגען. די זרע פון די פירשטען זענען דאס יעצט די אריסטאקראטיע פון דער מדינה אונ פיהרען דעם טיטעל „ב ע י" (בערך—פירשט), געניעססען מאנכע זכותים, לעבען בשמחה וששון פון די גיטער, וואס די עלטערן האבען אנגעגזל'ט פון דעם המון־עם, יחסנ'ן זיך זעהר מיט זייערע אבות, די רשעים, אונ שטעהען זעהר הויך אין די אויגען פונ'ם המון־עם.

(פארטזעטצונג פאלגט). יבש״ל.

Издатель И. С. Леви. Редакторъ д-ръ Л. О. Канторъ. Herausgeber I. Levi. Redacteur Dr. L. Cantor.

די אדרעססע פון דער רעדאקציע:

Въ редакцію газеты „Еврейскій Народный Листокъ", въ С.-Петербургъ, Большая Подъяческая № 35.

An die Redaction der Zeitung „Jüdisches Volksblatt", in S.-Petersburg, Grosse Podiatziskaja, Haus № 35.

Дозв. ценз. С.-Петербургъ 17-го Октября 1888 г. Типографія И. С. Леви и К°., Больш. Подъяч. д., 35.

Прибавленіе къ „Еврейскому Народному Листку" № 43

ביילאגע צו'ם יודישען פאלקס־בלאטט.

25 Октября (6 Ноября) 1888 г. № 43. דיענסטאג, ג' כסליו תרמ״ט.

פון דער רעדאקציע!

אום די געעהרטען קאררעספאנדענטען זאללען זיך ניט מרבה בהוצאה אונ מטריח זיין אומזיסט, זענען מיר מודיע, אז לידער אונ ארטיקלען דרוקקען מיר נאר אמת'ע גוטע פון געוויססע, גוטע מיטארבייטער, אבער גיט פון יעדען שרייבער, וואס מיינט, אז א ליעד דארף נור זיין גריימען, ווי כדוסה למשל: שפרונג, לונג, צונג, יונג, א. ד. ג. דאנגעגען וועלען מיר מיט דאנקבארקייט אננעהמען קאררעש־פאנדענציעס איבער פערשיעדענע ידיעות פון יעדער ערת־ישראל. מיר דארפען נור די פאקטען האבען — די שפראכע, די מליצה וועלען מיר שוין אלליין מאכען, נאך אונזער כח.

אינהאלטס פערצייכניס:

דריי דורות. פון מ. קר—ש—וו.
עולם הפוך. פון נחבי בן ופסי המכונה נח״ל.
דער יודישער דלות, אין די בעסטע ווערקע פון אונזער פאלקס־שריפטשטעללער. פון שלום עליכם.
דער סאראגארא'ר רבי. פון כלב בן יפונה.
אויף די חורבות פון נינוה (ביי דער טייך חדקל) פון יבש״ל.
וויססענשאפטליכעס. — בריעף־קאסטען.

דְרַיי דוֹרוֹת.

בעארבייטעט פון דעם ראמאן „א ל י ה מ א ק א ו ו ע ר"

פון עליזא אָרזשעשקאָ*).

דער הימעל איז געווארען דונקעל־גרוי — נאר וואס עס האט אנגעהויבען צו טאגען; אין שטראטעל האבען נאך אללע שטארק געשלאפען; אויף דער גאסס איז נאך קיין לעבענדיגער מענש ניט געוועזן. צו'ם טהויער, וואו מיט א פאאר שעה צוריקק האט גע־שפאציערט הין אונ צוריקק אונזער בעקאננטער קלעמענס שיללא, איז צוגעפאהרען אויף א פאאר פראסטע פויער'שע פערדלעך א קליין געשמידט וואגעל, פון וועלכען עס האט זיך גיכער ארויסגעקייקעלט, אלס ארויסגעקראכען, אליה מאקאווער, וועלכער איז געוועזן איינגעוויקקעלט אין א גרויססען שווערען פעלץ. ער האט גאנץ גלאססען ארויסגעריעבען זיינע רויטהע פערשלאפענע אויגען, האט א שמועה געטהון מיט דעם פוהרמאנן אונ האט איהם בעצאהלט דאס פוהר־געלד; נאכדעם האט ער ארויסגענומען פון וואגעל זיין ליינוואנדען זאקקעל, וואס ער פלעגט שטענדיג מיטפיהרען אנשטאט א סאק־וואיאזש אונ האט אנ־געהויבען צו קלאפפען אין טהיר.

עה'דער אליה האט נאך אנגעהויבען צו קלאפפען איז שוין חיה געוועזן ביי'ן טהיר, זי האט דערהארט ווי דאס וואגעל איז צוגעפאהרען צו'ם טהויער אונ האט גלייך אבגעקעטעלט די טהיר. אין דער פינסטער נאך האט זי דערקענט איהר מאנן אונ זי האט זיך פרעהליך אבגערופען:

— אליה, דו ביסט דאס? אונ איך האב גערעכענט או דו וועסט איצט קוממען היינט ביי נאכט...

— וואס וועל איך דארט זיטצען? — האט אליה געאנטווערט גאנץ רוהיג; ער האט אריינגעלעגט חיה'ס רעכטע האנד אין זיין האנד אונ האט זי פעסט צוזויפגעדריקקט, גלייך ווי ער וואלט איהר אבגעגעבען א ברייטען „שלום־עליכם" אונ האט א קוש געטהון דאס ווייב אין באקק, וואס איז שוין געוועזן אי געל, אי בלאסס, אי גוט צו'זונצעלט— איך האב געענדיגט מיין עסק, בין איך געקוממען א היים; וואס וואלגערט מען זיך אין דער פרעמד? דו מיינסט באמת, אז דארט איז א גרויססער נחת...

די לאדענס זענען נאך געוועזן צוגעמאכט אונ אין שטוב איז געוועזן פינסטער; אליה האט געפאטען דעם לייכטער מיט דעם שטיקקעל ליכט, וואס איז געשטאנען אויף זיין שטאנדיגען ארט, אויפ'ן פענסטער. ער האט אנגעריעבען א שוועבעלע אונ אנגעצונדען דאס ליכט. אין שטוב איז געווארען „אביסעל ליכטיגער; חיה איז שוין ווידער געלעגען אונטער דער פערענע, נאר דאס קאפעלע האט זי געוואשען

*) זעהע ביילאגע נומר 42

דורך מיט דעם מאנן, און זענען זיך שטארק מישב וואס מען זאלל טהון מיט חיים'לען.

(פארטזעטצונג פאלגט).

דער יודישער דלות.

אין די בעסטע ווערקע פון אונזערע פאלקס־שריפטשטעללער.

פון שלום עליכם.

ה.

ספעקטאר.

(„עניים ואביונים").

מיר מוזען אונז מודה זיין, אז פונ'ם ראמאן „עניים ואביונים" האבען מיר ערווארטעט א סך מעהר, וויפיעל מיר האבען אין איהם געפונען, דענן דער נאמען „עניים ואביונים" האט אונז געגעבען דאס רעכט צו דענקען, אז דא וועט אונז דער פערפאססער אפפנען א נייע וועלט מיט קבצנים, מיט רייכע און ארעמע קבצנים, מיט פערשיעדענע קלאססען ארעמע לייט, מיט'ן גאנצען יודישען פראלעטאריאט — מיט איינעם ווארט, אז דאס וועט זיין א ריכטיגעס בילד פונ'ם יעצטיגען יודישען דלות, פונ'ם היינטמאדערנען דלות.

נערעכענט האבען מיר אזוי דארום, וויל אונז איז דער דאזיגער יונגער שרייבער, דער דאזיגער נייער וושארנאגיסט, „ם' ספעקטאר" בעקאנגט, פיר א'זא שרייבער, וואס קאנן געבען נאטירליכע בילדער פונ'ם יודישען לעבען, ובפרט נאך אין א'זא בוך, וואו מען פערנעהמט זיך מיט עניים ואביונים, קאנן מען זיין רעאלנע ביז'ן סוף און מאלען בילדער נאר פונ'ם לעבען אליין, ניט פהאנטאזירען, אהן ראמאנטיזם, דענן ארעמע לייט זענען ביי אונז, יודען, ברוך השם דא גאנץ גענוג, עס איז מיט זיי אזוי פולל איבעראלל, אז א שרייבער מיט א טאלענט קאנן אוועקשטעללען זיין שרייבטיש וואו ער וויל, אין א שטאדט אדער א שטעטעל, קוקען אויף די פארביינעהענדע און צייכנען, וועלען שוין אויפ'ן פאפיער הערויסקומען אזעלכע ריכטיגע בילדער, מאקי פשוט ווי לעבעדיגע... דאס איז אפילו אמת, אז דער פאעט האט א פריווילעגיום פארצושטעללען אייגענע בילדער, וואס ווערען געבארען אין זיין אייגענער פהאנטאזיע, אבי זיי זאללען זיין אהנליך צו'ם אמת'ן לעבען. גאר ספעקטאר, ווי יעדער אנפאנגער, מאכט שוין א ביסעל צופיעל געברויך פון דער פהאנטאזיע, וועלכע טראגט איהם אויף איהרע פליגעל אזוי הויך, אז עס העבט איהם אן צו שווינדלען דער קאפף און ער זעהט די בילדער מיט בעזונדערע פארבען. די גאנץ איינפאכע, אש־גרויע פארבען, שטעללען זיך איהם פאר פון דעם שטארקען זוננענגלאנץ, וואס עקסיסטירט דארט אין דער האך, וואו די פהאנטאזיע טראגט איהם הערום, אלס עלט ראזאווע, און די בילדער קוממען הערויס ביי איהם יום־טוב'דיג; יעדער געגענשטאנד איז בעשריעבען מיט קאלבערנע התפעלות, אזוי ווי עס ווערען פארגעשטעללט אין די פאנאראמעס די פאסטוכער אין זיידענע האטדלעך, לאנגע געקרייזעלטע בלאנדע האאר, רויטה'סאפיאן־שיכלעך מיט זילבערנע שנאללען און א גאלדען פייפעל אין האנד. שאן זענען אזעלכע בילדער, דאס אויג פרייעט זיך זעהענדיג זיי; אבער ווי ווייט זענען זיי פון אמת!..

אין אמת'ען לעבען, זעהען מיר צום בעדויערן, אז די פאסטוכער זענען זעהר שמוטציג, געהען אבגעריססען און אבגעשליססען, מיט געשוואלענע, צו שטאלענע פיסס, דאס פנים פערהושך'ט ווי די ערד, שווארץ ווי קויל, מיט האלצערנע פייפלעך און מיט א טארבע אויף די פלייטשעס, א מאל מיט א שטיקעל ברוידט און א מאל אהן דאס אויך, ווי גאטט גיט...

צום בעדויערן, איז דאס וויסטע, פינסטערע לעבען פון די ארעמע לייט ניט או'א אידיללייע (א שאנס בילד פון צופריעדענע לייט), ווי עס קוממט אוים ביי ספעקטאר'ן; מיר האבען געזעהען דאס „הארבאטע מיידעל" ביי אבראמאוויטש'ן אינ'ם ביכעל „פישקע דער קרומער" פונקט אזוי ווי עס דארף צו זיין; דאס הארבאטע מאדעל איז זעהר א וואהל קינד, א'נ־אונגליקקליך בעשאפפניס מיט א צארטליך הערץ, נאר עס איז גישט איבער געחאפט דאס מאסס; ביי אבראמאוויטש'ן איז עס אבגעוואגען און אבגעמאסטען, קיין איבריג ווארט, קיין איבריג שטריכעל, נאר אזוי גראדע, ווי דאס געוואהנליכע לעבען קאנן ארויסגעבען. נישט אזוי שטרענג אבער האט זיך נוהג געווען ספעקטאר אין זיין ראמאן „עניים ואביונים": שינדיל, רחל און רייזעלע, 3 ארעמע מיידלעך, וואס נעהען איבער די הייזער פידרען

צווישען זיך אפילו זעהר קלוגע שמועת'ן וועגען דעם, וואס די יודישע וויילהערציגקייט מיט'ן רחמנות פאראליזירען (מאכען א תל) דעם געמיינעם קלאסס און פון דעם ווערדט נאך מעהר טונעיאדצען, לעדיגגעהער'ס, מקבלים מיט שלעפערס; נאר די וועלבע גערדאנקען, וועגן דער פערפאססער זאלל זיי זאגען פון זיך זעלבסט, וואלטען זיי געווען נאך קליגער; אט האט איהר א מוסטער:

„רחל האט ארומגענוממען שינדלען און געקושט, רייזעלע קוקענדיג אויף זיי, האט זיך צו וויינט, — גו, איז דאס ניט נארעש, האט זיך רחל אנגערופען, בעטלען ברוידט שעמסט דו זיך ניט און בעטען א שטעללע שעמסט דו זיך יא! איך וועל בעטען חוקקן פאר אייך ביידע, לאז נאר גאטט העלפען, זי זאלל קריגען פאר אונז אללע דריי ערטער.

— גאר מיר געהן זעהר אם געריססען! ווער וועט אונז צו נעהמען?

— וואס האט איהר צו זארגען? מיר וועללען עס נאכדעם זעהן.

— גאר איך קאנן זיך גיט צו שיידען מיט רייזעלען: איך דארף מיט איהר זיין שטאנדיג צוזאממען, אדער חאטש אין איין שטאדט.

— מיר וועלען אללע דריי דינגען אין איין שטאדט! האט זיי רחל געטרייסט, זיי זאללען ניט אנווערין די האפנונג צו פארדינען זיך אלליין דאס שטיקעל ברוידט, אזוי האבען זיי צווישען זיך אם גערעדט און זיך צו גאנגען זעהר צופריעדען און מיט גוטע האפפנונג... ווי גליקליך זענען זיי געווען, ווען זיי זענען ארויסגעפאהרען פון דער טויטער גאסס! רחל'ן האט זיך פארגעשטעללט א סך גאלדענע פלאצען, און שינדעלע האט זיך געפרייהט"...

(„עניים ואביונים", 103,102)

לעזענדיג אזעלכע שמועת'ן, וואלט איהר געקאננט מיינען, אז דאס קוממט פאר צווישען דריי מאמזעלן, צווישען קורסיסטקעס, וואס שמועה'ן וועגען אייגענעם טרוד, וועגען זעלבסטשטאנדיגקייט, שיער, שיער וועגען עמאנציפאציע... נישט צווישען שלעפערינס...

דאריבער און איבער נאך אזעלכע פעהלערן, נעהמען מיר דעם ראמאן „עניים ואביונים" און זיפען איהם איבער דורך א זיפ; די מעזיסעטקע מיט די קלייען ווארפען מיר ארוים, און דאס וואס מיר לאזען איבער איז נישט קיין סך, טאקע גאר נישט קיין סך, אביסעלע, נאר עפעס רעכטס און גוטס; עס איז בעססער אביסעלע און גוט, אלס א סך און דער רוח וויים וואס...

די אביונים ווערען ביי ספעקטאר'ן איינגעטהיילט, אזוי ווי ביי אבראמאוויטש'ן, אין 3 קלאססען: אביונים איינוואהנער, וואס פאהרען נישט ארוים פון דער שטאדט אין ערגעץ, און מחמת זיי זענען נישט קיין „וועלט־מענשען", מיינען זיי, אז אללע בעלי בתים מיט די היזער, מיט די מסחרים, מיט אללעם — איז בעשאפען געווארען נאר פון זייערטוועגען, דאס הייסט: זיי זאללען האבען ביי וועמען צו בעטלען.

אפשר מיינט איהר, אז די דאזיגע לייט זענען ביי זיך, חלילה געפאללען? חס ושלום! זיי זענען נאך גרויססע בעלי גאוה'ניקעס, אויך מיוחסים, „אתה בחרתנו'קעס", רופט זיי אן ספעקטאר...

„פריוט מיינען אנדערש וועגען א יודישען אבען, וועט ער אייך באלד וויזען א גאנץ יחוס צעטעל, אז ער קוממט ארוים פון גרויססע לייט...

וועגן איהר גיט איהם א נדבה, זאלט איהר גיט מיינען, אז איהר טהוט איהם א טובה, פונקט פאר קעהרט, ער טוהט אייך די גראסטע טובה, דענן וואו וואללט איהר גענומען „עולם הבא" אויף יענער וועלט, ווען ניט די נדבות וואס איהר גיט די אביונים"?...

(„עניים ואביונים, 109,108).

די צווייטע קאטעגאריע ארעמע לייט ווערען אנגערופען ביי ספעקטאר'ן „עמיגראציאנע *) אביונים", וואס פאהרען אום די וועלט, און זייער לעבענס געשיכטע איז אפטמאל זעהר אינטערעססאנט, דענן אזעלכע אביונים זענען, מייסטענטהיילס, יורדים, געפאללענע לייט, אונגליקקליכע מענשען געביך. צווישען די עמיגראנטען גופא זענען דא פוסגעהער און די וואס פאהרען מיט זייער אייגען פערד און וואגעל, דאס זענען די צווי געוויססע סארטען ארעמע לייט, וואס ביי אבראמאוויטש'ן הייסען זיי „פיעהאטע און קאוואללעריע".

דער ארעמאנן מיט'ן פערד און וואגעל—זאגט ספעקטאר—געהט מעהר צו פוסס אלס דער פוסגעהער, דענן זיין פערדעל איז אויך או'א'נ־אונגליקקליך בעשאפפניס, ווי דער בעל הבית אליין, און דא ניט אונז דער מחבר פונ'ם „עניים ואביונים" זעהר א ריכטיגעס בילד, ווי דאס פערדעל נעביך ווערדט אויסגעריססען, פערשווארצט, אזוי לאנג ביז עס פאללט, עס ציעהט זיך אוים און עס בלייבט אט דא, אונטערן לעהמענעם בערג, וואס עס געפינט זיך כמעט אין יעדער יודישען שטאדט ביי'ם אריינפאהרען.

---

*) א נייעס ווארט צו בעצייכנען הערומטרייבענדע ארעמע לייט. מיר ווייססען ניט אין וועלכען ווארטערבוך דער הערר ספעקטאר האט עס געפונען.

„מענשען ליגען זיך אן אויף דער טראַורינער סצענע, קוקענדיג אויפ'ן אויסגעצײגענעם פערד, אויף דער אומגליקליכער מוטער מיט די קינדער; גוטע מענשען בעקומען רחמנות; מען שפאַנט איין איין אנדער פערד און מען פאַרפיהרט דעם ייִדען אין שולהויף...“

(„עניים ואביונים“ 113).

די בעאַבאַכטענדע לעזער האָבען געװיסס בעמערקט, אז אינ'ם ראָמאַן „עניים ואביונים“ פון ספעקטאָר, שײנען זיך אָב װי אין א שפּיעגעל, די־זעלבע טיפּען, װאָס מיר געפינען בײ אבראַמאָװיטש'ן; די אָרעמע לײט — כמעט די זעלבע „פּעהאַטע מיט דער קאָװאַללעריע“, װאָס אין דעם ביכעלע „פישקע דער קרומער“, דאָס פערדעל, דאָס אומגליקליכע פערדעל, װאָס איהר בעגעגנעט אזוי אָפט בײ אבראַמאָװיטש'ן א. ז. װ. — מיר װיללען חלילה נישט חושד זײן דעם ה' ספעקטאָר...; עס קאָן זעהר זײן אז ספעקטאָר האָט, שרײבענדיג דעם „עניים ואביונים“, נאָך גאָר נישט געזעהען דאָס װערק פון אבראַמאָװיטש'ן, מיר װיללען נאָר זאָגען דאַמיט, אז עס טרעפט זיך אָפט מאָל, אז צװײ פערשיעדענע חוזים זינגען אויף אײן שטײגער,; האָטש אונזערע חכמים זאָגען, אז צװײ נביאים זאָגען נישט גלײך, מיט אײן סגנון, נביאות...

טײסטעריש איז איבערגעגעבען בײ ספעקטאָר'ן, אינ'ם ראָמאַן „עניים ואביונים“, די נסיעה פון אײן עמיגראַציאָנס אָרעמאַנן פון דער שטאָדט קישינוב קײן אָדעססא, װאָס האָט געדױערט נישט מעהר און נישט װעניגער װי 7 יאָהר!

נאָך שאַנער בעשרײבט אונז ספעקטאָר, אינ'ם זעלבען ראָמאַן, די אינטריגעס, װאָס עס טהוען זיך אָב צװישען די הײמעשע קבצנים, װענן עס פער־בלאָנזעט צװישען זײ א פרעמדער שלעפער.

„װײטער נײע זלידנים! װאָס פאַר א שנעי פאַרטראַגט זײ אהער? גלײך װי מיר שעפען דאָ גאָלד, און עס איז הײנט דאָ װײניג קבצנים! װאָס פאַר א רוח ברײנגט זײ צו אונז?

— קוק נאָר אָן, װי זי קוקט זיך עפּעס אומעדום ארום; פונקט װי זי איז דאָ געקומען צו איהר מאַמעס װײנגערטנער! — איהר קוקט אָן אײנער איהר רחמנות פנים? פרוװט האָט רחמנות אויף די בראַדיאַגעס, װעט איהר זעהן, אז דער נאָך װעט זי זיך מיט עזות שטעהען פריהער פון אײך אין די טהירען אויס־װאַפּען די בעסטע נדבה... אָ! איך קען זײ שוין די לײט! — אױ, האָב איך זײ פײנט! טאָמער װײסט איהר װאָס שלעפּען זײ זיך ארום? זײ װענן אזױנע פרעסערס און האָבען אזעלכע גרױסע אױגען, אז עס איז זײ קאַרג די גאַנצע װעלט, מע דאַרף זײ טרײבען װי די הינט!...“

(דאָרט 212, 213).

יעצט רבותי, זעהט איהר װי אינטערעסאַנט עס איז צו לערנען דעם דלות. דענן ער אָפּענט פאַר אונז א נײע װעלט, די צװײטע װעלט, װאָס מיר זעהען דאָ אינ'ם מיטעל'ן קלאַסס, אינ'ם האָכערן קלאַסס, צװישען גאָר די גרױסטע, צװישען מענשען, צװישען משפחות, צװישען שטאָדט, צװישען גאַנצע פאָלקער דאָס װערדט אָנגערופען די מלחמה פונ'ם לעבען (борьба за существованіе), דער בעװיסטער חוק פון דער נאַטור, אויף װעלכען, װי דער גרױסטע געלעהרטע „דאַרװין“ זאָגט, עס איז געגרינדעט דאָס גאַנצע לעבען פונ'ם מענשען, פון חיות ועופות און אפילו פון בױמער און פון גראָז...

ניט אומזיסט זאָגט ספעקטאָר'ס גוטער בעקאַנטער („עניים ואביונים“ 105,107):

„... בײ זײ, בײ די אָרעמע לײט קאַנט איהר געפינען מעהר לעבען, װי בײ אללע אנדערע מענשען. פרוװט בעקענט זיך נאָר מיט זײ נעהענטער, פרוװט לעבען צװישען זײ; באַמערקט אללעס, װעט איהר זעהען, אז אין יעדען קבצן, אין יעדען שלעפער געפינט זיך א גאַנצע װעלט לעבען; זײ זענען די גרױסע חהאַליעס פונ'ם גרױסען לעבענס טײך, אז פון גאַנץ װעג בעגעגנען זײ נאָר גרױסע שטײנער און סקאַלעס; זײ הערען נישט אויף צו האַלטען מלחמה איבער דעם שטיקעלע ברױט; עס איז נאָר צום װאונדער'ן זיך, װי די לײט זענען אום שטאַנד צו דער לעבען זײער עלטער בײ אזעלכע אומשטענדען! א קלײניגקײט אָפּ לעבען צעהנדליגער יאָהרען און קײן מאָל ניט זײן זאַט מיט'ן שטיקעל ברױט?!...“

„און בעמערקט — זאָגט װײטער ספעקטאָרס גוטער בע־קאַנטער — באַמערקט, אז צװישען יודישע קבצנים און שלעפערס און צװישען אללע אנדערע קבצנים און שלעפערס איז א גרױסער אונטערשיעד: צװישען אנדערע נאַציעס װערען שלעפערס אזױנע, װאָס האָבען אין זײער לעבען געהאַט אסך צרות, סוף כל סוף נעהמען זײ זיך צים פלאַשעל, צום טרונק; אײנער האָט אומגליקליך געליעבט, האָט ער זיך גענומען צום פלאַשעל, דעם אנדערען האָט דאָס װײב אװעק געװאָרפען און האָט איהם איבער געלאָזט די קינדערלאך — האָט ער זיך געכאַפּט צום טרונק א. ז. װ. און אזױ לאַנג זײען זײ דאָס פלאַשעל, ביז זײ װערען ענדליך קבצנים און שלעפערס...“

מיט דער פילאָזאָפיע איז ניט אזױ גרינג מסכים צו זײן; דענן װאָס איז די נפקא מינה, פון װאָס דער דלות נעהמט זיך? און דער, װעלכען דאָס געליעבטע װײב האָט אװעק געװאָרפען. פערדיענט דענן ניט קײן מיטלײד? און אויף דעם, װאָס האָט אומגליקליך געליעבט און האָט זיך פאַר צרות גענומען צום פלאַשעל, איז דענן נישט קײן רחמנות? הונגעריגע און זאַטע, צופריעדענע און אונצופריעדענע, גליקליכע און אונגליקליכע איז דאָ אומאומדום בײ יעדע־

פאָלק; דער חילוק איז נאָר אין דעם, װאָס בײ אונז, ייִדען, איז דער דלות גראָססער אלס אומאומדום. נאָר מיר האָבען פערגעססען, אז דאָס זאָגט אונז ספעקטאָר, אים נאָמען פון זײנעם גוטען בעקאַנטען... —

דער סאַדאַגאָראַ'ר צדיק און זײן הויף.

(א זכרון פון א נסיעה פון פּאַרצאָ.)

II.

די גרױססע מאססע פון די חסידים־זועלער צוטהײלט זיך אויף צװײ מדריגות — אויף נ ו ת נ י ם און אויף מ ק ב ל י ם. דאָס איז ממילא מובן, אז ברענגען ברענגט מען מעהר, אלס מען פיהרט הערויס. דעם צדיק'ס משפחה פון סאַדאַגאָראַ איז רײך געװאָרען פון די פדיונות (קװיטלעך) און דער חדר „אויסטראַן קאָען“ (אָסטערדײַכישע אבטהײלונג) אין דער ענגלישען באַנק, װײסס געװיס צו ערצעהלען, װי פיעל די משפחה האָט געקאָנט אבשפּאָרען פון די פדיונות און קרבנות, װאָס די פרוממע חסידים ברענגען דעם רבי'ן. צו דערזעלבען צײט װאָס איך בין דאָרט געװען, האָט דער סאַדאַגאָראַ'ר צדיק געשיקט אין רומא, דעם פּאַפּסט לעאָ XIII, צו זײן חג היובל א שאָנעם סדור, אויף פּאַרמעט געשריעבען און געבונדען אין סאַפיאַן מיט אבנים טובות אויסגעלעגט, און דער פּאַפּסט האָט אָנגענומען מיט שמחה די מתנה.

אין װיכטיגע ענינים שיקקט דער רבי פונאַנדער זײנע משולחים. מען האָט מיך אויפמערקזאַם געמאַכט אויף א פּראַכטװאַגען װאָס איז געשטאַנען אין הויף, פון װעלכען װאָגען האָבען עטליכע געזונדע יונגען געשלעפּט א סך פּאַקק מיט סחורה, װאָס רבי אברהם'ס משולח האָט אײנגעקױפט אין אַפּאַטאָ, סאַרעדאַ און אליקאַנטע. דאָס זענען געװען די טהײערע װײנען, װאָס דער איש־מהימן פון דעם רבי'ן האָט געפיהרט פון אזױ װײט, אונטער זײן שמירה, עס זאָלל ניט װערען קײן יין־נסך. עס איז אויך ממילא מובן, אז דער רבי האָט זיך זײן אײגענעם לײב־דאָקטאָר, װעלכער איז אללײן א קדוש: ער שרײבט ניט קײן רעצעפּט אום שבת, נור ער געהט אלײן אין די אפּאַטהעק און בעשטעללט די רפואות, װעלכע װערען געקאָכט אין כשר'ע כלים און זאָלבען װערען געמאַכט מיט כשר'ע גאָנזשמאַלץ. פון די נײע מעשי־שטן,

װאָס האָבען יעצט, בעװונותינו הרבים, פערפלײצט די זינדיגע װעלט, האָט דער רבי בײ זיך נור אײנ־געפיהרט א'ן אײגענע טעלעפאָהן־און טעלעגראַפהען־ליניע און א האַנדפּרעסס.

די גרױססע פדיונות געהען על פי רוב פון רײכע רוססישע חסידים. אזוי האָט, למשל, מיט אלטאָג פאַר מײן זײן דאָרט, דעם רבי'ן א מאַמין געבראַכט א פדיון, 200 אימפּעריאַלען אין גאָלד. נור, חלילה, ניט דער רבי האָט עס צוגענומען, דענן „ער זאָלל לעבען“ איז זיך ניט מתעסק מיט אזעלכע שטותים; דאַרויף איז דאָ א גבאי, װעלכער ניט שוין אָב דין וחשבון פאַר דעם כסא הכבוד. אָבער אויך די קבצנים קומען ניט אָהן קרבנות צו'ם מזבח פון דעם צדיק, אז זײ קומען זעהען זײן הײליג פּנים. נאַטירליך, װערדט דער טאָפּ ניט פעטט פון אזעלכע קרבנות, דען דער קבצן ברענגט א פדיון פון א גילדען אין קופּפערנע מטבעות, און עססט אויף בײ'ן רבי'ס טיש פיר דרײ גילדען.

* * *

אין דער „עזרה“ (פאַרצימער) פון דעם רבי'ס „היכל“, (פּאַלאַסט) שװיבלעך און גריבלען יהודים אין לאַנגע קאַפּאָטעס. דאָס זענען דעם רבי'ס אדיוטאַנטען: לערינגעהער און שכורים, װי די באַקסים־קאַװאַללערען (מקבלי שיחר), פון װעלכע מען איז אונזיכער אין די פאַרצימער פון די טורקישע בהי־פקידות. זײ קומען פון מרחקים, װאו זײ האָבען געלאָזען װײבער און קינדער הונגערן און זענען געקומען צום רבי'ן, אום זײנער הײליגקײט צו דיענען.

צװישען די עולי־רגל'ניקעס זעהט מען זיך אָן אזעלכע מינים מענשען, אז עס נעהמט פּשוט אָן פאַר'ן הערצען. דאָ זעהט איהר אײנעם אויף צװײ קוילעס מיט א גוף'ל, װאָס מען פערשטעהט ניט װי אזױ דאַרט האַלט זיך אויף די נשמה; באַלד זעהט איהר א פּאַאר ברענענדיגע אויגען פון אונטער א גרינעם פּאַפּיער; דאָ שטעהט א'ן אָבגעמאַגערטער מענש'ל מיט א גרינעם פּנים און מיט א בויך װי א פּאַסס, געשװאָלען פון דער קראַנקען לעבער — און נאָך אזעלכע מינים קאַליעקעס, שטומע־עגע און עלענדע, זקנים און נערים, װעלכע קריעכען ארום װי פון די נאַרעס, רוקקען זיך אונטער דער פערענאַנדקא, און חאַפּען זיך געשװינד ארום צוריקק, אז זײ דערזעהען דעם באָזען בליקק און דערהאָרען דעם שטורעמדיגען קול פון דעם גבאי, װי די שרצים, הערויסקריעכענדיג פון דעם טױגעלאך, אז

Прибавленіе къ „Еврейскому Народному Листку" № 44

ביילאגע צום יודישען פאלקס-בלאטט.

1 (13) Ноября 1888 г. № 44. דיענסטאג, ט' כסליו תרמ"ט.

אינהאלטס-פערצייכניס:

עולם הפוך, פון נחבי בן ופסי המכונה גח"ל.
דער יודישער דלות. אין די בעסטע ווערקע פון אונזערע פאלקס-שריפטשטעללער. פון שלום עליכם.
אנמערקונג פון דער רעדאקציע.
תירוצים, פון מ. ל. לילענבלום.
די אללעגאריע פונ'ם תלמוד פון י. לעווי.
הערבסט-ליעדער. פון ש. פרוג.

	טאג	וואכען-קאלענדער	רוסי'	אייר.
ט	דיענסטאג	כסליו נאוועמבער	1	13
י	מיטטוואך	שקיעת החמה פרייטאג:	2	14
יא	דאננערסטאג	אין פעטערבורג 3 ש' 54 מ. „ ווארשוי 4 „ 6 „	3	15
יב	פרייטאג	„ ווילנא 4 „ 9 „	4	16
יג	שבת	פרשה וישלח	5	17
יד	זונטאג	. . . .	6	18
טו	מאנטאג	. . . .	7	19

עולם הפוך.

אמת'ע בילדער פונ'ם יודישען לעבען.

פון נחבי בן־ופסי, המכונה גח"ל.

(פארזעטצונג פון № 43)

ה.

רבי שאפטיל הרעובת'עס בן-יחיד'ל האט שוין געקראגען „שכל", אבער זיין „שכל" האט זיך אנדערש אויסגעלעגט. דאס איז געווען דער „שכל" פון דער בת-כהן וואס לעגט זיך אוים מיט א „ת" און מיט א „ח", ד. ה. „תחל", ווי עס שטעהט אין חומש, פ' אמור פסוק ט'. עס האט זיך עפיס אנגעפאנגען צו הערען ניט קיין גאנץ שאנע מעשים; און וואטש קיינער האט זיך ניט ערלויבט צו זאגען דאס רבי שאפט'לען, נור די הנהגות פון דעם בן-יחיד, דאס געלד, וואס פלעגט אפט פעהלען פון דער קאססע, וואס די מאראס שפרינצא אלליין האט געפיהרט, האבען שוין אלליין אויפגעוועקט א חשד ביי די עלטערן געגען בן-יחיד, און נאך פיעלע שוב-הדעת'ן איז געבליעבען, מען זאלל דעם בן-יחיד'ל אוועק שיקקען קיין תל-תלפיוה, אין פאנסיאן פון דער מאראס וואהלגעמוטה — וואס מען האט אויך מקיים געווען.

אין עמק-השדים, וואו אללע יהודים, ווי געוואהנליך, זענען „בוחני לבבות", קלארען וואס עס ליגענט ביי יעדען מענשען אין הערצען, האט מען באלד אנגעהויבען צו רעדען בסוד, אויפ'ן אויהער, (בקול-רם האט מען פחד געהאט צו רעדען) אז רבי שאפטיל און מאראס שפרינצא האבען דא עפיס א שטיקעל מחשבה-זרה מצד רבי אריה-ליב'ס בת-יחידה; עס האבען זיך שוין געפונען וועלט-פערזארגער, וואס האבען מיט א מויל פון ... עס האט זיך עפיס געהערט ווי א מין שמחה, געזאגט: „א רחמנות געבויך, אויף רבי אריה-ליבען; זיין בת-יחידה איז שוין א פערטיגע; אריה-ליב וועט שוין מסתמא בקרב זוכה זיין צו זעהען א דור פון זיין טהייער קינד..." נור עס האבען זיך אבער געפונען אויך אזעלכע, וואס האבען געאנטווארט: „האט קיין פחד ניט רוואלע, נישט קשה, איז ניט פון וואכס געקנאטעטען אהא! חיים'ל וועט ניט דער די צוהן אונטערבעלפען עה'דער ער וועט קאנען איינבייססען!".

* *
*

די האוה וואס יהודים, בכלל, האבען צו קריעלען צו'ם „עמוד", איז אללעמען בעקאננט תעלכער יהודי האלט זיך ניט פאר א „יודע-נגן"

דעם מאמר חז"ל מיט דעם פראסטען פשט, זעהט עס עפעס אויס ווי א בבא-מעשה, א לעגענדע, ווי די ששותים, וואס א ניאנקע רעדט אײַן קלײנע קינדער; נור אז מען פערגלייכט עס מיט דער איצטיגען מעדיציניש֊ען לעהרע וועגען באקטעריען, פערשטעהט מען ערשט רעכט דעם אמת'ן פשט פון דעם מאמר און מען זעהט ווי גרויס די חכמה איז געווען פון אונזערע חז"ל, ווי זיי האבען שוין לאנג געוואוסט דאס, וואס מען געפינט עס יעצט פיר א המצאה, אזוי ווי מען וואלט אמעריקא געפונען. אבא-בנימין האט שוין דאמאלס ערקלערט אז די מזיקים וואס די תנאים האבען געזאגט, אז מען זאלל צוליעב זיי ניט אריינגעהען אין א חורבה פון סכנה וועגען, זענען ניט שדים, ווי דער המון-עם מיינט, וועלכע אבער זענען גאר במציאות ניט'א, נור דאס זענען די באקטעריען, וואס געפינען זיך אין א חורבה, וואו די לופט איז געוואהנליך פערדארבען — און, אום בעססער צו בעצייכנען די כונה, וואס ער מיינט דאמיט, זאגט ער, אז דאס אויג קאנן זיי ניט בעמערקען, דענן זיי זענען זעהר קליין און זענען פולל אין דער לופט. אז מען וואלט עס קאנגען זעהען מיט די אויגען — זאגט ער — ד. ה. אז זיי וואלטען שוין געווען ענטוויקקעלט אזוי, אז דאס אויג זאלל זיי שוין קאנגען בעמערקען, וואלט די לופט שוין געווען אזוי פערדארבען, אז דער מענש וואלט ניט געקאנט אטהמען און וואלט עס ניט אויסהאלטען. דא קוממט אביי און איז מפירש דעם מאמר פון אבא-בנימין און ערקלערט, אז די באקטעריען זענען פולל אין דער לופט און דינגלען אונז הערום פון אלע זייטען, ווי די קאנאלען ארום די וויינפעלדער, און רב-הונא ז"ל, אז דאס האט שוין געמיינט דוד המלך וואס ער האט געזאגט „יפל מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש", אז גאט ב"ה אלליין פערניכטעט מיט דער טבע די באקטעריען, וואס פליעהען הערום אין דער לופט פון מענשען, ער זאלל ניט איינאטהמען אין זיך. דאנן קוממט רבא און ערקלערט די פערשיעדענע קראנקהייטען וואס קוממען הערויס פון די באקטעריען און זאגט דאביי, אז די ענגשאפט ביי א דרשה אין בית-המדרש, איז דארום ווייל די לופט ווערדט דארט פערדארבען פון די מענשליכע אויס-דינסטונג, ווי למשל, דער שווייס א. ד. ג. און דאדורך בילדען זיך אין דער לופט די באקטעריען — און נעהט נאך ווייטער: אז קליידער קאנגען זיך אויך רייססען, אז מען זיצט אין א שלעכטער לופט, ווייל די באקטעריען אין דער לופט פרעססען אויף די מאטעריע, אדער עס העבט אן דאדורך צו פוילען — און דאמיט וויל ער ווייזען, ווי גרויס די סכנה איז פון די באקטעריען פיר דעם מענשליכען גוף, וואס איז, נאטירליך, א סך צארטליכער אלס מאטעריע.

נור ניט דאס זענען מיר אויססען צו ערקלערען אונזערע לעזער. אט דער ד"ר ווינצענצא טאססינארי האט געמאכט בחינות מיט פערשיעדענע באקטעריען פון פערשיעדענע קראנקהייטען, אינדעם ער האט אין א נאשע טוך אריינגעלעגט פערשיעדענע באצייללען און דאס טוך אריינגעלעגט אין א ראהר וואס איז אהנליך צו דעם קנה-ושט פון א מענשען און דארויף געלאזט רויך פון ציגארען און פאפיראסען — און אין א משך פון א געוויססער צייט, האט ער געפונען, אז אנדערע באקטעריען, אדער מיקראבען, ווי למשל, די באצייללען פון חלי-רע און טיפהוס, ווערען אים גאנצען פערניכטעט דורך דעם רויך, און אנדערע, ווי למשל, אייטער-באצייללען און מילץ-באצייללען ווערען פון דעם רויך פערהינדערט אין דער ענטוויקקלונג: די ערשטע אויף 72, און די לעצטע אויף גאנצע 100 שעה. L.

בריעף-קאסטען.

פאלגענדע שירים וועלען ניט געדרוקט ווערען:
„שמעון בן טובים", „אך ווי מענשען זענען דומם" פון י. מישקאו—קי אין ולאטאפאל. „די אויסגע-האקקטע ביימעלעך" פון ם. ה—ק—ק אין ביעלץ. „א נייע צחיינ" פון ז. ח. באלבי—ק אין ביעלץ. „רחל מבכה על בניה" פון ישראל בר—לן אין דריססא. „דער סוחר", „דער קראמטער", „די קינדער אין חדר און אין בית-המדרש", פון יעקב הורוויטץ.

Издатель И. С. Леви. Редакторъ д-ръ Л. О. Канторъ. Herausgeber I. Levi. Redacteur Dr. L. Cantor.

די אדרעססע פון דער רעדאקציע:

Въ редакцію газеты „Еврейскій Народный Листокъ", въ С.-Петербургѣ, Большая Подьяческая № 35. | An die Redaction der Zeitung „Jüdisches Volksblatt," in S.-Petersburg, Grosse Podiatziskaja, Haus № 35.

Дозв. ценз. С.-Петербургъ 24-го Октября 1888 г. Типографія И. С. Леви и К°., Больш. Подъяч. д., 35

וואס פערשטעהט גענאנג? יעדער יהודי האלט זיך פיר א גרויססען מבין אפילו אויף א'נ־ענין, וואס ער האט פון איהם קיין שום השגה ניט. מען ערצאהלט פון א געוויססען לעהרער אין איינער פון די געוועזענע ראבבינער־שולען, אז ער פלעגט זאגען „איך קאנן אפילו ניט שווימען, אבער איך פערשטעה' שווימען" — און ווער רעדט שוין ארום זיננען! אפילו א'נ־עני המחזיר על הפתחים, א'נ־ארעם־מאנן, דאס טרייבט זיך הערום אין די הייזער, רעכענט זיך אויך פיר א יודע־נגן, נור ער האט קיין העזה ניט הערויסצוווייזען דאס פאר דעם עולם; ער ווייסס, אז „חכמת המסכן בזויה", די חכמה פון ארעם־מאנן איז פעראכטעט. דאפיר אבער, ווי דער ארעם־מאנן ווערדט רייך — ווערדט ער שוין אויך א זיננער.

נאטירליך, האט רבי שאפטיל תערובת, אלס דאך א יהודי, ניט געקאננט זיין אין דעם ענין א „יוצא מן הכלל", א'נ־אויסנאהמע, און ווי ער איז געווארען א'נ־עשיר האט ער געקראגען א שטארקע השוקה צו'ם עמוד, און די תאוה פלעגט ער אללע מאל ממלא זיין צו זיינע יאהרצייטען.

ווי מיר ווייסען שוין א ביססעל די ביאגראפיע פון רבי שאפטל'ען, פערשטעהען מיר שוין מסתמא גאנץ גוט, אז רבי שאפטיל האט ניט געקאננט געדענקען די יאהרצייטען פון זיינע עלטערן; זייענדיג א משרת'ל כמעט פון די קינדעסיאהרען אן, האט איהם געקאננט ליעגען אין זיננען צו געדענקען די יאהרצייטען פון זיין פאטער און מוטטער? שאפקע דער משרת איז אבער געווארען רבי שאפטיל תערובת, און עס האבען גדארפט בעשאפפען ווערען צוויי יאהרצייטען מיט צווי, וואטש פרעמדע, קברים, אויף וועלכע ער זאלל קאננען שטעללען מצבות מיט שורים פון אונזערע בעסטען משוררים, וועלכע האבען זיך אפילו געלאזט גוט בעצאהלען, אבער דאפיר האבען זיי הערויסגעגעבען זייערע בעסטע כחות אין די „עפיטאפהיען" אזוי, אז מען פלעגט בכיון פאהרען פון מרחקים לייענען די מצבות, ביז זיי האבען זיך מרחם געווען אויף דעם עולם און האבען געלאזט אבדרוקקען די „עפיטאפהיען" אין זייערע חבורים, כדי דער עולם זאלל זיך ניט מרבה בהוצאה זיין צו פאהרען אויף קברי־אבות פון רבי שאפטיל'ס פרעמדע עלטערן.

אונזערע לעזער וועלען שוין געוויסס דאס אויך פערשטעהען, אז רבי שאפטיל האט זיך גע־דארפט אויסקלייבען צו זיינע נייע יאהרצייטען בע־וואוסטע טאג אין יאהר, וואס זאללען זיך בעססער

געדענקען: מען איז א מענש א טרוד, מען איז פערהב'עט גאנצע טאג אין די עסקים, קאנן מען באמת געדענקען א פראסטען „יא"ו שבט", אדער „זיין חשון"? אנב קאנן דאס, ווי אויף צו להכעיס, אויסקומען אין א מארק־טאג, בעת מען האט קיין האנד ניט פון גרויסס פרנסה, און דא, נא דיר, לויף מיר א ביססעל מנחה דאבנען! נאטירליך האט רבי שאפטיל, אלס פראקטיש־קלונער מענש, דאס פארויסגעזעהען, און האט זיך אויסגעקליעבען צוויי אזעלכע טאג, וואס זאללען איהם גוט ליעגען אין זיננען, און זאלל זיי געדענקען ניט ווילענדיג: נאך דער מאמען האט ער בוחר געווען חמשה־עשר בשבט, לוכר, אז זי האט געהאנדעלט מיט פירות, ד. ה. זי פלעגט הערומטראגען וואלדאפפעלעך צו פערקויפען, און נאך דעם פאטער האט ער אויס־געקליעבען דעם ערשטען טאג ראש־חודש אלול, לזכר אן זיינע קצבות, וואס ער האט געססחר'ט מיט בהמות, וואס פון זייערע הארנער מאכט מען די שופרות (די שונאים האבען אפילו געזאגט בסוד, אז דער פאטער פלעגט קיילען נור דקות, ד. ה. א קאלבעל, א שאפסיל, אדער א ציגעלע, און צו שחיטה־נסות האט ער קיין מאל ניט זוכה געווען).

אין דעם יאהר, וואס מיר דערצאהלען דא פון דער סיבה וואס עס האט געטראפפען אין „עמק־השרים" איז גראד, עפיס ווי אויף צו להכעיס, געפאללען ראש־חודש אלול אום שבת, און עפיס ווי א מעשה שטן, האבען די „עמק־השרים'ער גבאים פון שול פערגעססען אן די גאנצע מעשה, אז רבי שאפטיל תערובת האט דעם טאג יאהרצייט, און דאבענט פאר'ן עמוד. דאס איז אבער גוט א „השערה בעלמא", ווענינגסטענס האבען זיי, די גבאים, אלליין זיך פעראנטווארט, אז ווי איז דאס גאר פון זיננען הערויס": זאללען מיר אזוי, רבש"ע — האבען זיי געזאגט — ניט וויססען פון צער און פון דלוה, ווי מיר האבען אונז גאר פער־געססען אן די מעשה פון רבי שאפטיל'ס יאהרצייט". נור די ניט־מאמינים זענען זיי חושד, אז זיי האבען געהאט א מחשבה־זרה, אז רבי שאפטיל וועט זיך ניט חאפען דאבנען שבת פאר'ן עמוד, וויל... נו, וואס מאכט עס אויס; מאלא וואס מען רעדט! נענוג, אז די גבאים האבען געהאט דעם שטוה צו בעשטעללען דעם נייעם בעל־תפלה, ער זאלל שבת־ראש־חודש־אלול דאבנען צור פראב":; און דאפון איז שיער ניט הערויסגעקוממען א חורבן,

ווי פון דעם הרנגול מיט דער תרנגולתא, פון דעם האהן מיט דער הוהן.

איך זעה', אז איהר, געעהרטע לעזער, ווילט שוין וויססען, וואס דא איז פארגעפאללען, און האלט שוין אויסגעשטעללט נאז און אויהערן; נור האט א ביססעל געדולד און ווארט אויף א'נ־אנדער מאל; דענן איך בין היינט זעהר מיד, און מוז מיך אביססעל אויסרוהען.

(פארטזעטצונג פאלגט).

דער יודישער דלות.

אין די בעסטע ווערקע פון אונזערע פאלקס־שריפטשטעללער.

פון שלום עליכם.

ו.

שאצקעס.

(דער יודישער פאר פסח)

רבותי, דא האט איהר ווידער א ריכטיגעס בילד פונ'ם טרויעריגען יודישען לעבען, פונ'ם פינסטערן יודישען דלות, נאר, ווי מייסטערהאפט איז דאס איבערגעגעבען; ווי פראכטפאלל איז דאס אויפ־געזעטצט!

אויסהארען א לאנגען מוסר, אפילו פונ'ם בעסטען מגיד, קאנן אויך נמאס ווערען; נאר הארען לצנות, גלייכע ווארטלעך, אפטמאל שטעכענדיגע, און זעהען בעקאננטע, ריכטיגע, נאטירליכע בילדער פונ'ם אמת'ן לעבען, דערפון ארא נעהמען זיך א גוטען מוסר אויך, אגב אויסהארען א גוטע עצה אויך, א'נ־ערנסט ווארט פון א גוטען פריינד — דאס, דאכט מיר, קאנן נישט נמאס ווערען קיין מאל, און אט דא ליעגט, נאך אונזערער מיינונג, די [ג]אנצע קונסט פונ'ם סימפאטהישען קריטיקער און [ס]אטיריקער, „שאצקעס", וועלכער האט אפילו אין [ל]אנג פערבארגען זיין נאמען; אט אין דעם [ג]עשטעהט דער גאנצע אנטיק פונ'ם „יודישען פאר [פס]ח", אין וועלכען דאס ערענסטע מיט דער [ש]ירע, דאס בעדויערן מיט'ן וויטץ, דאס גמרא־[ש]ל מיט'ן גלייך־ווארטעל געהען האנד אין האנד

געבונדען, אזוי צוזאמען געשלאססען, אז קוים האט איהר בעטראכט דאס טרויעריגע פון דער בעשרייבונג — אהא, ס'איז שוין דא ווידער א וויטץ, ווידער א הומאריסטישע בעשרייבונג און איהר לאכט שוין ווידער; נור אויך דאס לאכען האלט ניט צו לאנג אן, דענן באלד בעגעגנעט איהר זיך ווידער מיט דעם דלוה און איהר פערליערט דעם אפפעטיט צו'ם לאכען. א. ז. וו. . .

נאר למאי זאללען מיר דאס סתם לויבען אין דער וועלט אריין? ניהי ספר ונחזי — לאמיר אפפענען דאס בוך און לאמיר זעהען צו האב איך רעכט, צו ניין?

„איינע א שכנה, א פיסקעוואטע און א שטיקקעל זאגערין', מיט'ן נאמען „געלע די גלאטשערקע', האט אנ־געפאנגען צו האלטען א רעדע בזה הלשון:

— הערט נאר צו ווייבערלאך! איך ווייס גאר ניט, עס זאלל מיך אזוי קיין שלעכטס ניט וויססען, און אייך אויך, און אללע יודען, ווי איך ווייסס ניט, ווי אזוי עס וועט דא א מאל ווערען אין שטוב פסח? אהן עין הרע, יודישע קינדער זאללען געמעהרט ווערען, פינף געזינדליך, חלעבען . . . איך זאג אייך דעם אמת, איך שרעק זיך אביסעל איבער פאר היינטיגען פסח! מען דארף מארגען איה"ש אין מארק אויפגעבען שאנע עטליכע גילדען; א שטיקעל אינגריטשקע מוז מען דאך קויפען! וואס דענן? פונ'ם שטיקעל סטערווע, גאט זאלל מיך ניט שטראפען פאר די רייד, קען עפעס א טעם האבען די יויך? היינט פארגעסט ניט דאס ביסעל שמאלץ פון דער אינדיטשקע! נו, היינט קארטאפעל, ציבעלע, חריין? נו הויבט זיך אן א עסק בעטען געלד ביי מיין טהייערען מאנן, זאלל איהם אזוי ליעב זיין דאס לעבען, ווי מיר איז ליעב ביי איהם געלד צו בעטען, פאר געלט און פאר גרינט זאלל ער ווערען! מיינט איהר אפשר, אז ער וויל ניט פרעסען? קיין זאך געשוועלט איהם ניט; און צווישען זיך רעדענדיג, איז ער דען שטארק אומגערעכט? וואס פאר א טעם קאן האבען דאס עססען פון אזא שטיקעל אינדיטשקע? נאר פאר מיר איז אללעס גוט, אט מע טוהט אריין א ציבעלע, א קארטאפעל, ניט צופערזינדיגען, אבי געזונטערהייט עססען; קארעפאטקעס דארף איך? פון מיינעט וועגען וואללט איך מארגען. אז גאטט וועט שייקען דאס לעבען, נאר גיט געקאכט . . . נאר מיין צרה; אז עס וועט איהם חס ושלום נישט דער געהן זיין געשמאקטען האלז, וועט זיין אדום אויף, דענן ביי איהם איז אללעס אייגס: צו אין מיטען יאהר, צו ערב פסח, — ער מוס פרעסען, צו איהם האט דאס גיט . . . איך האב הנאה, אז דער אנדערער זאגט: „ער הארעוועט געביך;" פרעגט זשע אויף וועמען? טאקע אויף זיך אלליין מיט זיינע ממזרים, אזא עולם הבא זאלל ער האבען, וואסער עולם הזה איך האב ביי איהם..."

(דער „יודישער פאר פסח" 23,22).

אויסהארענדיג אז'א שאנעם מאנאלאג פון דער פיסקעוואטער ליטוואטשקע, קאננט איהר געוויסס סיגען, אז אועלכע זולל וסיבא'ניקעס, ווי די

ליטוואקעס זענען, איז גאר אויף דער וועלט ניט'א? האַרט ושע היטער, גאָר מיט קאָפּ (ווי שאצקעס זאָגט):

„דאָס אללעס איז ערשט אשטיקעל הקדמה צום גוף הספר, ד. ה. צום פסח זעלבסט, וואָס ביז ער קומט אָן וואַרפט ער ארויף א אימה ופחד אויף אללע יודען, פון רעסטוועגען מיינט איהר דאָך, אז עס וועט, חס ושלום, א שנאה צווישען די ליטוואקעס מיט די ליטוועטשקעס נאָך אזא חרטה אויפ'ן גאנצען שירוך? פע, חלילה! שרעקט אייך ניט; דער מאגן אלליין פארשטעהט דאָך אויך, אז ווי איז אביסעל געדעכט; עס איז דאָך פאַרט ערב פסח, און דערויף איז מען דאָך יודען... אונ זי וויעדער, אז זי האָט זיך דאָס הארץ אביסעל אָפּגעקיהלט, האָט זי זיך אויך מישב געווען: עס איז טאקע א רחמנות אויף איהם; עססען מוז מען דאָך עפּעס!... נו, איז געבליעבען א הסכם ביי אללע ווייבער מען זאָלל קאָכען וועטשערע; נאָר אזוי ווי עס איז שוין שפעט, דאַרף מען קאָכען א גרינגע זאַך; טרעפט וואָס? איהר קאָנט אוודאי טרעפען א פרעזשענעצע פון א צעהגדליג אייער אונ דערצו טריפלאך אין הוילע מילך? א קשיה אויף אייך, וואָהלינער יודען? ניין, אסור, אין דער ליטא געהט דאָס ניט אָן! צו וואָס טויג עס בעקומען א שם פון א זולל וסובא? פאר א געלד-פרעסער? אונ ווער עסט באמת אין דער ליטא אזעלכע מאכלים? דער בעל טאקסע, אָדער א פּאָדראַטשיק, אָדער דער סבאָרשטשיק, אָדער איין ארץ ישראל משולח; אָבער א פּראָסטער יוד, וואָס איז זיך מפרנס פון זיין האָרעוואַנע, וועט זיך אזא ראָסקאָש ניט באַגעבען!... נו, אדרבה, וואָס זשע דען איז דאָס? דאָס איז א קרופּניק!..."

(דאָרט, 26,25).

וואָס איז דאָס פאר א מין מאכל קרופּניק? אויף דיעזע שאלה ענטווערט אונז שאצקעס בזה הלשון:

„א געריכט איז דאָ אין דער ליטא אונ מען רופט איהם „קרופּניק"; ער קאָכט א גאנצע וואָך אין אללע ליטווישע הייזער ווי דער סמבטיון; דריי מאָל א טאָג ווערט ער געקאָכט גאר אָהן אויפהערונג... אפשר ווייסט איהר, וואָהלינער אונ גאליציאנער יודען ניט, וואָס הייסט א קרופּניק אונ פון וואָס ווערט ער געמאכט? וועל איך אייך דערצעהלען: דאָס איז, גאר אָהן חרפה, גאלע וואסער מיט גרויפען, א מאָל מיט קאַרטאָפעל, אונ א מאָל אָהן קאַרטאָפעל, נישט קשה, מע טאָהר זיך ניט געוואָהנען נאָך געבען דעם האלז! דיזער קרויפּניק ווערט געקאָכט אָהן פלייש, דענן ווער פאַרמאָגט צו קויפען א פונט פלייש פאר 15 אָדער 16 קאָפּעקעס? דער פאר אָבער טוהט מען אריין אין קרויפּניק פאר א גראָשען שמאלץ אָדער פּוטער, אונ אָט דאָס עסט מען די גאנצע וואָך;... איהר ווילט אפשר קעגען די מוטטער, וואָס האָט געבוירען דעם קרויפּניק? דאָס איז די ארורה, די טאקסע, ימח שמה!..."

אונ אָט, ווי איהר זעהט, איז מען זיך אין דער ליטא נוהג א גאנצ'ן יאָהר אויך צו עססען נור

„מכות-בכורות" אונ דער חילוק צווישען מיטטען-וואָך מיט ערב פסח בעשטעהט נור דאַרין, אז ערב פסח טהאָר מען אפילו ניט שמועת'ן וועגען עססען:

— איהר ווייסט ווייבערלאך, שרייט א ליטוועטשקע אויף א קול, אז פון מאָרגען אָן בלייבט שוין, ברוך השם, נישט מעהר ווי דריי וואָכען צו פסח? בנאמנות די האָאר שטעללען זיך מיר קאָפּויר!..."

אונ אזוי העבט זי אָן צו שעלטען דעם מאַנן, שלאָגען די קינדער, קאָרעניען די שכנה, מיט וועלכער זי האָט געקויפט בשותפות דעם אינדריק, וואשען, רייבען, שקאראַרען, כשרה'ן די שאַפּעס מיט די באָנקלעך, אויסבריהען דאָס בעטט, אויפ-נאָהען א נייעס זאָקעל אויף די היילינגע פסח'דיגע מעהל אונ נאָך אונ נאָך פיעל ארבייט, ביז מען בלייבט אָהן כחות, אונ אז עס קומט די נאַכט, איבער פאללט מען קוים לעבעדיג אריין אין בעטט, איבער וועלכעם זיטצט דאָס פּאָאר פּאָלק (דער אינדריוק מיט דער אינדריוטשקע) אויף דער סידעלע אונ פּראַוועט חסידות...

אין דער פריה' געהען די מאַננער וויעדער אוועק ניכטער אונ מאכען פּיסס אין בית המדרש אריין; דאָרט, פערשטעהט איהר מיך, זענען זיי גרויססע מיוחסים, כּשי דער מגיד האָט אויסגעשווינדעלט פון „שיר השירים", וואו די שכינה האָט נישט מעהר וואָס צו טוהן, אלס צו בעריהמען זיך מיט דער „כנסת ישראל" אונ האלט פון די יודען גאָר א'נ-עולם וטלואו; אונ וואָטש זיי האָבען זיך אביססעל ניט שאָן בעהאנדעלט מיט'ן „עגל", דאָך האָט געזעהען דער דרשן צו קוועטשען איינינגע פסוקים, ביז זיי האָבען געמוזט מסכים זיין, אז ער, דער מגיד, אונ אָט די אללע הונגעריגע שכנים, וואָס ווערען אינ'ם דאָזיגען בוך בעשריעבען, זענען אויך געווען ביי קבלת התורה, („ער האָט חשק!" מהום זיך שאצקעס א זאָג מיט א ווינק...)

עס פערשטעהט זיך, אז נאָך אזא קאָמפּלימענט פון דער „שכינה" ווערדט דער יוד ביי זיך „אביססעל תקיף" דענן עס איז עפּעס א שפּאַסס — זיין א תקיף ביי דער שכינה?! דער וויל דאַררען ניי, „די הונגעריגע שיר השירים-מיוחסים" (ווי שאצקעס רופט זיי אָן) א גאנצ'ן יאָהר, ובפרט נאָך די פיער וואָכען וואָס פאר פסח; מען עססט פון די האָנד, מען זיטצט אויף איבערגעקעהרטע דיישקעס; מען ברעכט זיך לייב אונ לעבען; פון די ווייבער „רעגענט א מבול פון קללות וחרמות", דענן דער טשאָלענט איז חשך, דעם קונעל האָט מען גאָר פערגעססען ארייג-

צוריקען, די יויך איז פערדרוילערט אונ קאלט, די היהנער מאכען אָן היזקות, די קינדער פּפייפען צום אינדריק, אונ ער מאַכט האָלדער! האָלדער! הכלל עס טהוט זיך!... עס קאָכט ווי אין א קעססעל! וואָס איז? — ס'איז סך-הכל דריי וואָכען צו פסח!!!

„פון גרויסע צרות — זאָגט שאצקעס — האָבען די שכנים גענומען די פּיס אויף די פלייצעס אונ האָבען געמאכט מאַרש אין בית המדרש אריין; דער עולם האָט זיך אויפ-געקליעבען גיך אונ שארף, מחמת אין שטוב קאָן מען זיך ניט איינהאלטען... דער דרשן האָט וויעדער גענומען הויבען דעם עולם אויף דרוקעס; ער איז ארום געפלויגען אין שיר השירים ווי א משוגענער, געמאכט פסוקים פאר קאַליקעס, אנדערע האָט ער מסרס געווען, א טהייל איבער געקעהרט, איין אנדער פסוק האָט ער גלאַט א שמאַרקען קוועטש געגעבען, ביז דער פסוק האָט געביך צום דרשן מיט א רחמנות פנים, ווי איינער רעדט: „טשעפּע זיך אָב פון מיר!". איך בין דאָך מעהר נישט ווי א פסוק! — וואָס ווילסט דו האָבען פון מיר? נאר ווי מיינט איהר ער וועט איהם עפּעס הערען? דער מגיד איז שוין געוואָהנט צו אזעלכע רציחות; דאָס טריפנה דס ווערדט אין איהם צו קאַלט, אז ער דער זעהט א פסוק, וואָס טויג ניט פאר איהם... טוהט ער איהם א שמערך, א טעלעבענדלע, א חאָס אונטערן איהער..."

(דאָרט 32,31).

דעם שטאָדט-מגיד, וואָס איז אליין אויך מסתמא ניט הונגעריג אונ אויסגעשאָלטען, אויס-געקאָרעניעט אויף אללע זייטען, האָט שוין נישט געקלעקט דער „שיר השירים" אלליין, אונ האָט זיך גענוממען צו דער מגילה, צו מגילת אסתר, אונ האָט דאָרט אויך אָנגעמאכט א חורבן, זאָלל גאָטט משמר ומציל זיין!

„אונ צו וואָס טויג איהם צו זיין אזא ריזוקאנט? — פרעגט זיך שאצקעס בתמימות — אונ קריכען צום מלך אחשורוש אין הויף אריין? איך זאָלל זאָגען אז סע איז איהם (דעם מגיד) אזוי גוט אויפען הארצען? חלעבען, ניין; ער איז אויך אנוטער אביון!... נו, בעהאָרף ער פיהרען אזעלכע ראָלעס ביי מלך פרס? אונ פרעגט איהם וואָס האָט ער דער פון? אוודאי פינף גילדען א וואָך! נו, איז טאקע כדאי צו קריגען זיך. איבער פינף גילדען אוואָך, קריעגען שונאים ביים קאָניג אחשורוש אין הויף אונ זיך טשעפּען צו אסתר המלכה, צו מרדכי היהודי, אונ נייטען אומשולדיגע פסוקים מיט גוואלד, אז זיי זאָלען נאָר זאָגען, ווי ער וויל?..."

(דאָרט 57).

נאָר די צייט שטעהט ניט; ווי א חמאָרע רוקט זיך אָן דער שבת-הגדול—דער מוח קעהרט זיך איבער! איז שוין, ברוך השם, דאָס נייע זאָקקעל מעהל אויף מצוה אויך פערטיג; דאָס זאָקקעל האָט מען אניעדערגעשטעללט אין ווינקעלע, אויף א

פסח'דיגען באָנקעל, מיט פרישע היי אונטערגעבעטט אונ מען האָט שטרענג פארזאָגט די קינדער, זיי זאָללען זיך ניט דרעהען ארום זאָקקעל ח"ו מיט חמץ אונ מען זאָלל פון דעם ווייכען.

מאָלט אייך, ווי שווער דאָס ביססעל פסח'דיגע מעהל איז אָנגעקומען נעביך די דאָזיגע אביונים, מאָגען זיי זיך טאקע פּראָהען דאמיט, דענן קויפען חייץ אונ טראָגען עס אלליין אין מיהל אריין, קריעגען זיך, שעלטען זיך מיט'ן מיהלנער אונ געזיעדעלט ווערען איינער פון דעם אנדער'ן, איז עפּעס ניט אזוי אנגענעהם, אונ דער רקע זאָלל לעבען, איז א גרויסער מקפיד אויף „קב... ווא... זין" אונ האָט געהייססען אויסרופען אין אללע בתי מדרשים, מען זאָל טאקי בשום אופן ניט ניטצען דאָס פערטדע מעהל; היינט גלאט אזוי, משנה זיין א'נ-אלטען מנהג, געלוסט זיך אויך ניט, אונ בפרט נאָך אין די דינים פון פסח!... מיר ווייססען גאנץ גוט, אז אונזערע גרויססען רבנים, טאקי די אמת'ע גוטע מורה-הוראה'ס, די וואָס ווייססען טאקי יעדען דין גאנץ קלאָר אונ פון רעכטען מקור הערוים, די זענען ניט קיין איבריגע מחמירים אין ענינים פון איסור והיהר; זיי פערשטעהען גאנץ גוט דאָס אונגליקקליך-עלענדע לעבען פון אונזערע אָרעמע לייט אונ דארום זענען זיי מקיל אין יעדער שאלה, וואו עס איז נור דאָ די מאָגליכקייט צו געפינען א קולא, זיי האלטען זיך פעסט אָן דעם מאמר פון דער גמרא: „התורה חסה על ממונן של ישראל", די תורה האָט רחמנות אויף יהודי'שעס געלד, אונ דארום, אז זיי זעהען נור, אז עס איז דאָ „הפסד מרובה", א גרויססער היזק פאר די אָרעמע לייט, אז מען וועט מחמיר זיין אין דער שאלה, זוכען זיי טאקי מיט אללע מאָגליכקייט צוגעפינען א קאָמבינאציע, ווי עס זאָלל זיין דער וואָלף זאטט אונ דאָס שאָפ'ל גאנץ. ניט אזוי זענען אָבער די קלייניקע רבנים'לעך. זיי האלטען זיך פעסט אָן יעדער חומרא אין א שאלה, ווי א טראַנקענדער חאפּט זיך אָן א שטריקק. האבענדיג א גאנץ קליינע השגה פון יעדער שאלה, וואָס מען ברענגט צו איהם, אָנשאַפּענדיג די גאנצע תורה אין ענינים פון איסור והיתר, נור אין די לעצטע קוועללען, וואָס עס האָבען געגראָבען אויך אזעלכע קליינינקע רבנים'לעך ווי זיי אלליין זענען, אונ וועלכע האָבען זיך אויך געהאלטען אָן דעם כלל פון „ויש להחמיר", מען דאַרף מחמיר זיין—זענען אָט די קליינינקע מורה-הוראה'ס טאקי מחמיר וואו זיי קאָננען נור. מילא, צו אזעלכע מורה-הוראה'ס קאָן מען קיין איבריגע טענות ניט

האָבען ; וואָס זאָללען זיי נעביך טהון, אז זיי ווייסען דאָך דעם דין ניט, ביי זיי איז טאקי א ספק טאָמער איז עס טריפה, חמצ'דיג, אָדער אסור על פי דין, און זיי זענען דאָך יראי־שמים'ס. ד. ה. זיי האָבען טאקי פשוט פחד דער הימעל זאָלל זיי ניט פאַללען אויפ'ן קאָפּ, — זענען זיי, פון ספק וועגען, מחמיר. אועלכע, חאָטש קליינע, נור אמת'ע פרומע רבנים, האָבען ווענינסטענס די מעלה, אז זיי נעהמען אָן די קולא'ס [illegible] די גראָססערע רבנים; עס דאַרף נור א גרויס[illegible] וואָגען „כשר" אָדער „מותר" אויף או'א [illegible] זענען זיי, די קליינע נור עהרליכע [illegible] איז [illegible] שוין סומך אויף די גראָססערע און [illegible] און „מותר". עס זענען אָבער, בעונותינו הרבים, [illegible] נאָך א זאָרט קליינינקע רבנים'לעך, וועלכע [illegible] מחמיר אפילו דאַן, אז זיי ווייסען אלליין דעם דין, אז דאָ קאָן מען מקיל זיין, אָדער אז א גרויססער גאון־הדור האָט שוין בפירוש מקיל געווען אין אזעלכע שאלות — און דאָס איז נור דארום, כדי אונטערצוהאַלטען דעם אייגענעם פרעסטיזש, דער המון־עם זאָלל מיינען אז זיי זענען גרויססע לומדים און גרויססע צדיקים, און דארום זענען זיי מחמיר אפילו דאָרט, וואו דער גאון איז מקיל — אָט קענען אזעלכע צבוע'קעס, וואָס פון כבוד־המדומה וועגען אַרט זיי ניט אז די אָרעמע לייט וועלען נעביך אויסגעפליקט ווערען מיט זייער בינדעל יאָהרען; קעגען די קליינינקע מענשעלעך, וואָס וועלען גיכער סתיר זיין ספק־חמץ'דיגען וויין אויף פסח, עה! הירז, אָדער רייז צו קאָכען אום פסח אין א הונגער־יאָהר, ווייל דעם וויין דאַרף טרינקען דער נגיד, און דעם הירז און רייז, דאַרף קאָכען דער אָרעם מאַנן — אָט קענען די לייט — זאָגען מיר — טרעטען דאָס העררוים העררשאַצקעס מיט זייערע שאַרפע כלי־זיין און ניט אונז א ריכטיגע השגה דאַפון אין זיין „פאַר פסח".

און גראָד, ווי אויף צו להכעיס, מאַכט זיך אללע מאָל א שאלה דוקא ביי'ם אָרעם מאַנן, און דוקא טאקי נאָכדעם, אז דער פסח האָט איהם שוין די מאַרך פון דעם מח ארויסגעזויגען און ער העבט שוין אָן צורעכנען, אז באלד וועט ער דאָך קאָננען גענייססען פון דאָס וואָס ער האָט מכין געווען מיט אזוי פיעל מאַרטערנישס און יסורים.

„שלים־מזל וואָהין געהסט דו? צום קבצן נאָר תמיד! עס רייסט זיך נאָר שטענדיג דאָרט, וואו ס'איז דין, דער חזן ווערדט הייזעריג גראָדע ביי'ם עמוד א פליג פערטשעפעט זיך נאָר אָן דער שפין..."

פ', זאַמאָשטיין).

האָרט חדושים: ביי דער ליטוואַטשקע, שטעללט איך פאָר, דאַרף גראָדע, ניט דאָ געדאַכט, ניט פאָר איך געדאַכט, טרפה ווערען די אינדיטשקע! סילא, (זאָגט שאַצקעס) לאָז זי זיך זיין א בפרה פאָר איהר, פאָר איהר מאַנן מיט די קינדערלאך; אָבער דאָס ביסעל שמאַלץ?! דאָס ביסעל פסח'דיגע שמאַלץ!!! זי וועט, מאָלט איך, דאַרפען קויפען „פרעמדע שמאַלץ" אויף פסח, א קלאָג איז צו איהר! זיי וועלען שוין האָבען א פערשטאָרטען פסח אללע, נישט קשה; עס איז ניט בעשערט קיין מנוחה...

נאָר אָט קוממט שוין דער מאַנן מיט'ן ביססעל משקה („יין צמוקים") אויף ארבע כוסות.

„דאָס ווייב שטעהט — זאָגט שאַצקעס — ביים אויווען שוואַרץ ווי די סאַזשע; דער שלייער אָן א זייט, די סמאַהע אויף די ליפען, די נאָז בעט זיך אויס שנייצען, נאָר עס איז ניטאָ קיין צייט, זי לייגט עס אָפּ צום סדר; קללות ליגט ביי איהר אין זאַפּאַס אונטער די ליפען און נאָר וואָס זיי שיטען זיך ניט אויס... דער מאַנן האָט זיך געוואָללט א ביסעל צו שמייכלען צו דער יפת־תואר, מחמת ער האָט פאַרט געוואָללט מאַכען א שמועס מכח קאַרטאָפעל, און האָט געוואוסט, אז ער שפּיעלט דאָ מיט'ן לעבען; דרום האָט ער גענומען אביסעל וויין אין א כוס און איז צוגעגאַנגען צו דער פריגצעסין מיט די וואָרטער: — אנו, פאַר זוך גאָר אביסעל וויין! דאָס גאָללע ויססער... — טשעפּע זיך אָפּ פון מיר! סע איז מיר שוין ב"ה זום אָהן דעם וויין! איך ווייס? מע גרייט זיך, פסח! פסח! לסוף וועט מען קיין כח ניט האָבען אפילו צו עסען, גאָטט זאָל ניט שטראָפען פאַר די רייד! און אין אמת געשמועסט, איז ב"ה טאקע ניטאָ כמעט וואָס צו עסען: קיין פיש קאָן איך היינט ניט, בעסער אויף מאָרגען, וואָס זאָגסט דו? קגיידליך וואָללט איך געמאַכט, האָב איך נאָך לע"ע קיין שמאַלץ ניט; ב"ה געהאָרעוועט 4 וואָכען אויפ'ן שוואַרץ יאָהר, מע טאָהר ניט זינדיגען מיט די רייד... איך קלעהר חאָטש ארייגטוהן עטליכע קאַרטאָפעל אין דער יויך; וואָס דענן? גאָללע וואסער? פאַסאליעס (באָבלעך) טאָהר מען ניט — דאָך פסח; חוץ לזה איז אויך אייער א יקרת גדול, איך האָב מורא, אז פאַר דיר וועל איך מוזען אָפּ קאָכען א גאַנצע איי! וואָס דענן וועסט דו עסען? דאָס ביסעל יושקע? גאָטט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רייד..!

— נו, מיין ווייב? האָט א זאָג געטוהן דער מאַנן, וואָס האָט פאַרשטאַנען נאָך די רייד אז זי איז אצינד אביסעל ווייכער... נו? נעהם פאָרט א ביסעל וויין, פאַר זוך, דער קוויק זיך, טוה מיר צו ליעב, וואָס קאָן דאָס שאָדען? בקיצור די יפהפיה האָט גענומען אביסעל וויין און האָט זיך בעלעקט, און דערווייל האָט ער ארייין געוואָרפען א פאַר וואָרטער, אפשר איז א סברה, אז זי זאָל אָבקאָכען א טאָפּעל קאַרטאָפעל? ביז נאַכט איז נאָך ווייט, און דאָס האַרץ קלעמט... נו, נאָכ'ן ביסעל וויין האָט זי שוין ניט געקאָנט אזוי פיעל מעיז זיין, און האָט צו געשטעללט א טאָפּעל קאַרטאָפּליס... דער מאַנן האָט דערווייל אללעס מכין געווען, וואָס מע דאַרף צום סדר; אָנגעריבען חריין, געמאַכט חרוסת, אויסגעבעטען 6 מצות אויף שמורה, אנגעגרייט די הגדות, איינגעמאַכט ציצית אין די נייע

ארבע כנפות'ן א. ז. וו. דער ווייל זענען די קאַרטאָפעל פאַרטיג געוואָרען; מע האָט זיך טאקע ממש מחיה געווען; ווער עס האָט נישט געזעהען די שמחה פון די מענשען, בשעת עססען די קאַרטאָפליס, דער האָט קיין שמחה ניט געזעהען אין זיין לעבען!!!...

(דאָרט 106,105).

ח'לעבען עס איז גרינג צו לאָזען דעם זאַטטען, וואָס זיצט זיך נאָך א געשמאַקקען מיטטאָג מיט א ציגאַר' אין די צאָהן און מיט'ן שאָגעם בוך „דער יודישער פאַר פסח" און זיך לוסטיג מאַכען איבער אָט די פיינע פאַריאַדקעס אום ערב פסח אין דער ליטא (און אָפּט מאָל אויך אין פוילען)... ניט אזוי פראַהליך און אנגענעהם איז דאָס אָבער דעם געמיינעם מאַנן, וואָס קוקט ארוים א גאַנץ יאָהר כמעט אויפ'ן שאָגעם, ליכטיגען, טהייערן, כשרה'ן פסח! איהר פערשטעהט, ווי טרויעריג ס'איז איהם און דאָס איז די לעטצטע פהראַזע פונ'ם ראָזינג'ען קאַפּיטעל? — „ווער עס האָט ניט געזעהען די שמחה פון די יודען בשעת עסען די קאַרטאָפעל, דער האָט גאָר קיין שמחה ניט געזעהען אין זיין לעבען?!"

אָבער פסח?... שאַט! ס'איז שוין ב"ה פסח: דער עולם זיצט שוין בי'ם סדר; יעדער מלך מיט זיין מלכה מיט די בני מלכים — א מחיה נפשות! דער בעל הבית (בבחינה „ראָטנע קאָמאַנדיר", זאָגט שאַצקעס) שרייט אוים „כרפס!" — און דער עולם, וואָס איז דאָך טאקע נעביך גיט הונגעריג, שלינגט קאַרטאָפפעל... בקיצור, א סוף, אינ־עקק, מען האָט אָבגעקלאַפּט די הגדה אויך, און דער בעל הבית, דער פעלד־מאַרשאַל, האָט א בעפעהל געגעבען, „מרור!", דער עולם מאַכט גאַלקעס פון חריין; מען הוסט, מען ווירגט זיך, מען רוהט זיך, א קאָפּ אָב אהא!" „כורך!" — ווייטער חריין?...

„אמת — זאָגט שאַצקעס — דאָס איז שוין אביסעל גרינגער ווייל מע עסט חריין מיט מצה צוזאַמען; דאָך איז דאָס חריין! די זאָגערין האָט אפילו אזאָג געטוהן, אז מע קען מיט סאַלאַטע אויך יוצא זיין. עס איז אזוי אויך ב"ה בימער א גאַנץ יאָהר אָהן מרור, גאָטט זאָל ניט שטראָפען פאַר די רייד, ... נאָר וואָס העלפט עס דאָ די טענות? דער בעל הבית קאָמאַנדעוועט אין איין קול „כורך!" — סלוזשבאַ; עס העלפט ניט! יעדער וואָללט שוין געהערען זיך צו שלאָגען צו עפּעס אין „אכילה"; מילא בעט מען אוים א שטיק מצה מיט חריין „צו געדעקט מיט נאָך א שטיק מצה, מעשה פלאָרען; „זכר למקדש כהלל"... די בעלי בתים האָבען זיך א וואָרף געטהון אויף דער לינקען זייט*)'

*) ווי קוממט הערר שאַצקעס צו אז'א טעות? ווייסס רענן דער מחבר פון „המפתח" גיט דעם דין, אז מרור דאַרף מען ניט עססען בהסיבה, ווייל דאָס איז א זכר פון די „צרות" און ניט פון די „חירות"? די רע"ד.

ווי די פּאַטשציקעס און האָבען געגעססען דעם געפיללטען פלאָדען; געגעססען און געהוסט, און די גאַנצע צייט אנגעשפּאַרט מעשה גראַף... מילא בקיצור, איין עק פון די צערעמאָניעס, פונ'ם פאַראַד לאָז מען שוין עפּעס געבען עססען! מע דערלאַנגט איין איי אויף דרייען, און דעם מאַנן, דעם סולטאַן, טאקע א גאַנץ איי; מע טונקט אין זאַלץ וואַסער... מע האָט זיך גוט אָנ־געשטאָפּט מיט מצה, א ברירה האָט מען? ... נאָך די אייער האָט מען דערלאַנגט, דאַנקען גאָט, די יויך, דאָס הייסט א פוללע שיססעל ווי איין אויג, מיט גאַנץ הייסעס וואַסער, פאַר־שאָפּען פון אויבען מיט מצה פאַרפּעל; קיין ריח פון קיין פליש האָט דאָס ניט, וואָרען וואָס פאַר א טעם קאָן דאָס האָבען א האַלב פונט סטערוע אין אז'א טייך מיט וואַסער?... — איך ווייס ניט! האָט זיך אָנגערופען „געלע די גלאַטשערקע" — איהר ווייבערלאך, האָט אכטונג געגעבען, ווי דער דיין [illegible] האָט אונז טרפה געמאַכט אונזערע אינדיקעס, איז [illegible] ספקע נאַ באָקע?, ער האָט, דאַכט מיר, גאָר [illegible] מכח די שאלות; ער האָט נאָר געקוקט אין [illegible] מע זאָל איהם וואַרפען די קאָפּיקעס פאַר דעם [illegible] זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רייד!..."

(דאָרט 110, 111).

איהר קוקט זיך צו, ליעבער לעזער, ווי די זאָגערין, „געלע די גלאַטשערקע", חאַפּט זיך אָפּ מערם העררוים מיט א פראָטעסט געגען דעם דעספאָטיזמוס פון די כלי־קדש מיט זייערע נאַרישע מנהגים? זי טהוט זיך א זאָג אזוי אויפ'ן ווינד און פערחאַפּט זיך די רגע צוריקק, אז גאָטט זאָלל זי ניט שטראָפען פאַר די רעד... מען קאָנן זיך אלזאָ פאָרשטעללען, אז עס געפינען זיך גענוג אזעלכע „גלאַטשערקעס", וואָס פיהלען, וואָס העבען אָן צו פערשטעהען, ווי קאָמיש און ווי טרויעריג עס איז זייערע לאַגע און די לאַגע פון פיעל יודען; זיי פיהלען עס יאָ, נאָר הערויסגעבען קאָנגען זיי דאָס ניט; עס טהוט דעם האָהן א בריה אונטער די פליגעל — קראָהט ער, נאָר וואָס בעדייטעט דאָס קראָהען, ווייסט ער אלליין ניט... עס טהוט זיך, דאַריבער, ביי די דאָזיגע לייט אלץ אויטאָמאַטיש. דער ווידע, דער טאַטע האָט אזוי געטהאָן, פאַר וואָס זשע זאָלל דאָס קינד טהון אנדערש? נאָר דאַמאָלס טהוט ער וועגען דעם א טראַכט, ווען מען וואַרפט איהם ארייין א פונק, ווען מען אָפּפענט איהם אביססעל די אויגען; ער קוקט זיך אביססעל ארום, דער ייד, און קלאָרט זיך: „וועה איז צו מיר! מיר זענען דאָך טאקע עפּעס, ניט אוים־געדעט זאָלל זיין, ווי די בהמות; מיר זינקען אין די טיעפע באָלאָטע פונ'ם פינסטערן דלות בעדעקקט מיט א סך ערד, ארומגעשטעקקט מיט פיעל פעדערן — און מיינען, אז עס דאַרף אזוי זיין,

ווי דער ווארעם, וואס ליעגט אין חריין און מיינט אז עס איז גאר קיין זיסערעס ניטא . . ."

צו אזעלכע געדאנקען קוממט יעדער לעזער, (אפילו גאר דער פראסטער) אז ער לייענט איבער דאס גאנצע בוך, דעם גאנצען „יודישען פאר פסח", וועלכער איז בוכשטאבליך פולל מיט קלוגע וויטצען, גלייכע ווארטער, ליכטיגע געדאנקען, דברי מוסר, ניטצליכע ידיעות, שאנע בילדער, לוסטיגע סצענעס, טרויעריגע מחשבות — און דאס אללעס איז סיסטעמאטיש, מיט א גאנג בשריעבען, מיט א שארפער, לעבעדיגער, פייערדיגער סאטירע, מיט א גלאטטער, א ריינער יודישער שפראכע, מיט אזעלכע בעזונדערע איינפאללען, מיט אזעלכע אריגינעלע חאפלאך וואס אונזער יונגער זשארגאן האט דאס נאך, ביז שאצקעסן, נישט געהאט.

עס מהוט מיר זעהר באנג אוועק לעגען דעם „יודישען פאר פסח". פון וועלכען מיר האבען דא ארויסגענוממען נור א מויזענד-חלק פון אללע אנטיקלעך, וואס ליעגען דארט צווארפען כמעט אויף יעדעם בלאטטעל; נאר עס מוז דאך א מאל האבען א'נ-ענדע; איבערדערצאהלען דא אללע חדושים, וואס עס קאנן זיך טרעפפען אין דער ליטא (און אויך אין פוילען) מיט'ן געווייסען האבער, מיט'ן טיגעלץ, וואס ס'איז חמץ'דיג געווארען און וואס די כלבים האבען פון איהם הנאה געהאט, און פונ'ם שטאדט-מגיד, דעם „פעלד-גזלן", וואס זאגט זיך נאך פסוקים פונ'ם „חד גדיא" און העבט דעם עולם אויף דריקעס, און ווידער א מאל פון די הונגעריגע שיר-השירים-מיוחסים, וואס פאסטען בה"ב, דאס הייסט, שני וחמישי ושני, באלד נאך פסח, דאס הייסט — זאגט שאצקעס — גלאט פריש און געזונד און משוגע . . . און פון די פישקעוואטע ווייבער, וואס שעלטען, קאראגיען די הונגעריגע מאננען און שלאגען, הרגנ'ען די קינדער — אט דאס אללעס, ווענן מיר זאללען וועללען איבער חזר'ן, וועלען מיר קיין מאל נישט קוממען צו קיין סוף. מיט איינעם ווארט, דער דלות וואכסט און וואכסט ביי אונז, און מיר זעהען גאר נישט פאר אונז קיין איינציגען ליכטיגען שטראהל, קיין שום ערשיינונג, וויניציג בטחון, אדער אפשר גאללע בטחון. נאר אמונה, מיט אמונה, מיט בטחון — און געגוג, ווי אונזער בעסטער פאלקספאעט (?) דריקקט זיך אוים:

„די אמונה רעדט איהם איין:

דו ווארט אויפ'ן סוף,
ווי בוימעל אויפ'ן וואסער,
וועט דער אמת ארויף;
דו זיי ביי זיך שטארק,
פרייהליך באהארצט,
גאטט וועט דיר באצאהלען.
אויב דו ווערסט פארשווארצט . . .
(דאס יודעלע, א. גאלדפאדען)

דאמיט ענדיגען מיר די קריטיק אויף די ביכלעך, וואס שטעהען אויסגערעכענט אויבען, און אויך אונזערע איבערזיכט וועגען דעם יודישען דלות, נאך אונזערע בעסטע פאלקס-שריפטשטעללער, וועלכע מיר האבען דא בעטראכט איינענטליך נאר פון איין זייט, פון זייערע טאלאנטען, אויף ווי פיעל עס האט אונז ערלויבט די אידעע פונ'ם ארטיקעל, און דאמיט אללײן קאננען מיר נאך נישט יוצא זיין קעגען זיי, רענן אויסער דעם דלות האבען זיי אונז געגעבען נאך פיעל, פיעל פערשיעדענע בילדער און טיפען פון דעם יודישען לעבען.

צו דעם, ווי אויך צו אונזערע וויכטיגע זשארגאניסטען, וועלכע מיר האבען דא דורכגע-לאזט, ווי, למשל, ה"ה גאטטלאבער, רינעצקאהן, צונזער וכרומה, וועלען מיר זיך נאך אומקעהרען אי"ה אין גיכע צייטען.

אנמערקונג פון דער רעדאקציע.

חאטש מיר האבען שוין ניט איינמאל געוויעזען מיט קלארע אותות ומופתים, אז מיר האלטען אונז שטאנדיג אן דעם כלל: „האב ליעב אריסטאטעל'ן, און פלאטאנ'ען (די בעריהמטען גריעכישען פהילאזאפהען) נור דעם „אמת" האב ליעבער פון אללעס"; חאטש מיר האבען שוין בעוויעזען, אז מיר נעהמען אן קריטיקען געגען אונז אללײן, און דרוקקען די דעות פון אונזערע מתנגדים, כדי די לעזער זאללען אללײן קאננען משפט'ן ווער פון אונז האט רעכט — און דארום קאננען מיר אויך דרוקקען ארטיקלען פון אונזערע מיטארבייטער, וואס מיר אללײן זענען אפילו ניט מסכים צו זיי, וויל יעדער פון די לעזער האט זיך אללײן דאס רעכט צו קריטיזירען די ארטיקלען וואס ווערען ביי אונז געדרוקקט; דאך רעכנען מיר פיר אונזער חוב צו בעגלייטען מיט א פאאר ווערטער דעם, אין היינטיגער נוממער געענדיגטען, נעעהרטען ארטיקעל פון אונזער טאלענטפאללען מיטארבייטער, הערן שלום עליכם, אין אונטערעסס' פון דעם אמת, וואס דאס איז אונזער הויפט-תכלית.

אז מען לייענט דורך גאנץ אויפמערקזאם דעם גאנצען ארטיקעל, מראשו לסופו, ווי עס רעדט זיך, פון „א" ביז „ת", בעט זיך עפים אויף די צונג די שאלה: „מאי קמשמע לן"? וואס לאזט אונז דא דער תנאי הערען?

מיר האבען שוין לאנג אויסגעזאגט אונזער דעה, אז דער זשארגאן איז ניט גלייך מיט אללע אנדערע לשונות. וואהרענד אין אנדערע לשונות איז גוט צו לייענען א מאמר וואס דער תכן איז אפילו גאר פוסט, האט גאר קיין מאראל'ישען תכלית גוט, ווענן די מליצה איז נור גוט; דענן דאס אללײן איז שוין אויך א תכלית: מען האט פון א שאנער מליצה — נחת-רוח, און עס האט נאך א פעולה, אז מען לערנט דאפון אין זיך אויסצודריקקען, און פון צו שרייבען; מוזען אבער, אומגע-קעהרט, די זשארגאן-ארטיקלען נור זיין געראטהען אין דעם תכן, דענן זאנסט האט עס נאך קיין תכלית ניט, וויל פון זשארגאן קאנן מען קיין מליצות ניט ערווארטען און אז די מעשה אללײן איז ניט אינטערעססאנט, קאנן דער לעזער ניט פערגניגען, ניט קיין אנדער פעולה פון דעם ארטיקעל ניט ערווארטען.

האלטענדיג זיך ביי דער דעה, ווייסען מיר באמת ניט וואס פיר א כונה אונזער געעהרטער מיטארבייטער, הערר שלום עליכם, האט געהאט מיט דעם ארטיקעל, און וועלכע נוטצען האט ער געוואללט מיט דעם מאמר ברענגען פיר דאס לעזענדע פובליקום?

ממה נפשך: האט הערר שלום-עליכם געמיינט צו קריטיזירען די חבורים פון די זשארגאן-מחברים וואס רעדען איבער דעם טרויריגען ענין פונ'ם „יהודישען דלות", האט ער דאך געדארפט מאכי ערנסטליך קריטיזירען, ד.ה. אויפווייזען די מעלות און די חסרונות פון די חבורים אין אללע אופנים, ווייזען דעם תכלית און די פעולות, וואס די חבורים האבען, און וואס די מחברים, יעדער באזונדער, האט געפעהלט אין זיין חבור, אום דעם תכלית, אדער די פעולה צו פערפאללקאממען; למשל: ווי עס שיינט פון אללע ציטאטען, וואס ה' שלום עליכם ברענגט פון די פערשיעדענע חבורים, רעדען די אללע מחברים נור פון דעם איין ווארט „דלות", וועלכען מען זעהט אין דער מדרגה פון די „הערומטרייבער", וואס זענען מחזיר על הפתחים און קיינער פון זיי רעדט ניט מיט איין ווארט במעט וועגען די „אביונים", וואס ווערען נעביך געשוואללען פאר הונגער אין די היזער און ווייזען ניט אנ-אנגעזעהענע מיענע פאר קיינעם, וויל זיי שעמען זיך מיט זייער „דלות", און זענען מלכן ומזוכן בעססער צו הונגערן, אלס אויסצושטעללען די האנד א נדבה צו בעטען, אנגעקוקען לידי מתנת בשר-ודם. (מיר מיינען ניט דאראונטער דאס „יודישע פאר פסח". ה' שאצקעס רעדט אפילו וועגען דעם יודישען „דלות", אבער ניט וועגען מ א ס ע ר י ע ל ל ע ן, נור וועגען מ א ר א ל י ש ע ן דלות — און הערר שלום עליכם האט איהם אויסגעזוכט צו געווינען אין דער חבורה „היזליכע" און „עמיגרירענדע" קבצנים.) אין פלוג, איז דאס א גרויסע קשיא: וואס פיר א פעולה קאנן האבען דער עולם דאפון, יאס מען וועט וויסען קלאר די אללע רמאות און שלעכטע מדות פון די „פעיאטאני" און „קאוואללעריע", אדער פון די „היזליכע" און „עמיגרירענדע" (?) הערומטרייבער? דאס לעבען, די מנהגים, די שלעכטע מדות א. ז. וו., פון די מהדורא'ס ווייסט במעט יעדער יהודי אזוי גוט, ווי די מחברים וואס בעשרייבען עס און זעהר טאלענטפאלל, און דאך זאגט זיך קיין יהודי ניט אב פון געבען א נדבה אט די הערומ-טרייבער, חאטש מען ווייסט אז דאס איז א'א מצוה ווי שטאפען א זאטען גאנז אדער א זאטטען אינדיק מיט קניידלעך. מען מהוט עס אבער, וויל די גמרא זאגט אונז: „בואו ונחזיק טובה לרמאים", לאמיר דאנקען די רמאים, די זאטע הערומ-טרייבער, וויל דורך זיי זענען מיר מקיים די מצוה פון צדקה;

וואהרענד זעלטען אבער ווייסט דער עולם ווי עס לעבען נעביך אב די „אביונים", וואס געהען נעביך הערום מיט פערשטאפטע ליפפען און נעהמען ניט א פערטערן ביסען אין מויל, אפילו אז מען בעט זיי שטארק, וואס פערדוקקען נעביך אין שאלענט א לימענעם טאפעל מיט וואססער, אפילו אהן קארטאפעל, כדי נור ניט פערשאמט צו ווערען פאר די שכנים, *אז מען רוקקט קיין שאלענט ניט, א. ד. ג.; פראגט זיך דאס: ווארום ערצאהלט מען מעשות פונ'ם לעבען פון די הערומטרייבער, און ניט פונ'ם לעבען פון די עדלען אביונים, וואס דאמיט וואלט מען געקאנגט בעססער בעקאננט מאכען דעם עולם מיט דעם עלענד פון די אביונים, און דאס וואלט אפשר געפיהרט דאצו, אז מען וואלט זוכען מיטטעל ווי דאס עלענד אבצוהעלפען? — און מאלא נאך וואס מען וואלט געקאנגט שרייבען, ערנסטליך קריטיזירענדיג די חבורים!

אלא, וואס דענן, דער מחבר האט דא ניט געמיינט צו קריטי-זירען די חבורים וואס רעדען ארום דעם טרויריגען ענין, נור מאכען מעהר נישט ווי אונטערצופיהרען א סך הכל צו די חשבונות פון דעם „יהודי'שען דלות", וואס די זעכס, פון ה' שלום עליכם ציטירטען מחברים מאלען איבער דעם ענין? דאכט אונז, אז דאס איז גאר א'נ-איבריגע טרחה, וואס וועט פיר קיינעם קיין שום פעולה ניט ברענגען. ערשטענס ווייסט לײדער דעם חשבון יעדער יהודי אללײן גאנץ גוט, און צווייטענס, מיינען מיר, איז דער חשבון אללײן נאך גאר ניט געשלאסען, אז מען זאל שוין אונטער-פיהרען דעם סך הכל; דענן ווי דער ים האט קיין גרונד ניט, אזוי האט דער יהודי'שער דלות קיין גרונד ניט, און ווי פיעל מען וועט דאריבער רעדען און שרייבען, וועט מען נאך אומטער ניט קאננען פארשטעללען מיט גאר ריכטיגע פארבען דאס שרעקקליכע נגע-צרעת, דעם פירכטערליכען דלות פון אונזערע יהודים. וואלט ניט בעססער געווען, אז די וואס קאננען, זאללען בעססער שרייבען עפים איבער אנדערע ענינים, וואס דער עולם קאנן אפשר יא ציעהען דאפון חאטש א ביססעל נוטצען? איבריגענס, זאגען מיר דא נור אונזערע אייגענע, פערזאנליכע מיינונג און אויב מיר האבען טעות, בעטען מיר טויזענד מאל מחילה!

תרוצים.

אז מען איז א סאלדאט, דארף מען קאננען פולווער שמעקען, און אז מען איז א מחבר, מוז מען גערייט זיין צו הערען אללע מיני קשיות און קריטיקען. אז מיין דראמא „זרובבל" איז אבגעדרוקקט געווארען האב איך באלד געהערט א קלאץ קשיא: ס'טאטש, איך וויל האבען אז די מעשה מיט אחשורוש און המן איז געווען עה'דער זרובבל איז פון בבל הערוים, פאר כורש'ס מאניפעסט צו בעפרייען די יהודים פונ'ם גלות, און דער עולם רעכנעט אנדערש — אז יענער אחשורוש איז געווען נאך כורש'ן. אז יענע מקשנים האלטען זיך ניט געאיילט מיט זייער קשיא, האבען זיי געדארפט בערעכנען אז אין אזעלכע וועלען מאג א מאל א מחבר, וואס שרייבט ניט קיין היסטאריע, נור א'נ-אויסגעטראכטען ספור, אויף א היסטארישען פאקט, זיין ניט